SAYI: 3 FİYATI: 500 TL (K.D.V dahil)

EKONOMİ VE POLİTİKADA

Görüş

AYLIK DERGİ ŞUBAT 1987



"Siyasi 'suçları' kapsar şekilde çıkarılacak bir 'af' atıfet olmayacak, siyasi tercihlere göre ve bazı hallerde adli hata ile malul, adaleti ortadan kaldıran yargı kararlarının infazını da engelleyecektir."

NEDEN GENEL AF?
Sayfa 6

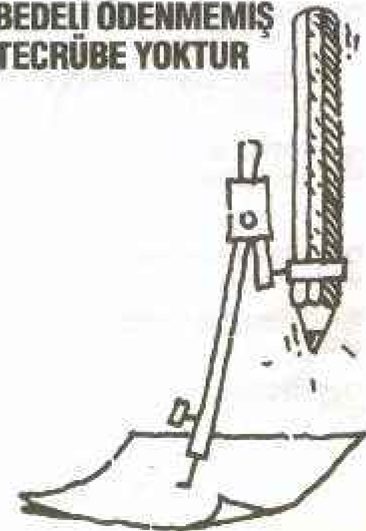
DAHA NİCE DİSK'LER KURULUR!...



YILMAZ ONAY İLE SÖYLEŞİ

"... Çırıl çıplak soyup soğuk su tutma. Tabii çıplaklık ayrıca aşağılayıcı bir duygu. Soğuk su tutma bayağı uzun sürdü gibi geldi bana. Bu yaşta ne kadar dayanır vücudum, kalbim, tansiyonum, her şeyi o anda bilemiyor insan. Ama işte düşünüyorsunuz, dayanmaktan başka çare yok. Yani söylenecek bir şey yok, buyrun öldürün, diyor insan..."

BEDELİ ÖDENMEMİŞ TECRÜBE YOKTUR



İÇİNDEKİLER

3 BEDELİ ÖDENMEMİŞ TECRÜBE YOKTUR.
MAHMUT ÇEBİ

5 HAK ARAMA ÇABASI
AKIN BİRDAL

6 NEDEN GENEL AF
ERGİN CİNMEN

8 YENİ YILDA SELAM ONLARA
HALUK GERGER

9 YURTTAŞLIK HAKKININ DOKUNULMAZLIĞI
MELİKE DEMİRAĞ - ŞANAR YURDATAPAN

10 İŞKENCE YOK DEMEK İŞKENCEYİ DESTEKLEMEKTİR
TURGUT KAZAN

11 CEZAEVİNDEKİLER SAHİPSİZ DEĞİL
MUSTAFA ERYÜKSEL

12 "YETER Kİ YAĞMUR KESİLMESİN DIŞARDA"
YILMAZ ONAY İLE SÖYLEŞİ
MEHMET SALİM

13 *DEĞİNMELER*
KİTAPTA YERİ VAR
SÜREYYA ÖRGEN

14 DİSK BİR NİTELİKTİR
AYŞE YAZICI

16 DAHA NİCE DİSK'LER KURULUR
ABDULLAH BAŞTÜRK İLE SÖYLEŞİ
ZEYNEP AVCI

18 *DEĞİNMELER:*
OKUN UCU

19 YAPAMAYACAĞIMIZ HİÇBİR ŞEY YOK
OTOMOBİL-İŞ ÜMRANİYE ŞUBE BAŞKANI İLE SÖYLEŞİ
MEHMET SALİM

21 PUNTO FİNAL

22 DIŞ BORÇ SORUNU AÇMAZDA
SADUN AREN

24 DEMOKRASİ SAFLARININ EKONOMİK ALTERNATİFİ
SABAHATTİN KERİM

26 EKONOMİDE NİYETLER VE GERÇEKLER
ÖZTİN AKGÜÇ

28 YA İSTİKRAR YA ÖLÜM
CEVDET ERDOST

30 KANAYAN VİCDAN YARASI
HALİM TOĞAN

32 İLKELERİ YAŞAMA GEÇİRMEK
CEM GÖNENÇ

33 KARARLILIĞIN EN GÜZEL ÖRNEĞİ
MUSA CEYLAN

COŞKUYLA DESTEKLENEN EYLEM
ZEKERİYA ÇAYLI

34 SOSYAL DEMOKRASİ VE DEMOKRATİK SOSYALİZM
KENAN SOMER

36 MECLİS YÖNETİMİ DENETLER
ZAFER ÜSKÜL

38 SAĞDAKİ DEMOKRASİ
GENCAY GÜRSOY

39 30 GÜNÜN İÇİNDEN

YALNIZ DEĞİLİZ

Yayını tasarlanan her dergi kime, kimlere seslenceceğini, ne söyleyeceğini ve nasıl söyleyeceğini hesaplamak zorundadır. GÖRÜŞ için de aynı şey yapıldı. Aydınlara, aydın gençliğe, sosyal mücadele sürecinin ürettiği ileri işçilere seslenilecekti. Bu, yüksek düzeyde ama anlaşılır bir tarzda yapılacaktı. Yüksek, çünkü geleceğin mimarları "ortalama" düzeyle, "ortalama" bilinçle işlevlerini yerine getiremezdi. "Toplum Mimarlığı" yeni değil, hatta "esas olan dünyayı değiştirmektir!" şiarı ortaya atılmadan önce başlamış bir "meslek". Toplumun gelişim yasalarını ortaya çıkarıp bu mesleği bilimle donatan ilk öğretmenler insanlığın o gün için felsefede, iktisat biliminde hatta antropolojide ulaşmış olduğu düzeyi özümseyip aşmadan öğretilerini kuramazlardı. Daha sonra bu öğreti emperyalist çağdaki ardıllarının tamamlamasıyla dünya'yı **fiilen** değiştirip, dönüştüren bir maddi **güç** haline geldi. Karmaşık bir tarihsel sürecin yarattığı tüm farklılıklar arasından ana "kanuniyetleri" ortaya çıkardığı için zordu bu öğreti. "Kara kaplı kitap" olmadığından, kullanmak isteyenlere hazır reçeteler vermediğinden, "somut durumun somut tahlilini" yapmaları için gerekli donanımı sağladığından ötürü zordu. Öğretiye sıradan yaklaşımlarla dayanmaya çabalayanlar toplumsal gelişimin girdaplarında eriyip yittiler.

İşte bu yüzden GÖRÜŞ'ün düzeyi yüksek olmalıydı. Okur, her yazı için olmasa bile zorlanacaktı biraz. Hazırlayanlar, yazanlar da daha anlaşılır olmayı becermeliydiler elbet. Bu, biraz daha zaman alacaksa okurların hoşgörüsüne ihtiyacımız var.

Neyi, nasıl söylemek sorusunun yanıtı buydu. Bir soru daha vardı yanıtlanması gereken: biçim. Tarihin en genç sınıfı, yepyeni bir toplum ve yepyeni bir insan yaratmak amacıyla kollarını sıvamışken dünün, evvelki günün biçimlerini, estetik sınırlılığını tekrarlamayacak, bir önceki sınıftan, bugünün egemeninden daha geri bir iletişim tekniğiyle çıkmayacaktı arenaya.

GÖRÜŞ bu yüzden okurun karşısına yayıncılığın çağdaş estetik, görsel ve teknik standartlarını zorlayarak çıktı. Okurun, içeriğin yanı sıra buna da büyük önem verdiğine, "yazı duvarlarıyla" karşılaşmak istemediğine inanarak çıktı.

Bu inancımızın yerinde olduğunu gördük. Okurlarımız olumlu tepkiler ilettiler bize. Bunlardan birinde Zafer Sönmez şöyle diyor: "Derginizin 2. sayısını da aldım ve inceledim. Doğrusu bu dergiyi çıkarmak için neden bu kadar gecikildi anlamış değilim. Böylesi yetkin bir çalışmayı ortaya koyacak insanlar vardı da neden bu kadar ağırdan alındı iş? Elbette mantıklı nedenleriniz vardı, ve belki de haklısınızdır nedenlerinizde. Her neyse."

Yurdumuzun en ileri birikimlerini temsil eden ve 80'li yılları direnç sembolleri olarak yaşayan aydınlarımız da katkılarını esirgemediler, hatta "yağdırdılar". Şubat sayısını okuduğunuz şu anda bu katkıların yoğunluğu Mart sayısını dolduracak boyutlarda. Yazılarını basmayı Mart ayına ertelediğimiz yazarlarımızdan, başta sayın Halit Çelenk ve Erdal Atabek olmak üzere özür diliyoruz.

Ayın konusunu insan hakları oluşturuyor. Ve öyle görünüyor ki insan hakları daha çok uzun bir süre temel konularımız arasında kalacak. Son bir yılda işkenceye karşı bu kadar yoğun iç ve dış tepki dile getirildiği halde, tüm bunlarla alay edercesine, Ankara'da **Yarın**'cı gençlere ve değerli tiyatro adamı Yılmaz Onay'a işkence yapıldı. Eskiden bir söz vardı, "Türkiye'de hakimler var!" diye. Bu sözün doğruluğu tartışılabilir ama şu kesin: **Ankara'da işkenceciler var!** Ankara'da oldukları için de Türkiye'nin her yerinde varlar. İşkenceyle mücadele ederken bunu akıldan uzak tutmamalı hiç.

Ve unutmayalım, ne biz dünyada kimseyi yalnız bırakırız, ne de kimse bizi. Yalnız değiliz. Arjantin'li sekiz yaşındaki arkadaşımız Claudio Rolando Dominguez de bizimle. Kapağımızı süsleyen resmi, Uluslararası Af Örgütü'nün Türkiye'deki bir siyasi tutuklu için Arjantinli ilkokul çocuklarına yaptırdığı yüzlerce resmin arasından seçtik. Hapislik ve özgürlük kavramları 7-8 yaşlarındaki Arjantinli çocukların da hiç yabancısı değil. Bu kavramlara yabancı olmamalarının günahı da ülkeyi koca bir zindana çevirmeye çalışanlara ait. Kapak resmini Türkiye'deki tüm tutuklu ve hükümlülere adıyoruz ve Rolando'ya sıcak bir selam gönderiyoruz!

Buenos dias Rolando!

EKONOMİ VE POLİTİKADA
Görüş
AYLIK DERGİ

▶ ***Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü:*** *Cevat Keskin* ▶ ***Yazışma Adresi:*** *GÖRÜŞ Dergisi, Yayın-Dizgi Merkezi Nuruosmaniye Caddesi No: 5 kat 2 Cağaloğlu-İstanbul*
▶ ***Fiyatı:*** *Yurt içi 500.- TL. yurt dışı 4 DM.* ▶ ***Yıllık Abone Ücreti (12 sayı):*** *Yurt içi 4500.- TL. yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesindeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır.*
▶ ***Baskı:*** *Hürriyet Ofset A.Ş. Sefaköy/İstanbul* ▶ ***Genel Dağıtım:*** *GAMEDA*

Mahmut Çebi

BEDELİ ÖDENMEMİŞ TECRÜBE YOKTUR

Türkiye'de yaşayan insan, sosyalizmi "telaffuz etmek isterken" bile küçüksenmeyecek bir bedel verdi. Sosyal yaşamı sınıf bazında tanımaya kalkıştığı son yılların bedelini de ödemeye devam ediyor.

Tarihsel tecrübesini hazırdan, başkalarının sırtından kazanma şansına kavuşmuş hiçbir halk olmamıştır. Bedelini ödemeden öğrenmek olmaz. Sosyal yaşamı temelden değiştirip yeniden kuracak yetkinliğin bedeli ise hayli ağırdır.

Sadece öğrenmek değil, öğrenmeyi istemek de ağır bir bedel ödemeyi gerektirir. Mevcut durumundan kurtulmak, bir şeylerin değişmesini öngörmek ve geleceğe ilişkin bir şeyler arzulamak, daha baştan bir bedel ödemeyi göze almaktır.

Türkiye'de yaşayan İNSAN hiçbir bedel ödemedi mi? Elbette ödedi. 1908 - 23 burjuva devrimlerini yaşarken ödedi. Demokrasiyi, öyle derinlemesine içinden değil, uzağından tanımak isterken de ödedi. Sosyalizmi "telaffuz etmek isterken" bile küçümsenmeyecek bir bedel verdi. Sosyal yaşamı sınıf bazında tanımaya **kalkıştığı** son yılların bedelini de ödemeye devam ediyor.

Türkiye'de İNSAN, bunca bedeli ödedi de, karşılığında ne öğrendi acaba?

Bunu tam olarak kestirmek mümkün değil, ama besbelli olan, öğrendiklerinin yetmediği, dolayısıyla da ödemek zorunda olduğu bir bedelin bulunduğudur. Türkiye'de İNSAN, başını taşa vursa da bu bedeli ödeyecektir, vurmasa da. Aksini savunmak için kanıt olarak ortaya "kolay bir tarih" konmalıdır.

Uzağa gitmek hiç gerekmez. "Zorunlu nedenlerle demokrasiye ara verildiğini" duyduğumuzdan, ve bunun doğal sonucu olarak "öğrenmeye başladığımızdan" bu yana, halen ödemeye devam ettiğimiz bedel nedir, hiç hesapladık mı?

Ödediğimiz bedel

► Halk deyince akla kim geliyorsa, işçi, memur, köylü, esnaf, zanaatkar, emekli, serbest meslek erbabı, yüzde 25'ten geri kalmayan bir yoksullaşmaya uğradılar.

► Yoksullaşmak, insanın fizik ve sosyal varlığında eşiti bir erozyonun da birlikte gerçekleşmesi demektir. "İyi-kötü" bir aktüalite izleyicisi, bizden istatistik veriler beklemeden şu söylediklerimizi onaylayacaktır:

► Tarımda işler hiç iyi gitmedi. Beslenmesi kendi tarımsal üretimine bağımlı halk eskiye göre daha az beslendi, daha pahalı beslendi, daha ucuz besinlere yöneldi; et, süt, yumurta, balık, meyve gibi temel gıda maddelerinin kişi başına tüketimi azaldı; buna mukabil nişastalı besin maddeleri tüketimi arttı ve beslenme dengesi bozuldu.

► Bakım ve beslenme koşullarına sıkı sıkıya bağlı verem, tifo, tifüs, sarılık gibi hastalıklar yaygınlaştı. Çocuk ölümlerinde oran yükseldi; fiili açlığın yarattığı dramatik tablolar magazin basınında, rastlanmadık ölçüde yoğunlaştı.

► Fuhuş, karşıtı bütün değerleri ve kavramları altüst ederek artmaya devam ediyor. Kurtuluş yolu olarak intiharı seçenler çoğalıyor. Akıl hastalarındaki artış, ilgili uzmanlık kuruluşlarını bile hayrete düşürüyor.

► Küçük üretici ve esnaf için yıkım olan iflaslar dalgası orta boy işletmeleri ezip geçiyor, yukarı sermaye gruplarına tırmanıyor, klasik ticaret kaideleri yerini dolandırıcılık, okuspokusçuluk vb. gibi ticaret türlerine terkediyor; rüşvet "vak'a" sayılmıyor, toplumun yarısı hacizli yaşıyor. Bankaların geri dönmeyen kredi alacakları mevduat hacmini aştı aşacak gibi. Yedi yıl öncesine göre bugün hiçbir şey yerli yerinde değil.

► Bütçede eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmet bakanlıklarının payları sürekli düşerken, sermaye gruplarına dönük kalemlerin payları ve bütçe dışı ve aynı amaca hizmet eden fonların hacmi sürekli artıyor. Gelir dağılımı tablosu en bozuk ülkeler Türkiye'nin peşinden geliyorlar. Türkiye insan hayatını yiyip bitiren (iş kazaları, trafik kazaları vb. gibi) olumsuz olgular bakımından dünya birinciliklerini yıllardır elinde bulunduruyor.

► Başka ve yeni varolma biçimleri gündeme geliyor; hamallık yapan öğretmen, işportacılık yapan memur, otobüs bileti satan mühendis, balıkçı avukat, gişe memuru eczacı vb. gibi garip meslek bileşimlerini yadırgayan kalmadı.

► Yetmiş bin siyasi tutuklu, "siyasi tutuklumuz yoktur"; yüzlerce işkence kurbanı "bizde işkence yoktur"; bin kadar insan kaybı, "devletin ve adaletin elindesiniz" resmi iddialarıyla birlikte ve yanyana ortadadır. İnsanlığın evrensel değerlerinden barışı, özgürlüğü, insan haklarını vb. savunmak, hatta o kadar aktif de değil, şöyle "kazasız belasız" yaşamak bile mümkün olmuyor; bireylerin ve bütün toplumun sinir sistemi gerilmiş bir yay gibi duruyor. Toplum, kurumlaşmış veya kurumlaşmamış bütün varlığıyla kendini, birilerinin göz hapsinde hissediyor, "belanın" nasıl ve nereden ve ne zaman geleceğini kestiremeden sürünüp gidiyor.

Maddi yönleriyle bu denli ağır bir tahribat geçirmiş herhangi bir toplumun manevi cephesinde esen fırtınaları ve gerçekleşen kırılmaları tahmin etmek zor değildir. Toplum edindiği tarihsel deneyimin karşılığında bir manevi bedel de ödemektedir ve asıl ağır olan, gelecekte kendini hissettirecek ve gelişmenin engeli olacak olan da, işte bu ikinci türden bedeldir.

► Dışardan ve zorla dayatılmış bu ekonomik ve siyasal yaşam tarzına uyum gösterme çabasındaki toplumun en belirgin vasfı, yarınla ilgilenmemek, yarına ilişkin gündemi unutup güncel akıntının peşinden sürüklenmektedir. Gününü kurtarma kaygusu ağır basan bir toplumun, kendi üzerine kapanıp yaşaması, dinamiklerini eritip yok etmesi, duyarlılıklarını yitirmesi, yerinde saymak şöyle dursun, gerilemesi kaçınılmaz.



► Böyle bir toplumsal ortamın bilime prim tanımadığını örneklerinden biliyoruz. Dolayısıyla bilim, bu toplumsal ortamda sürekli saldırı altındadır. Bilime sahip çıkan ortodoksluk toplumdan ve onun gidişatından "tecrit olmuş" gibi gözükür ve bundan da cesaret alarak "hurafe" (!) üniversitelerden siyasete her yanı kemirir hale gelir.

► Bu gibi toplumsal sonuçların bireyden bağımsız olarak oluştuğunu "istemeyerek" kabul etsek bile, bu sonuçların birey/insan üzerinde önemli bir etki yarattığını görmezlikten gelemeyiz. Neresinden bakarsak bakalım son 6-7 yılda böyle olmasını isteyenlerin elde ettikleri kazanım, sadece toplumsal nitelikli gözükmüyor; toplumun genel göstergelerinin yoğun bir özeti durumundaki birey tipi de oluşup yaygınlaştı, siyasal rejimin değil ama toplumun geleceğini kurtarmak isteyenlerin de temeli olmayan bir insan vasatı hayli genişçe ortaya çıktı.

► Bireyin ve toplumun, biri ötekini belirleyerek derinleşen bu yozlaşması, siyasal bilimler yönünden "yeni" bir şey değildir ama önemli bir siyasal endişe kaynağıdır. Şu da var ki, bugünkü boyutlarıyla bile öyle bir toplumsal manzara Türkiye için "yenidir" ve eğer zengin bir tarihsel birikime sahip bulunsaydı rahatlıkla göğüsleme imkânında olacağı bu gelişmeyi toplum, önemli kayıplarla yaşamaktadır. Çelişki de budur ya, bu ağır sosyal enkazı ortadan kaldıracak olan da toplumun kendisidir; eninde sonunda bunu başaracaktır da.

"Belli sosyal koşullar altında 'geri çekilen' toplum, öğrenmeyi tamamladığı an, her şeyi değiştirmeye muktedir bir güçle kendini öne sürer."

Çelişki çözümsüz mü?

Çelişki ama, buraya kadar bilerek seçtiğimiz bir "anlatım biçimi" nedeniyle **çözümsüz** bir çelişki gibi gözüküyor; çünkü kendi durumuna bir son vermek zorunda olan toplum, son vermek zorunda olduğu durumu nedeniyle kendi gücünü yitirmektedir. O halde nasıl ve neyle başaracaktır toplum, başarmak için "sağlıklı" olmak zorunda olduğu bir görevi?

Bunun cevabı, bu "anlatım biçimiyle" bulunamaz. Buraya kadar geniş bir parantezin içine baktık. "Toplum" parantezi tesbitlerimizi yerine oturtmak bakımından gerekliydi, genellemeye ihtiyaç vardı. Halbuki ortada bugün "toplumlar mücadelesi" yok. Toplumun kendi içinde geçmekte olan bir mücadele var. Bu mücadele, toplumun genel durumu nedeniyle "olgun" şartlarda gelişmiyor. Şartların olgunlaşması, mücadelenin daha olgun şartlarda gerçekleşmesi ve bizatihi mücadelenin kendisinin olgunlaşması, toplumun bir bütün olarak içinden geçmekte olduğu "öğrenme" sürecinde yatıyor. Öğrenmeye devam edeceğine göre toplum, ödemeye de devam edecektir.

Geniş açılı ve uzun vadeli perspektiften bakıldığı zaman görülür ki, belli sosyal koşullar altında "geri çekilen" toplum, öğrenmeyi tamamladığı an, her şeyi değiştirmeye muktedir bir güçle kendini öne sürer. Değişen sadece toplumun öğrenmiş bulunmasıdır ve tek başına bu öğrenmiş olma durumu, derin bir sosyal değişiklik anlamına gelir. Ama toplumun mevcut durumuna "kategorik" bir tanım getirmeye çalışırsanız, karşısında paniğe kapılmaktan kurtulamayacağınız bir tablo görmeniz mümkündür. Bu tabloyu şematik tarih içindeki yerine —doğal ki kronolojik yerine— koyduğunuz zaman, şaşırmamak mümkün olmaz.

Nitekim şaşıranlar, beklentileri kapitalizmin çok çok ilerisindeyken, şimdi şöyle "eli yüzü düzgün" bir demokrasiye fit olanlar, üstüne üstlük, böyle bir demokrasiyi ileri ve mutlak bir tarihsel amaç yerine ikame edenler az değildir. İdeolojik karamsarlık anlamına da gelen bu "geri çekilmenin" bir boyutu mevcut şartlara boyun eğmek anlamında "gerçekçi olmak" ise, bir öteki boyutu da inançsızlık ve karamsarlıktır. Bunun politikaya çeşitli kılıflar içinde yansıdığını görmekteyiz.

Sistematik bir değerler bütünlüğü içinde kendini gerçekleştirmeyi sürdürenler için, hatta sadece bunlar için değil, kendine saygısı olan bir "tutarlılık" içinde kalmaya önem verenler için bile tiksindirici bir yozlaşma, cıvık ve ilkesiz bir ahlak gibi görünen bu "politik realite" nasıl karşılanmalıdır? Bunu da ödenmiş ve ödenecek bir bedel olarak görmekten başka çare yoktur.

"Sol"un bu türden "firesine" dönek, hain, oportünist yaftasını da yakıştırmak doğru değildir, kolaycılıktır. "Sol"-"Devrimci" vb. gibi, kesin belirlenimi olmayan hareketlerden veya kişilerden —veya partilerden— böylesi, "siyasal kriz" dönemlerini sarsılmadan geçirmelerini beklemek iyimserliktir. Bunlar, şimdi açacağımız **temel parantezin** dışındadırlar. Her biri yol gösterme ve akıl öğretme iddiasıyla yaşıyor olsalar bile, kendi akibetlerini, yığınlarla beraber öğrenip öğrenmemekle, kendileri tayin etmiş olacaklardır.

Toplumun kurtuluş güvencesi

O halde nasıl ve kimler ve hangi koşullarda, toplumun kurtuluş güvencesi olacaklardır; ya da toplum kiminle ve hangi koşullarda kendini, bu şimdi içinde bulunduğu "aşınmadan" kurtarabilir?

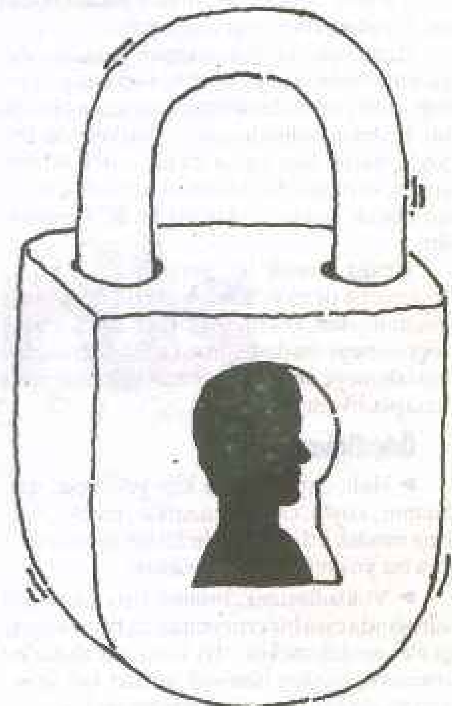
Bunu saptayabilmenin ilk koşulu "toplumu" açmaktır; toplumun içindeki dinamikleri birbirinden ayırdetmektir. Bireylere ya da topluma "ahlakını koru, yozlaşma, basiretini kaybetme" gibisinden ahlak vaazları verilebilir ancak.

Daha önce değinmiştik, toplumun tamamı, bu ekonomik ve siyasal krizden, ağır da olsa bir bedel ödeyerek öğrenecektir; aşınan kimi değerlerini tamir ederek, aşınan kimi değerlerini de, varsın yok olsunlar diye terkederek, bunların yerine olmazsa olmaz nitelikte yeni değerler ve alışkanlıklar koyarak öğrenecektir. Öğrendiği varsayımı üzerine politika üretilemez, toplum öğrendiği zaman ancak politikalar gerçeklik kazanacaktır. Kendinde, topluma öğretmenlik gibi bir misyon vehmedenlerin, ona "sivil toplum" uygarlığını hedef olarak telkin edenlerin akılda tutmaları gereken başlıca husus şu olmalıdır ki, daha ileri her insanlık ölçüsünün olduğu gibi, sivil uygarlığın ve bizdekinden ileri her toplumsal ölçünün temelinde, "öğretmenlerin de katılarak öğrendikleri" bir tarihsel dram bulunur; Madrid savunması heyecan ve değer olarak Bursa cezaevine kadar uzanır; Varşova yahudilerinin —filme alınması bile zor— direniş destanı, çağımızı kurtarmaya yollanmış mesih gibi adeta burjuvazinin devrimini de gerçekleştiren Putilov işçileri, hatırasına saygıda kusur işlendiğinde Chaban Delmas'ı bile öfkelendiren Fransız Rezistansı, ölümün bir hayat tarzıymış gibi yaşandığı Yunan Rezistansı ve daha niceleri, bizde henüz yeterince oluşmamış sosyal ve siyasal değerlerin temelinde bulunur.

Öğrenme sırası işçi sınıfında

Tarihin uzun sükûnet dönemlerini üçbeş yıla sığdırıp büyük sancılar yaratan yoğun öğrenme zamanlarının bir başka karakteri de hemen daima **bir tek sınıfa** öğretmesidir. Şimdi sıra işçi sınıfındadır; hayatın bütün dersleri bu sınıfın öğrenip ayakları üstünde doğrulmasına dönük olarak işlemektedir. Türkiye'de bugün en dikkatli ve çalışkan olması gereken öğrenci işçi sınıfıdır. Toplum olarak ödenen bedelin özümsenmiş karşılığı işçi sınıfındadır ve ancak bu sınıf tarafından ifade edilebilir. Bu demektir ki, şu veya bu kadar zaman sonra, yani önüne, kendi iradesi dışında konmuş mesafeyi katettikten sonra toplum, kendine ödettirilmiş bedelin karşılığı olan gelişmeyi, ister mütecanis süreçler biçiminde olsun, isterse sosyal nitelik sıçraması biçiminde olsun, her halükârda bu öncü sınıfın, esasen öncü olduğu için öğrenmiş ve öğrendiği için öncü olabilmiş sınıfın peşinden giderek yaşayacaktır.

Bu kadar **genel** ve **belirlenmiş** olarak kaskatı gerçeğin, yani artık tartışılması beyhude olan bir bilimsel realitenin güncel politik çerçeve içinde kendini hangi biçimlerle öne sürdüğünü ayırdetmek de, bu gerçeğin kendisi kadar önem taşıyor. İşçi sınıfının bilimsel ideoloji ve politikalarının, somut siyasi durumdaki zenginliği, ancak bir zenginlik olarak üretilebilirse zenginlik olabilir. Toplumdaki veya daha yerine oturan bir deyimle, emekçi halk yığınları üstündeki karamsarlığı "tersyüz" ederek politika haline getirmek, yani, verili olanın kabul edilmesi üstüne kurulan politika, giderek ve "çıkışsızlıkta çare arama" adı altında "moda" olmaktadır. Halbuki toplumsal — ya da ulusal — geriye gidişin önüne geçecek olan sınıf —ve yandaşları— karamsarlığın alternatifi olan politikalar gütmek, "çare aramak" değil, bizzat çare üretmek durumundadır. Sadece güncel olana, yahut sadece uzun vadeli geleceğe sahip çıkmak olmaz, yaşanmış ve yaşanacak olan bütün günleri ve bir bütün olarak tarihi sahiplenmemiz gerekiyor. ■



Akın Birdal
İnsan Hakları Derneği Genel Sekreteri

Hak Arama Çabası

Önümüzdeki sorun, demokratik hak ve özgürlüklere sahip çıkma bilincinin yükseltilmesi ve etkinlik kazandırılmasıdır.



▲ Akın Birdal.
"Halkın sesi ve gücü örgütüdür."

Zindanlar ayrılmıştır ona
Hapishanelerin en acımasızı.
Fazlasıyla hakkı olanın
Haklarına kulak asılmaz
Çünkü yoksulların hakları
Tıkanmış çanlar gibidir.

Bu, işkenceye uğrayan Latin Amerikalı bir çobanın türküsüdür. Tarih boyunca, her ülkede özgürlük türkülerinin yankılanışı bir başka oldu. Ama, ezgisi, acısı ve çağrışımı aynıdır. Sınıflı toplum düzenlerine girildiğinde başladı haksızlık sömürü ve baskı. Ve sürdürülmesi için de işkence, yasaklar ve zindanlar...

Emekçi halkın uğradığı haksızlık ve baskı türleri Türkiye'de de değişik olmadı. Demokratik hak ve özgürlükler her türlü saldırıya uğruyor. İnsanlık onuru, baskı ve işkence altında eziliyor. Haksızlık her alanda bütün boyutlarıyla yaşanıyor. Toplum susturuldu, istekleri bastırıldı. İnsanlar tek başlarına dişlerini sıkan ve sabrını dokuyan bir yaratığa dönüştürüldü. Sesin ve umudun önüne yasaklar ve duvarlar dikildi. Çünkü, halkın sesi ve gücü, örgütüdür. O nedenle de halkın örgütleri dağıtıldı, kapatıldı ve cezalandırılmak istendi. Yönetenlerin, yönetilenler üzerindeki yürütme üstünlüğü eşitsizliğe ve adaletsizliğe dönüştü. Ama, bütün bunlar halkın hak ve özgürlük mücadelesini susturamadı. Çünkü, insanlık onuru ve halkın örgütlü gücü, haksızlıkları her zaman yendi, bizde de yenecek.

Geçtiğimiz günlerde Birleşmiş Milletler kırkbirinci, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi de otuzsekizinci yılını tamamladı, her ikisinin varlık nedeni, dünya barışı ve insan hakları içindir. Ama, her ikisi için de başarı sağladı denilemez. Çünkü, Birleşmiş Milletler'de bile üye ülkeler arasında eşit söz ve karar etkinliği gerçekleşmedi. Akçalı katkı fazlası, bir takım üyelere üstünlük sağlıyor. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi de insan hakları ve özgürlükleri yolunda önemli bir adım oldu. Ama, öngördüğü ilkelerin çoğu yaşama geçirilemedi. Bunun ardında, emperyalizmin uluslararası sömürüsü var. Sömürünün yanında kan ve gözyaşı akıyor. Nükleer silahlanma yarışı ve harcamaları sürüyor. Kurulu düzenlerin ayakta kalması için, sınıf egemenliklerinin siyasi otoritelerince sürdürülen baskı ve saldırılar var. Oysa, barış, demokrasi ve insan hakları, uygar bir dünyanın bütününü oluşturur. Birinin eksikliği, insanlığı ve dünyayı sürekli tehdit altında tutacaktır.

İnsan Hakları, yaşama hakkı, insan güvenliği ve onurunu koruma, işkence görmeme ve düşünce hakkı gibi temel, kişisel haklarla başlar. İkinci olarak, herkesin ayrımsız kullanabileceği ekonomik-toplumsal haklardır. Üçüncüsü de, anlatım ve örgütlenme haklarını içine alan siyasal haklardır. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi de bu haklar ve özgürlükler üzerine kuruludur. Bildiri'yi, Türkiye de kabul etti. Ne var ki, Bildiri'ye uymamasının hiçbir hukuksal yaptırımı yok. Yaptırımı olan sözleşme ve protokollerden Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi dışında hiçbirini onaylamadı. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin onaylanmış olması da bir şey ifade etmiyor. Zira bu Bildiri'de öngörülen ilkeleri ters çevirip okursak, Türkiye'de yaşananların bir belgesi ile karşılaşırız: "İnsanlar, niteliklerinden dolayı ve doğuştan bir yaşama hakkına sahip değildir! İnsanlara işkence ya da zalimce ceza uygulanabilir! İnsanlar yasa önünde eşit değildir! İnsanlar keyfi olarak yakalanır, tutuklanır ve sürgün edilebilir" gibi. Böyle bir yaklaşım biçimi 1982 Anayasası ve yasalar için de geçerli. Çünkü, yazılanlar değil yaşananlar gerçeğin kendisini veriyor.

İnsan Haklarının kullanımında devletin sınıfsal niteliği belirleyicidir. Kimi yerde, uluslararası sözleşmeler karşısında, devletin kendi sınırları içindeki egemenlik hakkı, halkın üzerinde egemenliğe dönüşür, hak ve özgürlükler önünde bir engel oluşturur. Kimi yerde de devlet, hak ve özgürlükler açısından hukuk devleti niteliği taşır. Görevi de yurttaşlarının haklarını güvence altına almak ve yaşanılır olmasını sağlamaktır. Sömürüye, haksız kazançlara ve rüşvete karşı yurttaşlarının korunması ve sosyal adaletin egemen olmasına olanak sağlamak devletin işidir. Bunun aksine uygulama yapan devlet, demokratik devlet olma niteliğinden yoksundur. Ve o düzenin, insan hakları ve özgürlükleri için istenmeyen bir düzen olduğunun er geç ayırımına varılır.

Türkiye'de hak ve özgürlüklerin önünde antidemokratik yasalar var. Bu da kaynağını 1982 Anayasası'ndan ve onun ideolojisinden alıyor. Antidemokratik hükümleri içeren 1982 Anayasası, hukuk açısından, insanlarla hakları arasında belirleyici bir engel oluşturuyor.

Devletin, hak ve özgürlüklere yaklaşımı, onun yurt içi ve dışında saygınlığının ölçüsünü belirler. İnsanına ve halkına çarpık bakan bir devlet, günümüzde kültür sapmalarında görüldüğü gibi, arabesk bir devlet anlayışını gündeme getirir. Bir devlet, anayasası ile toplumun hak ve özgürlüklerini güvence altına alamamışsa, şans ve talih oyunlarıyla güvenceler sağlayamaz. Hak ve özgürlük, bir şans oyunu değil, bir rejim ve sistem işidir. Kazanılması da kitlesel ve örgütseldir. Bilinçli bir mücadele ile elde edilir. O nedenle hak ve özgürlükler, salt devlete ve siyasi iktidara bırakılamaz. Hak ve özgürlükler ihtiyaç duyan tarafından kalıcılaştırılacaktır. Bu da bizzat halkın kendisidir ve kendisi olacaktır. Bu bağlamda önümüzde duran sorun, demokratik hak ve özgürlüklere sahip çıkma bilincinin yükseltilmesi ve etkinlik kazandırılmasıdır. Bu, demokrasi mücadelesinin de ana eksenini oluşturacak. İnsan haklarına ve özgürlüklere dayalı demokratik bir toplum düzeninin kurulmasına yardımcı olacaktır. Son günlerde yaşanan hak grevleri, yürüyüşler, açlık grevleri, örgütlenme çabaları ve baskılara karşı direnen yayın organlarının varlığı aydınlık toplumun haberciliğini duyuruyor. Hak ve özgürlük tomurcuklarının patlamaya yüz tutması, belli çevreleri tedirgin ediyor, gözaltına almalar, operasyonlar ve işkenceler yoğunlaşıyor. Ama, tüm baskı ve saldırılar, hak ve özgürlük mücadelesini gerilelemeyecek. Çünkü, insanca yaşama hakkı, doğuştan kazanılan ve insanlık bilinci ve onuruyla kaynaşan bir haktır. Toplumumuz bu bilince ve erginliğe ermiştir. Yaşanılanların deneyimi ile sağlanacak birliktelik, bizleri layık olduğumuz hak ve özgürlüklere ulaştıracaktır.

Günümüzde kullanılmaya çalışılan haklar, siyasi otoritenin zaafından değil, hak arama bilincinin kabarmasından ve kitleselliğe dönüştürülme çabasındandır. İnsan Hakları Derneği de böyle bir çabanın ve toplumsal gereksinmenin çıkışıdır. Bu çıkış ayrılıkların değil, ortak istek ve özlemlerin bir ekseni olarak gündemdedir. ■

NEDEN GENEL AF?

Siyasi suçları kapsayan bir af, siyasi tercihlere göre ve bazı hallerde adli hata ile malul, adaleti ortadan kaldıran yargı kararlarının infazını da engelleyecektir.

Genel af: Bazı suçların genel menfaat icaplarından dolayı unutturulması maksadıyla yapılan bir devlet tasarrufudur ki, yapılmakta veya yapılacak olan takibin veyahut hüküm altına alınan cezanın kaldırılması neticesini verir."

Bazı düşünürler bu anlamda affı bir atıfet olarak görürler. Bizce, bugünlerde siyasi suçları kapsar şekilde çıkarılacak bir af, atıfet olmayacak, siyasi tercihlere göre ve bazı hallerde adli hata ile malul, adaleti ortadan kaldıran yargı kararlarının infazını da engelleyecektir. Bugün 121 kişinin kesinleşmiş idam cezası Meclis'in onayını beklerken, af konusu çok daha yakıcı bir önemle toplumun gündeminde bulunmaktadır.

12 Eylül yargılamaları neden bir genel affı gerektiriyor? Bu sorunun yanıtı ancak yüzlerce kitap sayfası ile verilebilirse de, özet olarak görüşümüzü açıklamaya çalışalım.

"Sanık duruşmaya çıkmazsa, avukatlarıyla görüşmezse, savunma yapabilir mi? Savunmasız yargılama olur mu? Olursa, yargılama sonunda verilmiş karar adil olur mu?"

12 Eylül Saat 04.00'de radyolarını açanlar, TBMM'nin, İç Hizmet Yasası'nın bir maddesine dayanılarak ortadan kaldırıldığını duydular. Ve yine aynı sesler 6 yıl boyunca, kendilerinin ortadan kaldırdıkları TBMM'yi ve 1961 Anayasası'nı, ortadan kaldırmaya teşebbüs edenlerin ceza görmeleri gerektiğini buyurdular. Bu emrin ifası için, emredenler tarafından gerekli mahkemeler kuruldu ve gerekli "yasal" düzenlemelere gidildi. Bu mahkemeler ve yasal düzenlemelerin amacı 12 Eylül'le verilen buyrukların yerine getirilmesiydi.

12 Eylül yargılamaları emirle başladı. Ardından işkence geldi. İşkence sırasında kaybolan insanlar oldu. Gözaltı süreleri hiçbir ülkede görülmeyecek şekilde arttırıldı. Adı GÜVENCE olan gözaltı, 1402 sayılı yasanın 15. maddesine eklenen bir fıkrayla tam 90 güne çıkarıldı. 90. günün sonunda daha sanık sıfatı dahi almamış kişi hakkında lehe veya aleyhe bir delil ortaya çıkarsa gözaltı süresi 90 gün daha uzatılabilecekti. 1402 sayılı yasaya bir madde daha eklendi (1402 ek: 7) Buna göre kişi tutuklansa dahi tutukevinden gözetime tekrar alınabilecek ve 90'ar günler tekrar işlemeye başlayacaktı. Sanıkların yargıç güvencesi diye bir güvenceleri kalmamıştı. Her sanık tutuklansa dahi her an yine gözaltına alınabilecek, her şey yeniden başlayabilecekti. Bir davada duruşma ifadesini beğenmeyen sıkıyönetim komutanı veya savcısı sanığın tekrar gözetime alınmasını isteyebilecekti.

İşkence kol geziyor!

Bu arada emniyet müdürlüklerinde neler oldu: Emniyet müdürlükleri insanların intihar için seçtikleri belli başlı merkezlerden biri haline geldi! Zamanın devlet başkanı ve hükümet sözcüsü İlhan Öztrak 16.3.1982 günü yaptığı açıklamada, 15 kişinin emniyet 1. şubelerinde öldüğünü söylüyordu. Oysa Eylül 1980'le Eylül 1985'e kadar geçen süre içinde Emniyet'te 87 kişinin öldürüldüğü isim isim biliniyordu . Tutukevlerinde de insanlar ölüyordu. Ancak resmi ağızlara göre ölüm nedenleri değişikti. İşte bir duyuru daha: 26 Aralık 1978'den Nisan 1984'e kadar 63.092 tutukludan 14'ü intihar etmiş, 23'ü hastalıktan 7'si açlık grevinden 2'si işkenceden ölmüştü, 7 ölüm olayı ise halen araştırılmaktaydı. Tam 53 kişinin tutukevlerinde öldüğü söyleniyordu. Yalnızca Diyarbakır tutukevinde 5 yıl içinde 32 kişi öldürülmüştü Bu arada 3.2.1986 günlü gazetelerde İçişleri Bakanı son on yılda karakollarda 51 kişinin intihar ettiğini, bunların 44'ünün ise son beş yılda vuku bulduğunu söylüyordu. 1.2.1986 günlü Cumhuriyet gazetesinde Fikri Sağlar son beş yılda 800'ü aşkın insanın kaybolduğunu açıklıyordu. Evet, insanlar ölesiye hazırlık soruşturmalarından geçiyordu. Ve halen de geçmekte. Diğer yandan Hürriyet gazetesinin 18.2.1986 günlü nüshasında son 6 yılda 56 polis memurunun intihar ettiği haberi geçiyor, neden olarak da çalışma koşullarının kötülüğü belirtiliyordu. Gerçekten çalışma koşulları kötüydü. Bu kadar insanı sorgulamak zordu. İşte Sedat CANER'in itirafları... Sistemli işkenceler, işkence yapanın da ruhi durumunu etkiliyor, işkence maşasını intiharlara kadar sürüklüyordu.

Davalar doğrudan polis tarafından tanzim edilen "ifade zabıt varakalarına" göre açılıyor ve yürütülüyordu. Sanıklar duruşmalarda polis ifadelerinin gerçeği yansıtmadığını ispata çalışıyorlardı. Her dosyadan işkence ve bu yöntemle imzalatılan ifadeler çıkıyordu. Ve işte Askeri Yargıtay'ın işkencenin doruğa vardığı dönemlerde vermiş olduğu bir kararı: "Sanığın... emniyet yetkililerince tespit edilen ikrara müstenit bir ifadesi vardır. Sanık bu ifadesini cebir ve şiddet karşısında verdiğini ifade ederek inkâr etmiştir. GERÇEKTEN SANIĞIN MEZKUR İKRARININ HÜR İRADESİNE İSTİNAT ETTİĞİNE, BASKININ OLMADIĞINA, CEBİR VE ŞİDDETİN BULUNMADIĞINA MÜTEALLİK OBJEKTİF BİR DELİLE DOSYA İÇİNDE RASTLANMAMIŞTIR..." Yani, aslolan işkencedir, işkencenin olmadığını mahkeme ispatlamalıdır.

Şimdi sormak gerekiyor: İşkence ile adalet birleşebilir mi? İşkence ile alınan imzaların üzerindeki yazılar delil olursa adalet gerçekleşebilir mi? [1]

Hepimiz hatırlarız, saat: 20.30 haberlerinin son dakikalarına doğru arkalarında Atatürk'ün bir vecizesi ile birlikte saç baş dağınık çoğu genç olan insanlar önlerinde birçok kitap ve bazen silahlarla birlikte ekranda görünürler ve spikerin sesi "filanca örgüt mensubu çok sayıda militan polisin bir dizi operasyonu sonu yakalandılar..." Ertesi günkü gazetelerde aynı haber ve fotoğraflar... Oysa devletin TRT'si ve bu haberi yazan basın devamlı suç işlemekteydi. Çünkü bu haberlerde yasaya göre masum sayılan insanlar kamuya suçlu gösteriliyor ve zaten bağımlı olan sıkıyönetim yargıçları bir de bu yoldan etki altında bırakılıyordu. Bununla da kalınmıyordu; bazı yayın organlarında sanıkların polis tarafından imzalatılmış ifadeleri tefrika tefrika yayınlanıyordu. Oysa Basın Yasası'nın 30. maddesi açıktır. Buna göre dava açılmadan önce soruşturmaya ilişkin her türlü evrakın yayınlanması yasak olduğu gibi dava açıldıktan hüküm kesinleşinceye kadar yürütülmekte olan dava hakkında her türlü yorum da yasaktır. Cezası ise 1 aydan 6 aya kadar hapis ve 150.000. -TL. para cezasıdır. Cezalar hep tecil edildiğinden veya hapis cezaları para cezasına çevrildiğinden ve parayı veren cezadan kurtulduğundan bu hüküm defalarca ihlal ediliyordu. Oysa Basın Yasası bu hükümle mahkeme kararını koruyordu. Yani yargıçların etki altında kalmasını önlüyordu. Bırakın basını, TRT'yi bizzat Cumhurbaşkanı, Başbakan bile yürümekte olan davalar hakkında beyanda bulunabiliyordu. Çalışma Bakanı, DİSK davası arefesinde, "kafası kopasıca sendikacı"lardan bahsedebiliyordu. Zaten bağımlı olan yargıçlar bir de böyle etki altına alındığında verilecek hüküm adil olabilir miydi?

İşte 12 Eylül hukukunun ve sonunda meydana gelmiş olan hukuksuzluğun en önemli kanıtı: Cezadan kurtulmak mı istiyorsun? başkasını suçla... Yasanın görünürdeki amacı suç örgütlerini ortaya çıkarmaktı. Oysa yasanın getirdiği tek şey oldu. O da adaleti yanıltmak. Yasanın mimarı MDP milletvekili Faik Tarımcıoğlu "umduğumuzu bulamadık, pişmanlık yasası polis ifadelerini takviyeden başka bir işe yaramadı" diyordu. Polis ifadeleri ise adaleti yanıltan etmenlerin başındageliyordu.

Karar adil olur mu?

Mahkemeler hakimlerden kurulur. Hakimlerin idareden bağımsız olması gerekir. İdari hiçbir mercinin, yargıcın seçilmesi ve

özlük işlerinde tayininde söz sahibi olmaması elzemdir. Bunlar bağımsız mahkemelerin en önemli özellikleridir. Mahkemelere bağımsız denmekle onlar bağımsız olmazlar. Peki bunca önemli davalara bakan, bunca idam kararları, bunca uzun süreli hapis cezaları veren sıkıyönetim mahkemeleri bağımsız mıydı? Bir kere heyet üyelerinden birisi oy sahibi olmasına rağmen hukukçu değildi. Kıtasından kalkmış gelmiş bir subaydı. Belki de mahkemeye tayinine kadar mahkeme yüzü bile görmemişti. Ya hukukçu hakimler? Onlar doğrudan askeri bir heyet tarafından ve Genel Kurmay Başkanı'nın görüşü alınarak atanıyorlardı. Sicil amirleri ise Sıkıyönetim Komutanıdır. Yani atanmaları, terfileri, doğrudan sıkıyönetim komutanının görüşüne bağlıydı. Yani 12 Eylül'le suçlananlar, suçlayanlar tarafından kurulan mahkemelerde yargılanıyorlardı. Suçlayanla yargılayan böyle bir hiyerarşik düzen içinde yer alırlarsa verilen karar adil olur mu?

1402 sayılı yasaya ve Askeri Yargılama Usulü Yasasına öyle hükümler getirildi ki, savunma adeta ortadan kaldırıldı. Dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen sanıksız yargılamalara başlandı. 1402 sayılı yasanın 18. maddesine (p) fıkrası eklenerek Ceza Yargılama Usulünün aleniyet ve sözlülük ilkesi ortadan kaldırıldı. Buna göre tutuklu sanıklar ancak kendilerini ilgilendiren oturumlara getirilecekti. Oysa Ceza Yargılaması sözlü usule tabidir, yazılı usul yoktur. Çok sanıklı yıllarca sürecek davalarda sanığın ifadesi alındıktan sonra kendisini ilgilendiren bir konu yok diye sanık hakimin yüzünü, hakim sanığın yüzünü görmeksizin yargıladılar, yargılıyorlar. Sanık, tahliye dilekçelerini tutukevinin sansüründen geçirebilirse mahkemeye ulaştırabilecekti. Öyle oldu ki, yüzlerce tutuklu sanığı bulunan davalarda tek bir sanık olmadan duruşmalar açıldı. Sanıklar tutukevlerinde, yargıçlar geniş salonlarda duruşmalar yapıldı ve yapılmakta...

Temyiz hakkı 3 yıla kadar cezalarda kabul edilmedi. Biz avukatlar temyiz hakkımızı kazanalım diye bazen müvekkilin 3 yıldan fazla ceza alabilmesi için uğraşmaya başlamıştık.

Ve bağımlı Sıkıyönetim Mahkemeleri'nin yanında bir de fiilen özel mahkemeler kuruldu. Bilindiği gibi, 12 Eylül'ün en önemli gerekçelerinden biri de 12 Eylül öncesi faaliyette bulunan yasal siyasi partilerdir. 12 Eylül'den önce, bu partilerin yöneticilerini yargılamaya yetkili merci Anayasa Mahkemesi'ydi. İşte bu yasal güvence ortadan kaldırıldı. Ve yargılama yetkisi Sıkıyönetim Mahkemeleri'ne verildi. Yani yasal partiler açısından Sıkıyönetim Mahkemeleri suçtan sonra kurulan mahkeme haline geldi. Hukukta bu mahkemelere ÖZEL MAHKEME adı verilir.

İşte tüm bunlar sanığın savunma haklarını ilgilendiren belli başlı kurallardır. Ve savunmasız yargılama yargılama değildir.

Savunma hakkı baskı altında

Sanıklara hep suçlu gözüyle bakıldı ve bakılıyor. Oysa onlar kesin mahkumiyet hükmüne kadar masumdurlar. Sadece sanıklara suçlu gözüyle bakılmadı. Onların avukatları, aileleri hep örgüt üyesiydiler! Bunu sokaktaki vatandaş söylemiyordu. Bizzat sabık Adalet Bakanı Mardin Milletvekili Nejat ELDEM söylüyordu. Bakan tutukevlerine ve savcılıklara yazdığı 22.2.1985 gün ve Ks. 4 13-40 sayılı genelgede sıkıyönetim tutuklularını "ideolojik fikirli" olarak niteleyip "Tahliye olan her hükümlü ve tutuklu ile örgüt farkı gözetilmeksizin her haber gönderilmektedir... Örgütlerin savunmasını alan avukatların bir kısmı örgütlerle hükümlü ve tutuklular arasında haber köprüsü kurmaktadır... Tutuklu ve hükümlü aileleri de bunlarla örgütler arasında haberleşmeye yardımcı olmaktadırlar... Cezaevi personeli arasında bulunan sempatizanlar dahi bu haberleşmeyi yapabilmektedirler..." dedikten sonra, tutuklular arası haberleşmenin en çok mahkeme salonlarında yapıldığını belirtiyor ve yöntemleri şöyle sıralanıyordu: "... ıslanmayacak şekilde ambalaj yapılmış dökümanların ağızda saklanması.. permatik sapından yapılmış tüpleri edep yerlerine yerleştirmek..." ve daha birçok yöntemler. Bunlar dendikten sonra bu tip haberleşmenin de önlenmesi isteniyordu.

Nasıl önleniyordu biliyor musunuz? Tutuklu edep yerine döküman gizlemişse diye duruşmaya veya avukatla görüşe giderken çırılçıplak soyundurularak makatına kadar aranıyordu. Avukatla tutuklu görüşürken yasaya aykırı şekilde telefonları dinleniyor ve konuşma banda kaydediliyordu. Oysa 353/91. maddeye göre sanıkla avukat görüşürken yanlarında kimse bulunamaz. Daha sonra da bantı dinleyen, kendine göre bir delil bulursa bunu savcılığa bildiriyordu. 12 Eylül'ün bazı savcıları da bunları iddianamelerinde yazabiliyordu. Sırf bu uygulamalar nedeniyle yıllarca duruşmaya gelmeyen, avukatla görüşmeye çıkmayan tutuklular oldu. Sanık duruşmaya çıkmazsa, avukatıyla görüşemezse, savunma yapabilir mi? Savunmasız yargılama olur mu? Olursa yargılama sonunda verilmiş karar adil olur mu?

Önce savunmanın hem sanık açısından hem de savunucu açısından yapılmaması istendi. Barolar, Adalet Bakanlığı'nın vesayetine bırakıldı. Valilere seçilmiş baro organlarını görevden uzaklaştırma yetkisi verildi. Avukatlık yasasına eklenen ve daha sonra Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilen 154. madde değiştirildi. Buna göre, bir avukat hakkında devletin şahsiyetine karşı cürümlerden birinden dava açıldığında avukat mesleğini icra edemeyecekti. Örneğin savunma sırasında "polis müvekkilime işkence yaptı" dendiğinde, bir savcı bunu 159. madde kapsamına sokabilirdi ve avukat hakkında dava açılabilirdi. Bu madde özellikle siyasi davalarda savunma görevi yapan avukatlara karşı Demokles'in kılıcı gibi kullanıldı. Bununla da kalınmadı. 1982 yılı içinde birden bire siyasi davalarda savunma görevi yapan avukatların büroları vergi memurlarınca adeta basıldı. Onca para kazanan meslektaşımız varken sıkıyönetim davalarında savunma görevi üstlenmiş bu hukukçuların maliyece seçilmesi çok kaba bir vazgeçirme yöntemiydi. Denmek istenen açıktı: Bu sanıkları savunmayın... Evet 12 Eylül hukuk anlayışı savunmaya işte bu gözle bakıyor.

Hükümler yoklukla maluldur

Milli Güvenlik Konseyi'nin ve Danışma Meclisi'nin çıkardığı yasalarla Anayasa'nın uygunluğu sağlanmaya çalışıldı. Buna rağmen yine de açık vermemek için 1982 Anayasa'sına geçici 15. madde eklendi. Buna göre, 12 Eylül 1980 ile TBMM Başkanlık Divanı'nın kuruluşuna kadar geçen dönem içinde Milli Güvenlik Konseyi ve Danışma Meclisi dönemlerinde çıkarılmış olan yasalara karşı Anayasa'ya aykırılık iddiasında bulunulamayacak, Anayasa'ya aykırılık davası açılamayacaktı. Yani seçimsiz gelen kurulların iradeleri, seçimle gelen TBMM'nin iradesine üstün kılınıyordu.

İşte bu çarpık hukuki düzen nedeniyle sıkıyönetim olmaksızın Sıkıyönetim Mahkemeleri halen görevde bulunabilmektedir. 1402 sayılı yasanın 23. maddesi gereğince, sıkıyönetim mahkemelerinin görev süresi şöyle belirlenmiştir: "Sıkıyönetimin kaldırılması durumunda, Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri'nde görülmekte bulunan davalar sonuçlandırılıncaya kadar bu mahkemelerin görevleri devam eder." Oysa Anayasa'nın 145/3. maddesi böyle değil. Maddeye göre Sıkıyönetim Mahkemeleri ancak **savaş** ve **sıkıyönetim** hallerinde görevlidir. Yani 1402/23. madde Anayasa'nın 145/3. maddesine açıkça aykırıdır. Ancak 1982 Anayasası'nın yukarda mahiyetini belirttiğimiz geçici 15. maddesine göre Anayasa Mahkemesi'ne başvurma olanağı yok.

Gerçekten bir çok davada, mahkemelerin görevsiz olduğu yolundaki itirazımız geçici 15. madde gerekçe gösterilerek reddedildi. Ancak şunu açıkça beyan edelim ki, geçici 15. madde Anayasa'da yer alsa dahi hukukun genel ilkeleriyle kesinlikle bağdaşmamaktadır. Bugün ve yıllar sonra sıkıyönetim mahkemelerinin vermiş olduğu kararların meşruiyeti tartışılmaktadır ve tartışılacaktır. Ancak tartışılması dahi gerekmeyecek kadar açık olan bir gerçek var. O da Sıkıyönetim kalktıktan sonra sıkıyönetim mahkemelerince verilen her türlü kararın YOKLUKLA MALUL olduğudur.

"İşkence ile adalet birleşebilir mi? İşkence ile alınan imzalar üzerindeki yazılar delil olursa adalet gerçekleşebilir mi?"

Sonuç

6 yıllık hukuksuzluğu 2 dergi sayfasına sıkıştırmaya çalıştık. Halen sürmekte olan 12 Eylül hukuk anlayışı ve yargılaması hakkında ne kadar yazılsa yine de yetersiz kalacaktır. 12 Eylül hukuku ve yargılaması ardında ölümler, sakatlar bırakmıştır, bırakmaya devam etmektedir. 27 kişi hukuksuz yargılama sonunda idam edilmiştir. 121 kişi ise boyunlarına geçecek yağlı ilmiği beklemektedirler.

Bugün Yassıada kararları hâlâ tartışılıyor. Oysa o dönemde yalnızca 3 kişi idam edildi. Yaş nedeniyle idam edilemeyen Celal Bayar'a eceliyle ölümünde devlet töreni yapıldı. Yani hiçbir şey unutulmuyor, unutturulamıyor. Şimdi iş, yarınlarını bu ülkeye bağlamış yurtseverlere düşüyor. Toplumsal muhalefet, 12 Eylül hukuk anlayışı ve yargılamasının zorunlu kıldığı sınırsız ve koşulsuz genel af talebinde odaklaşmalı ve siyasi affı yasakladığı söylenen (hukuken tartışmalı) Anayasa'nın 14 ve 87. maddesinin değiştirilmesini sağlamalıdır. ■

YENİ YILDA MERHABA ONLARA

"Yurttaşlıktan çıkarma", hukuksal tartışmayı aşmakta, toplumun demokrasileşme gündeminin ana maddelerinden birini oluşturmaktadır.

Bu yazımızda kanayan bir yara haline gelmiş, temel bir insan hakkının sürekli ihlaline neden olan ve demokratikleşme sürecini engelleyen bir sorunu, "yurttaşlıktan çıkarma" konusunu ele almak istiyoruz.

"Yurttaşlıktan çıkarma" işlemleri, 1980 12 Eylülü'nden bu yana sürekli olarak keyfi ve hukuk dışı bir biçimde uygulanagelmektedir. Dönemin özel koşulları yanı sıra, "yurttaşlıktan çıkarma" işlemlerinin sözde hukuksal dayanakları da bu uygulamaları, kaçınılmaz olarak, "keyfi ve hukuk dışı" olarak nitelendirmeyi zorunlu kılıyor. İktidarlara öznel yorumlarda bulunma olanağı veren yasalarla, "yurttaşlıktan çıkarma"yı siyasal nedenlerle bir yaptırıma dönüştürmeye istekli hükümetlerin bir araya gelmesi, bu yaygın insan hakkı ihlalini ortaya çıkarmıştır. Oysa, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi "herkes bir uyrukluk hakkına sahiptir" der, "kimsenin bu haktan keyfi olarak yoksun bırakılamayacağı"nı hükme bağlar. Anayasa'da dahi "hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça, vatandaşlıktan çıkarılmaz" diye yazar, ama kişiler Türk Ceza Kanunu'na göre basit yaptırımlar getiren eylemler yüzünden vatandaşlıktan çıkarılır ya da her yöne çekilebilir "abartma" ve "ulusal çıkar" gibi kavramları içeren 140. madde dayanak yapılarak yurttaşlık haklarından yoksun bırakılabilirler.

"Yurttaşlıktan çıkarma", çok boyutlu bir soruna dönüştüğü için, haklı ve güçlü bir zemin oluştursa da, hukuksal tartışmayı aşmakta, toplumun demokratikleşme gündeminin ana maddelerinden birini oluşturmaktadır. Gerçekten de, hukuka, hak arama olanaklarına, yargı bağımsızlığına büyük darbeler indirilmiş bugünün Türkiyesi'nde, söz konusu sorun, insani boyutuyla ve demokrasi savaşımı bağlamında da tartışılmalıdır. Salt hukuk açısından söylenmesi gereken kısaca şudur: "yurttaşlıktan çıkarma" işlemleri, tümünün yeniden ele alınmasını gerektirecek ölçüde, hukuksal dayanaklardan yoksun, insan haklarının evrensel normlarına aykırı ve keyfi bir biçimde yürürlüğe konmuştur.

Bugün öznel yargılar sonucu "yurttaşlıktan çıkarılanlar" dışında, bu kutsal insan hakkından fiilen yoksun kalan iki gurup daha var. İlk olarak, kimi gerçekleri yurt dışında dile getirenler, "Devletin hariçteki itibar ve nüfuzunu kıracak şekilde devletin dahili vaziyeti hakkında yabancı bir memlekette asılsız mübalağalı veya maksadı mahsusa müstenit havadis veya haberler neşreden veya milli menfaatlere zarar verecek herhangi bir faaliyette bulunan vatandaş" olarak 140. madde kapsamı içinde kabul edilmekte; bu maddenin öngördüğü "beş yıldan az olmamak üzere ağır hapis" yaptırımı nedeniyle yurda girememekte; dolayısıyla da fiilen "yurttaşlıktan çıkarılmış" olmaktadırlar. Oysa, bugün bu madde nesnel bir biçimde uygulanacak olsa, öncelikle, bizleri yönetenlerin söz konusu kapsam içine sokulmaları gerekir. "İnsan hakları uygulanmıyor", "demokrasi söz konusu değildir", "işkence yaygın ve sistematik bir biçimde uygulanmaktadır" diye Türkiye hakkında uluslararası kararlara neden olan, ülkemizi uluslararası forumlarda ve dünya kamuoyu önünde küçük düşüren nice yönetici şimdiye kadar, çoktan 140. madde kapsamına alınmalıydı. Buna karşılık, yurt dışında olup da, bu gerçekleri dile getiren ve böylece de ülkedeki olumsuzlukların halkımıza maledilmemesi gerektiğini kanıtlayanlar bugün ülkeye gelememektedirler. Yurt içinde Türkiye'de yaygın bir işkence olgusunun varlığından söz etmek, belirli bir mücadele sonucu ve tabii riskini de alarak, artık mümkünken, yurt dışında yaşayanlar dışarıda rehin tutulmuşçasına 140. madde kapsamı içine alınmaktadırlar.

İkinci olarak, Türkiye'deki "fiili" durum nedeniyle, haklarında herhangi cezai bir kovuşturma olmamasına karşın, ülkeye gelmekten çekinenlerin varlığı söz konusu. Hak aramanın olanaksızlaştırıldığı, düşünce açıklamanın, örgütlenmenin, temel hak ve özgürlüklerin bir ara tamamen ortadan kaldırıldığı, şimdilerdeyse göstermelik hale getirildiği bir ülkeye gelebilmek, kuşkusuz, fiilen olanaksızlaştırılmıştır. Bu durumun suçunu yurt dışında yaşayanlara ödetmek, elbette hukukun, aklın, vicdanın kabul edebileceği bir şey değildir.

Bu haksız tabloyu ayrı bir biçimde insanlık dramına dönüştüren iki olguya daha işaret etmek gerekiyor. Yurttaşlıktan çıkarılanlar ülke içindeki mal varlıklarının tasfiyesiyle de karşılaşmakta, çok daha önemlisi, ailelerin parçalanması olgusunu da beraberinde getirmektedir. Genellikle iç savaş yaşamış ve çeşitli nedenlerle bölünmüş ülkelerde görülen "ailelerin parçalanması", bugünün Türkiyesi'nde "yurttaşlıktan çıkarma" işlemleri yüzünden, yaşamın gerçeklerinden biri oluvermiştir. Böylece orta çağ hukuk anlayışına benzer biçimde, sadece "suçlu" değil, onun aile bireyleri de cezalandırılmıştır. Dışarıya göç için gerekli, vize, para gibi sorunları çözebilenler ise, bu kez karşılarında devletin pasaport engelini bulmakta; ebeveynleri yurt dışında yaşamak zorunda bırakılmış küçücük çocuklar dahi pasaport alamamaktadır. Yetkililer "yurttaşlıktan çıkarma"yı yeterli ağırlıkta bir ceza olarak görmüyorlar ki, bu kişileri bir de bu yoldan cezalandırmayı, onlardan ayrıca böyle intikam almayı düşünmüyorlar.

Yurt dışında yaşamayı ancak "yurt" kavramını ve sevgisini bilmeyenler hafife alabilir, bir "siyasal yaptırım"a dönüştürebilir.

T.C.

Resmî Gazete

Kuruluş Tarihi : (7 Teşrinievvel 1336) — 7 Ekim 1920

Yönetim ve yazı işleri için Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğüne başvurulur.	17 Haziran 1986 SALI	Sayı : 19137

YÜRÜTME VE İDARE BÖLÜMÜ

Bakanlar Kurulu Kararı

Karar Sayısı : 86/10706

Ekli listede kimlikleri yazılı 20 (yirmi) kişiye Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi ve bu kişilerin Türkiye'de bulunan mallarının hazinece tasfiye edilmesi; İçişleri Bakanlığı'nın 20/5/1986 tarihli ve 31328 sayılı yazısı üzerine, 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 25 inci maddesine 13/2/1981 tarihli ve 2383 sayılı Kanunun 6 ncı maddesi ile eklenen (g) bendi ve 3 üncü fıkra ile 403 sayılı Kanunun 35 inci maddesinin 1 inci fıkrası hükümlerine göre, Bakanlar Kurulu'nca 29/5/1986 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Kenan EVREN
Cumhurbaşkanı

T. ÖZAL
Başbakan

İ. K. ERDEM
Devlet Bak. - Başbakan Yrd.

A. TENEKECİ
Devlet Bakanı

Z. YAVUZTÜRK
Milli Savunma Bakanı

M. EMİNOĞLU
Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı

V. ATASOY
Ulaştırma Bakanı

H. C. ARAL
Sanayi ve Ticaret Bakanı

K. OKSAY
Devlet Bakanı

M. T. TİTİZ
Devlet Bakanı

Y. AKBULUT
İçişleri Bakanı

İ. S. GİRAY
Bayındırlık ve İskan Bakanı

H. H. DOĞAN
Tarım Orman ve Köyişleri Bakanı

S. H. TÜREL
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı

K. M. YILMAZ
Devlet Bakanı

A. KARAEVLİ
Devlet Bakanı

A. M. YILMAZ
Dışişleri Bakanı V.

M. V. DİNÇERLER
Devlet Bakanı

M. N. ELDEM
Adalet Bakanı

A. K. ALPTEMOÇİN
Maliye ve Gümrük Bakanı

M. AYDIN
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı

M. KALEMLİ
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı

M. M. TAŞÇIOĞLU
Kültür ve Turizm Bakanı

Yürütme ve İdare Bölümü Sayfa : 1

Resmi Gazete Fihristi 32. Sayfadadır.

Ancak "vatan"ı ceplerindeki dolarlar ve bankacüzdanlarıyla değerlendirenler yurt dışında yaşamanın acısından habersiz olabilirler. Yurt dışında yaşamak zorunda kalmış bir dostum şöyle diyor: "Bizler, her an geri dönecek ve hiçbir zaman ülkemizi göremeyecek biçimde yaşamaya alışmalıyız." Bu görüş onlar açısından kaçınılmaz ve gerekli olabilir. Bununla birlikte, yaşamın 12 Eylül çerçevesinde iç ve dış odaklarca yeniden oluşturulmaya çalışıldığı bir evresinde, onun kutsal boyutlarından biri olan "yurtta yaşama ve uyrukluk hakkı", çaresizliğin haksız mengenelerine bırakılmamalıdır.

Demokratikleşme, artık tarih ve deneyimler göstermektedir ki, tüm boyutlarıyla ele alınıp yaşama geçirilemeyince eksik kalmaktadır. Bu eksiklik, bu güdüklük, giderek, seçeneklerin tam olarak ortaya konabilmesini engellemektedir. Bu durumun bir sonucu olarak da demokratlar, ilericiler asıl işlevlerini tamamlayamayınca, yetersiz demokratik ortam içinde gericiler, karşı-devrimciler, işbirlikçiler, yeniden toparlanacak güçlenecek zemini bulabilmektedirler. Konjonktürel avantajlardan yararlanmak ve oportunist tutumlar, genellikle; "sağ sapma", yani karşı tarafın gücünü abartma biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu durumda da, "verilenler"le ya da kolayca "elde edinilenler"le yetinilmekte, "eksiklik" kaçınılmaz olmaktadır. Konumuz bağlamında düşünüldüğünde, yurt içindeki demokratlar, büyük ölçüde yitirdikleri kendi "yurttaşlık hakları"nı eksiksiz olarak, ancak bu hakkı aynı biçimde yitirmiş olan "dışardakiler"le birlikte kazanabilirler. Nasıl bugün tek bir yurttaşa yapılan işkenceye karşı çıkmamak, yarın kendimize işkence yapılmasını kabullenmenin nesnel ve öznel ortamını yaratıyorsa, aynı biçimde, haksız olarak yurttaşlıktan çıkarılanların durumunu (koşullar iyileşinceye kadar) gözardı etme düşüncesi de, özüne dokunulamaz bir hakkı şimdiden herkes için teslim etmekle eşanlamlı olmaktadır. Burada görev, hiç kuşkusuz, yurt içinde yaşayan demokratlara düşmektedir. Bugün Türkiye'deki her demokratın bir tarafı, haksız bir biçimde yurda girişleri engellenenlerle birlikte dışarıda yaşıyor olmalıdır. Bu açıdan, onların haklarını savunmak aynı zamanda kendi "yurttaşlık haklarımızı" savunmakla eşanlamlı, bunun da ötesinde bir yurttaşlık görevi, borcudur. Vatanı banka hesaplarıyla değil de, yurt sevgisi ile kavrayanlar, borçlarını da banka çekleri ile değil, mücadele ile ödeyebilirler. Haksız bir biçimde "vatandaşlıktan çıkarılanlar"ın hakları artık Türkiye'deki demokrasi savaşımının temel boyutlarından biri haline getirilmelidir.

Bu umutla, yeni yılda merhaba! tüm yurttaşlarımıza. ■

"Yurttaşlık Hakkının Dokunulmazlığı İçin Verilen Mücadelede Ayrım Yapılmamalı"



Yurttaşlıklıktan çıkarıldım! Resmi gerekçe: "Devletin iç ve dış güvenliğine aykırı hareket etmek..."

Kendi açılarından haklılarmış! "12 Eylül Devleti", iç ve dış güvenlikten ne anladığını "İcraat"ıyla gösterdi. Toplumun tüm kurumlarının emirle hizaya getirilmesi "iç güvenlik" (kimin güvenliği ise!?), ekonomik ve politik olarak tam bir "Batı'ya bağımlılık" "dış güvenlik" imiş!..

Yurttaşlıktan atma **ilkel** bir uygulama. Türkiye'yi bu utançtan kurtarmak için uğraşmak zorunda oluşumuzdan bile utanıyorum! Ama ne yazık ki gerçek bu. Çabalarımızın daha ilk adımında -sık sık tekrarladığımız- bir hatadan kaçınmamız gerektiğini vurgulamak isterim: "Bari bir kısmını kurtaralım" derken bir HAKKIN ÖZÜNÜ FEDA ETMEMELİYİZ. Daha bir kaç gün önce, bir yayın organından aradılar: "Bilmem kaç kişiyi öldürmüş teröristleri TABİİ Kİ konu dışında tutacağız" denildi. HAYIR, HİÇ DE TABİİ DEĞİL.

"İşkence" denen insanlık suçuna karşı çıkarken nasıl AYRIM YAPMAKSIZIN "herkes için işkenceye" karşı çıkıyorsak, "Yurttaşlık hakkının dokunulmazlığı" için verilen mücadele de ayrımsız HERKES için yürümelidir. Düşünce ve eylemleri bize uysun veya uymasın, HİÇ KİMSE, hatta **bu uygulamaları yapanlar bile** yarın, öbür gün T.C. yurttaşlığından -kendi istekleri dışında- atılmamalıdır.

Ben, kendi Türklüğümü 12 Eylül yöneticilerinden değil, ana-babamdan, çevremden, okullarımdan; kısacası içinde ve kültürüyle büyüdüğüm toplumumdan aldım. Pasaportum ne renk olursa olsun Türküm. Bu gerçek sadece bana ait değil, bu hakkı gaspedilen herkes için geçerlidir..

"Katil-terörist" kavramına da ayrıca dikkat!.. Bir terör olayında, "öldürülen" kadar "öldüren" de "terör kurbanı" olduğunu unutmamak gerek.

Terörü, kendi amaçlarına ulaşmak için "bilerek ve isteyerek" tezgâhlayan ve "iyice azıtmasını bekleyen" birinci derecede suçlular elbette bir gün ortaya çıkarılacaktır.

Şanar Yurdatapan

Ocak 981. Kıbrıs'tayız. Türk, Yunan, Kıbrıs filmlerinin gösterildiği dostluk şenliğine katılıyoruz. Sürü filminin galası için beni davet ediyorlar. Şanar, Zeynep ve ben gidiyoruz. Açılış gecesinde Şanar ikimizin adına Türk, Yunan ve Kıbrıs insanlarına şöyle sesleniyor:

"Sanat insanların mutluluğuna, halkların dostluğuna ve kardeşliğine hizmet ettiği ölçüde çağına lâyık olabilir.

....

Yunanistan'ın, Kıbrıs'ın ve Türkiye'nin yürekli, barışsever insanları her zaman biliyorlar ve inanıyorlar ki, bugün ne olursa olsun, mutlaka ve mutlaka bu halklar yarın elele, yanyana, dostça yaşayacaklardır."

Yıl 1986. Almanya'dayım. Türkiye gazetelerine bakıyorum. Teodorakis dört konser vermek için İstanbul'da. Türk ve Yunan halklarının dostluğundan konuşuyor. Yunan basını veriyor, veriştiriyor sanatçıya.

Tıpkı boyalı Türk basınının o günlerde bize saldırdığı gibi. Özlemlerimiz, dileklerimiz aynı. Aynı şeyleri söylemiştik biz de Atina'da bir zamanlar. Arada bir fark var. Teodorakis bugünkü şartlarda vatandaşlıktan çıkarılmıyor. Fırsatını bulsalar onu da yaparlar eminim. Albaylar Cuntası zamanında yaptıkları gibi.

Böylesi ilkel uygulamaları Hitler Almanyası'nda, sonra da Yunanistan'daki Albaylar Cuntası zamanında görüyoruz. Ama bugünkü Alman anayasasında, "VATANDAŞLIK DOĞUMLA BAŞLAYAN BİR HAKTIR, KİMSENİN BU HAKKI HİÇBİR DURUMDA ELİNDEN ALINAMAZ" diye yazar.

Ben Türk'üm, Türkiye'de doğdum ve 24 yaşıma kadar orada yaşadım. Bu gerçeği hiç ama hiç kimse, hiçbir yönetim, rejim değiştiremez.

Gün gelecek bizim anayasamızda da **vatandaşlık hakkının** kutsallığı maddesi yer alacak buna eminim.

Hasretle, umutla. Hoşçakalın..

Melike Demirağ



İşkence Yok Demek İşkenceyi Desteklemektir.

Madem ki, işkenceye karşı olduğumuzu söylüyoruz, o halde önlem almaktan niye korkuyoruz?

İşkence olayları bütün bir toplumu yaraladı. Evet, yıllar yılı hep insan haklarını konuşuyoruz. Hep daha sağlıklı bir demokrasiye geçmek için uğraşıyoruz. Bunlar yararlı da oluyor. Ama, işkence tartışmaları tam tersi sonuçlar veriyor. Bir toplum bu kadar yoğun biçimde işkenceyi konuşursa, demokrasiyi kurabilme şansı azalır. Çünkü, zamanla korku ağır basmaya başlar. Ve korkunun egemen olduğu yerde, demokrasiyi savunacak güçlerin kolu kanadı kırılır. Bu bakımdan, işkenceyi konuşup bırakmak olmaz. Böyle bir durum işkencecinin cesaretini artırır. Ve toplumu huzursuz kılar.

Delil sorunu

Bugün olanları görüyoruz. Kullanılan yöntemleri bizzat işkenceci polis anlattı. Filistin askısı, elektrik şoku, fosseptik çukuru ve işkencede ölen gencecik insanlar. En son Yılmaz Onay'a yapılanlar. Bütün bunlar "dış kaynaklı" ve "maksatlı" karalamalardır deyip işin içinden çıkamayız. İçişleri Bakanı işkenceye ilişkin "delil" istiyor. Oysa, bilenler bilir ki, işkencenin delili olmaz, olamaz. İnsanlar bilinmeyen bir yerde uzun süre tutuluyor. Oraya avukat giremiyor, sanığın yakını giremiyor. Gözler bağlı. Bu koşullarda delil nasıl sağlanacak? Zaten yapılanlar iz bırakmıyor. İz kalmışsa, geçinceye kadar bekleniyor. Ancak işkence ölümle sonuçlanmışsa, bir küçük "delil" doğmuş oluyor. O zaman da, sorumlunun kimliği saptanamıyor. Yani, ölüm bile "delil" sağlamaya yetmiyor.

"Suçlamayla birlikte savunma görevi başlayabilmeli, gözaltına alınan kişi avukatıyla görüşebilmelidir. Ama İçişleri Bakanı böyle bir uygulamayı kabul etmem, diyor. Bu yolla delillerin yok edileceğini söylüyor."

Evet, işkence konusunda durum budur. Başta Başbakan olmak üzere, herkes soruna çözüm bulmak zorundadır. Yürütme ve yasama, özellikle iktidar partisi ile muhalefet, inandırıcı ve etkin yollar aramalıdır. Haberler eski boyutlarını aşmıştır. Kamu vicdanı derin yaralar almıştır. Bu yara sarılmadan demokrasiye varılmaz. Tartışmaları olduğu yerde bırakamayız. İşkence söylentileri artık durmalıdır.

Eğer gerçekçi davranırsak önümüzde yollar var. Madem ki, işkenceye karşı olduğumuzu söylüyoruz, o halde önlem almaktan niye korkuyoruz? Bütün bu tartışmaları **işkence yoktur** diye cevaplayıp bırakmak olmaz. Gerekli önlemler alınmazsa, hem işkenceci cesaretlenir, hem işkence söylentileri çığ gibi büyür. Ve işkencenin söylentisi bile topluma zarar verir. O halde, eğri oturup doğru konuşalım. Neler yapabileceğimizi araştırıp tartışalım.

İşkenceciye ceza

Önce, işkencecinin **cezalandırılacağını** ortaya koymalı ve inandırıcı olmalıyız. Bir kez, ceza gerçekten "ceza" olmalıdır. Ve mutlaka uygulanmalıdır. Bugüne kadar olanları gördük. Yasal parti yöneticisi ile sendikacılık yapana 10-15 yıl, dernek kurana 8-10 yıl, duvara yazı yazmış olana 7-8 yıl, gencecik bir insanı işkencede öldüren güvenlik görevlisine 4 yıl ceza veriyoruz. Üstelik, yasal parti kurmuş olanı, sendikacılık yapanı, dernekte çalışanı, şiir yazanı, konuşanı tutuklarken, yasaya (1402/4) özel hüküm koyup güvenlik görevlilerinin soruşturma sırasında **tutuklanamayacağını** kabul ve ilan ediyoruz. 2965 sayılı yasanın 23. Maddesi ile aynı hükmü yineliyoruz. Ve sonuçta, işkence suçundan mahkum olmuş görevliler ellerini kollarını sallıyarak aramıza karışıyor. Mahmut Dikerdem, Reha İsvan ve Ali Sirmen hakkındaki tutuklama müzekkerelerini uygulayabilen devlet, işkencede adam öldürmüş kendi polisleriyle ilgili kesinleşmiş hükmü yerine getirmiyor, getiremiyor. Ve bu durum işkencecinin cesaretine cesaret ekliyor.

Örneğin, İstanbul 2 No'lu Sıkıyönetim Mahkemesi'nde görevli iki yargıç (Hak. Yzb. N. Gürkan ve Hak. Yzb. N. Çetinkaya) 20 Aralık 1986 günü (üçlü kararnameyle) atanıverdiler. Atanan yargıçlar ölümle sonuçlanmış işkence sanıklarını mahkum etmişti. Peki bu atama bir tesadüf müydü? Ve böyle bir "tesadüf" işkencecilere cesaret vermeyecek miydi? Acaba, Askeri Yargı bağımsızdır diyenler, bu atamayı nasıl izah edecekti? Üstelik, sanık polisler görevlerini sürdürüyordu. Haklarında disiplin soruşturması açılmamıştı. Hatta, bunlar terfi bile edebiliyordu.

İşkenceye karşı olanlar, bu görüntüyü silmek durumundadır. İşkencecinin gerçekten cezalandırılacağı ortaya konmalıdır. Ve ilk adım olarak hükmü kesinleşmiş tüm işkencecilerin sayısı açıklanmalı, kendileri yakalanıp infaza başlanmalıdır. İşkenceye ilişkin yeni düzenlemeler yapılmalı, cezalar artırılmalıdır. 1402 sayılı yasanın 4. Maddesi ile 2965 sayılı yasanın 23. Maddesindeki **tutuklama yasağı** kaldırılmalıdır. Tüm işkencecilerden hesap sorulacağı açıklanmalıdır. Kimse güvenlik görevlileri kararsızlığa düşsün istemiyor. Elbet, yasal sınırlar içinde görev yapan polis hiçbir korkuya kapılmamalıdır. Ama, işkenceciler mutlaka korkutulmalıdır.

Muhalefetin görevi

Ne var ki, ANAP soruna böyle bakmıyor. Hep söylenenlerin "maksatlı" olduğunu belirtip bırakıyor. Ve bu tutumdur ki, işkenceciyi cesaretlendiriyor. O halde, muhalefete çok ciddi görevler düşüyor. Bir kez, Başbakan ile İçişleri Bakanı'nın işkenceciye cesaret veren davranışları teşhir edilmelidir. Ayrıca, iktidara gelindiği zaman geniş bir işkence araştırması yapılacağı ve suç işleyenlerden hesap sorulacağı ilan edilmelidir. Yasa dışı emirlere uymanın kimseyi kurtaramayacağı, bu araştırmanın (zamanaşımına uğratılmadan) sonuçlandırılacağı belirtilmelidir. Böyle bir adım işkenceciyi korkutarak caydırıcı sonuçlar yaratabilir.

Savunma hakkı

İkinci olarak, savunma hakkını doğru anlamak gerekir. Suçlamayla birlikte savunma görevi başlayabilmelidir. Gözaltına alınan kişi avukatıyla görüşebilmelidir. Ama, İçişleri Bakanı böyle bir uygulamayı kabul etmem diyor. Bu yolla delillerin yok edileceğini söylüyor.

İlkin, bu anlayış değişmelidir. Hukuka inanıyorsak, avukatı adalete düşman sayamayız. Sorgu kapalı kapılar ardına saklanamaz. Gerçeği arayanlar aydınlıktan korkmaz. Kabul edelim ki, ne oluyorsa o karanlıkta oluyor. Bütün demokratik ülkelerde, örneğin İtalya'da, Almanya'da savunma suçlamayla birlikte başlıyor. Anayasanın 37. Maddesinde **savunma hakkı** düzenlenirken "yargı mercileri önünde" deyimine yer verilmesi, daha önce bu hakkın kullanılamayacağı anlamına gelmez. Nitekim, Amerikan Yüksek Mahkemesi ABD Anayasası'ndaki benzer hükmü yorumlarken "sanığa duruşmada müdafi bulundurma hakkı tanıyıp kolluk aşamasında buna engel olmayı, Anayasa'nın ceza davasında müdafi bulundurulmasına olanak veren 6. ekine aykırı" bulmuştur (1964 Escobedo Davası). Ve bu yorumdur ki, Amerika'da bildiğimiz uygulamanın yollarını açmıştır.

Bizde de durum aynıdır. Hiçbir yasak yoktur. Tam tersi, Ceza Muhakemeleri Usulü Yasası'nın 136. Maddesi'nde "sanık tahkikatın her hal ve derecesinde müdafiin yardımına müracaat edebilir" hükmü yer almıştır. Yani, yasa hazırlık aşamasında da sanığa bu hakkı tanımıştır. Üstelik, avukat yalnız yargı yerlerinde görev yapmaz. Avukatlık Yasası'nın 2. Maddesi "resmi yahut özel kurumlar önünde" de avukatın görev yapacağını kabul ediyor. Kısacası, yasalarımıza göre, avukat kolluktaki müvekkilini görebilir, kendisiyle konuşabilir. Örneğin, Adalet Bakanlığı'nın 27.7.970 gün ve 46 sayılı genelgesinde, avukatın "hazırlık aşamasında müvekkilinin menfaatini kollamakla görevli" olduğu belirtiliyor. Aynı ilke kolluk aşaması için de geçerlidir. İşkenceye karşı-

yız diyenler bu yolu işletmelidir. Bütün hukuk kurumları bu yolun işletilmesini istemelidir. İçişleri Bakanlığı'nın bir genelgesi sorunu çözmeye yetecektir.

Gözaltı süresi

Üçüncü önlem gözaltı süresini kısaltmaktır. Sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde yasal süre çok uzundur. Suçlanan kişi hemen yargıç önüne çıkarılmalıdır. Yasalara bu yolda hükümler konulmalıdır. En azından, İngiltere'nin 1679'da kabul ettiği **Habeas Corpus** kuralı -bizde de- tanınmalıdır. Habeas Corpus'a göre, İngiltere'de yaşayan her insan, gözaltındaki bir kişi için yargıca başvurabilir. Bu başvuru üzerine, yargıç söz konusu kişinin mahkemeye getirilmesini kolluğa emretmek zorundadır.

1987 Türkiyesi'nde ise, 1402 sayılı yasanın Ek 7, 2559 sayılı yasanın (3233 sayılı yasayla değişik) 15. Maddesi'ne göre, kolluk güçleri tutuklanmış kişileri bile cezaevinden alıp götürebiliyor. Kim ne derse desin, böyle bir yasa kuralı varken işkence durmaz. (Sözünü ettiğimiz bu maddelerden ikincisi Anayasa Mahkemesince iptal edildi ama, henüz gerekçeli karar yayınlanmadı.)

Kabul edelim ki, insanları uzun süre güvencesiz ve denetimsiz kolluk güçleri elinde bırakmak, işkenceye kapı açmaktır. İşkenceye karşıyız diyenler bu süreyi kısaltmak zorundadır.

Sorgu yetkisi

Dördüncü önlem, siyasal nitelikli suçlarda sorgu yetkisini güvenlik güçlerinden almaktır. Kolluk, sorgu, tanık dinleme ve teşhis dışında kalan başka soruşturma işlemlerini yapsın. Kanıtları toplasın. Ama, sanıklarla tanıkların beyanlarını savcılar saptasın, teşhisi savcılar yaptırsın.

Nitekim, bizim Ceza Muhakemeleri Usulü Yasası'nın Ek 1 ve 3. Maddeleri ile 2845 sayılı DGM Yasası'nın 10 ve 11. Maddeleri bu yoldaydı. Ama, 24.5.1985 günü yürürlüğe giren 3200 sayılı yasa sorgu yapma yetkisini yeniden kolluğa bıraktı. Böylece, işkence söylentilerinin yaygın olduğu bir dönemde, kolluğun sorguya ilişkin yetkileri artırıldı. Yani, işkenceye karşı önlem alınacakken, tam tersi adımlar atıldı. İşkenceye karşıyız diyenler, atılan bu adımları geri almalıdır. Siyasal suçlarda sorguyu bizzat savcılar yapmalıdır.

Evet, bu önlemlerin hepsi birbirini tamamlayacak ve ancak o zaman işkence son bulacaktır. Başka türlü kimse kimseyi kandıramaz. Toplum kan ağlıyor. Böyle bir ortamda demokrasi kurulamaz. Unutmayalım ki, Birleşmiş Milletler (10 Aralık 1984 günü) tüm ülkeleri işkenceye karşı önlem almaya çağırdı. Zaman içinde uluslararası bir komisyon kurulacak ve bu komisyonun denetim yetkisi olacak. Avrupa Konseyi'nde de benzer adımlar atılıyor. Şimdiden 5'lerle vardığımız "dostane çözüm" gereği raporlar hazırlanacak. Yani, daha çok başımız ağrıyacak. İyisi mi, yol yakınken bu sorunu kendimiz çözmeye çalışalım. Böylece, hem Türkiye'mizin onurunu koruyalım, hem de halkımıza huzur sağlayalım. Aksi halde, işkenceyi desteklemiş olacağımızı unutmayalım. ■

Mustafa Eryüksel
Tutuklu ve Hükümlü Aileleri Yardımlaşma Derneği Başkanı

CEZAEVİNDEKİLER SAHİPSİZ DEĞİL

TAYAD, tüzel kişiliğinin yok edilmesi gerekliliğine hiçbir zaman inanmadığı için sürekli olarak açık tutuldu.

Bin dokuz yüz seksen'den itibaren basamak basamak yükselen insan haklarının ihlali ve bununla ilgili sorunlar 1983 yazı ve özellikle 1984'te en üst düzeye ulaştı. Tek tip elbise bahanesiyle Türkiye sınırları içindeki tüm cezaevlerinde yaratılmaya girişilen gözdağı ve bunu takip eden dayak operasyonları binlerce genci sakat bıraktı. Birçok insan, "infaz yakma" tehdidiyle huzursuz kılınır ve aldığı hükme göre serbest kalacağı günü bile hesaplayamazken; İstiklâl Marşı, yemek duası vb. baskı unsurları "aba altından sopa" biçimiyle tutuklu ve hükümlülerin yaşamında sürekliliğini korudu.

1985 yılının sonlarında Sağmalcılar 2 nolu Cezaevi'nde kitap, havalandırma, ve giyim konusunda kazanılan esneklik Metris Cezaevi'nde sağlanamadı. Aralık ayı ortasında davaları devam ettiği halde idam hükümlüsü olmaları gerekçesiyle Mahmut Dikler ve Nihat Erim Davası sanıkları Afyon, Amasya ve Sinop'a nakledildiler. Gene aralık ayı ortalarında, Sağmalcılar'da davası devam eden Dev-Sol davası tutukluları, Metris'e sevk sırasında "hoş geldin" dayağı adıyla ağır işkencelere maruz kaldılar; beş kişi çıplak olarak hücreye atıldı. Tutuklu ve hükümlü aileleri hiçbir insani koşulun bulunmadığı Metris Cezaevi konusunda resmi makamlara baş vurup yöneticileri hakkında suç duyurusunda bulundular (23 Ocak '86). İşkence ve baskının aynı dozda sürmesi üzerine bu kez avukatlar "tutuklulara eşit muamele yapılmadığı" gerekçesiyle suç duyurusunda bulundular (3 Şubat '86). Aynı tarihte tutuklu ve hükümlü aileleri de örgütlülüklerini resmileştirmek amacıyla **Tutuklu ve Hükümlü Aileleri Yardımlaşma Derneği** (TAYAD)'ni kurdular. Dernek, İstanbul Bayrampaşa Yıldırım Mahallesi Kutlu Caddesi 19/A'da faaliyetine başladığı sıralarda (7.5.'86) Başbakan Turgut Özal "uslu dur, çabuk çık" konulu açıklamasında, işkenceyi reddedip, kötü muameleyi -ne demekse- kabul ediyordu.

Aralık 1985'te Amasya'ya sevkedilen dört idam hükümlüsü, 12 Mayıs 1986'da cezaevi koşullarını (hücrenin kaldırılması, kapalı olan havalandırmanın açılması, radyo, TV, kitap izni, doktor kontrolü, dayak ve işkencenin kalkması gibi istekleriyle) protesto ederek açlık grevine başladılar. TAYAD, konuyla ilgili bir basın toplantısı yaparak ilgili cezaevi müdürlüğü, Amasya Savcılığı, İçişleri ve Adalet Bakanlıkları'na birer telgraf çekti.

Bu arada 3 Şubat '86'da dernek kuruluşuyla ilgili olarak Eyüp Kaymakamlığı'na verilen dosya, 12 Mayıs 1986'da 2655 sayıyla Valiliğe, 14 Mayıs 1986'da 10216 no ile Emniyet'e ve oradan da 15 Mayıs 1986'da 74082 sayı ile Gayrettepe'deki Dernekler Masası'na gitti. Yaklaşık kırk gün sonra, 27 Haziran '86 tarih ve 22 sayılı Eyüp Emniyet Amirliği'nden gönderilen yazıda, derneğin "suç işlemeye teşvik" amacıyla kurulmuş olduğu iddiası belirtilerek faaliyetine son verilmek istendi. 5 Temmuz 1986'da da dosya dernek başkanına zoraki iade edildi. Bunun üzerine dernek, konuyu kamuoyuna duyurmak amacıyla bir basın toplantısı düzenledi. Ve 11 Temmuz 1986'da dernek avukatı Osman Ergin aracılığıyla dosya iadesi kabul edilmeyerek Valiliğe geri gönderildi. Ankara'da çeşitli merci ve siyasi parti temsilcilerine gidildikten sonra, 16.7.1986'da Cumhurbaşkanı'na müracaat edildi, görüşülemedi ve dilekçe bırakıldı. Ağustos ayı başında, dernek dosyasının İçişleri Bakanlığı'nca incelenmekte olduğu öğrenildi.

Bütün bu gelişmeler (ve engellemeler) sonucundaDernek, **tüzel kişiliğinin yok edilmesi gerekliliğine hiçbir zaman inanmadığı ve böyle bir düşünceyi bünyesinde barındırmadığı için** sürekli olarak açık tutuldu.

Derneğin yaptığı cezaevi inceleme ve gezilerinin bilgileri kısaca şöyledir:

AMASYA: Havalandırma kapalı yerde yapılıyor. Kitap, radyo ve TV yok. Samsun Askeri Cezaevi'nden gönderilen Dev-Yol idam hükümlüsü Cafer Karabay'ın çok kötü dövüldüğü cezaevinde 7 siyasi hükümlü bulunmakta.

MERSİN: Tutuklu ve hükümlülerin kitap gereksinmeleri kitap kulübünce sağlanmakta, havalandırma yeterli. Baskı, yoğun olmamakla birlikte zaman zaman görülüyor. Ziyaretler çok kısa, çiçek alınmıyor.

GAZİANTEP: Kitap alınmıyor. Bazı sorunlar düzelme aşamasında. Cezaevleri arasında yazışma yok.

BUCA: Ziyaret çok kısıtlı. Yönetimin de çok katı bir yaklaşıma sahip olduğu cezaevinde, yiyecek, para ve giyecek alışverişinin olmaması sorunların başında yer alıyor. Koğuşlar sobayla ısıtılmakta ve her koğuşa bir kova kömür verilmekte.

MALATYA: Sorunlar, "dayak" konusuyla bir dönem üst düzeylere tırmandıysa da düzelme var.

ÇANAKKALE: Su mazotlu durumda. Sivil giysiler henüz verildi.

NİĞDE: Kitap alınmıyor, sıcak su yok.

Dernek, her olanağı değerlendirerek cezaevleri araştırmasını sürdürmektedir. Daha ayrıntılı raporlar dernek merkezindedir. Çalışmalar amaç doğrultusunda sürdürülmektedir. ■

Yılmaz Onay, işkencenin bir kişi sorunu değil, bir müessese olduğu inancında.

"YETER Kİ YAĞMUR KESİLMESİN DIŞARDA"

Demokrasi mücadelesinin kazanılması ile işkencenin kökünün kazınması, bizim toplumumuzda iç içe bir çabadır.

Türkiye'nin tiyatro tarihinde toplumcu gerçekçi tiyatro anlayışının kurum olarak en önemli odağı olmuş, 25. sanat yılını kutlayan Ankara Sanat Tiyatrosu'ndaki küçük bir çalışma odasındayız. Yılmaz Onay'ın odası bu. Oturuyoruz, söyleşimize başlıyoruz:

► Sayın Onay, gözaltına alınma olayınız nasıl başladı?

Gece saat 22 civarında günlük çalışmalarımı bitirerek AST'dan ayrıldım. O gün ailece bir ahbaba gitmek için sözleştiğimizden, ben de otobüse binerek o ahbapların evinin yolunu tuttum. Otobüsten indiğimde gideceğim eve doğru yürüdüm. Köşede bir sivil emniyet arabası duruyordu, içinde sivil görevliler varmış. Şaşırdım tabii, tam anlamıyla nedir diye. Oğlum arabadaydı. Benim de gelmem gerektiğini söylediler. Eşim ve o ahbaplar da geldiler. Nereye, filan diye soruldu. Görevliler "Hiç, bir sorgu için" dediler. Ben şaşkınlık içersindeydim. Eşim, oğlumun şeker hastası olduğunu, iğnesini olması gerektiğini hatırlattı. Onlar "Önemli değil, belki sorgudan sonra hemen gelirler bile" dediler. Ben de, hiç kuşkulanacak, kaygılanacak bir şey olmadığı için aldırmadım. Gittik. Bir süre sonra, gözlerimizi kapatmamızı söylediler, "usulen" dediler. Ondan sonra götürüldüğümüz yerin neresi olduğunu gözüm kapalı olduğu için bilmeme imkân yok. Ama tahminlerim ve eşim ve tanıdıklarımın benimle ilgilenmeleri sürecinde bunun DAL olduğu anlaşıldı.



► Nedir bu DAL?

Grup mu nedir işte, bilemiyorum. Adına DAL diyorlar. Yani ben DAL'a götürülmüş olduğumu çıktıktan sonra anladım. Ondan sonra göz kapalı olarak sorgu başladı. Ve sorguda konu belli oldu. Bir, İstanbul Emniyeti seni arıyor zaten, iki, buraya alınanlar hep seni söylüyor. Bir de onu bahane ediyorlar.

► Yani böyle suçlamalar yöneltiyorlar

Alınanlar beni söylemişler, yani 80 sonrası illegal siyasal örgütlenme ve TİP'in toparlanma çalışmaları içinde yer alıyormuşum. Biz biliyoruz, sen anlat, diyorlar. Üslup bu. Biliyorlar, ben anlatacağım. Ben 80 öncesi TİP'le ilgili olduğumu, ama 80 sonrası Parti'nin faaliyeti durdurulduktan sonra siyasal herhangi bir çalışmayı ve ilgiyi kestiğimi, tümüyle sanat çalışmasına yoğunlaştığımı, zaten bunun için emekli olduğumu ve çalışmamı o yönde yürüttüğümü belirttim. Zaten daha önce de TİP'le olan yakınlığım, inandığım toplumcu gerçekçi sanat çalışması için yararlı olacağına inandığım için ve toplumcu gerçekçi sanat çalışmasının sadece bir kenara çekilerek yapılamayacağı, bunun yaygınlaşmasında, alıcısıyla kurulacak sanatsal ilintide, insanın kendi sanatını bir sınavdan geçirip, gelişmesini sağlamada, bu tip bağlantıların zorunlu olduğunu düşündüğüm içindi. Bu bağlantının sanatsal bakımdan benim gelişimime de büyük yararı oldu doğrusu. Fakat legal çalışma dışında her türlü ilinti, belki de benim mizacıma göre, sanatsal çalışmaya zaten uymuyor. Yani benim o çalışmayı yapmamı imkânsız kılıyor, o konsantrasyonu, o şeyi... Başka bir ortam sanat ortamı. Bu anlamda açık-seçik bütün eserlerimle, yazdığımla, çizdiğimle, herşeyimle açık-seçik bir çalışma yürütüyorum. Ama ha, açık çalışmalarımda bir suç unsuru varsa, onu cesaretle inandığım istikamette savunurum, inandığı sanatı yapmak için, bir çok şeyi göze alabilir insan. Ama açık olmak kaydıyla... Bunları anlattım, gizlim saklım olmadığını söyledim. Bu onları tatmin etmedi, işte ondan sonra zor yoluyla konuşturma uğraşı başladı. Bu tabii, illa konuşacak, söyleyecek bir şeylerim varmış kanısından ileri geliyor.

► Peki, burada ne gibi yöntemler uyguladılar?

Evet... İşte önce biraz vurma-etme. İlk göz korkutma anlamında herhalde. Ondan sonra çırıl çıplak soyup soğuk su tutma. Tabii çıplaklık ayrıca aşağılayıcı bir duygu. Aşağılandığını hissediyor insan. Soğuk su tutma bayağı uzun sürdü gibi geldi bana. Bu yaşta ne kadar dayanır vücudum, kalbim, tansiyonum, her şeyi o anda bilemiyor insan. Ama işte düşünüyorsunuz, dayanmaktan başka çare yok. Söylenecek gizli birşeyi olan ne yapar, ne eder bilemiyorum, ama söylenecek hiçbir şey olmayınca, başka çözüm kalmıyor. Yani söylenecek birşey yok, buyrun öldürün, diyor insan. Ondan sonra elektrik verildi. Ciddi bir şey de olsa, konuşacak hali kalmıyor insanın.

► Bu arada işkencecilerle aranızda ne gibi konuşmalar geçiyordu?

Bu, yani şu anlattığım ayrıntıyı bile aslında hakikaten, İnsan Hakları Derneği'nin basın toplantısında da belirttiğim gibi, hatırlamak bile istemiyor insan. Ama siz sorduğunuz için, ve sonra izlerde de meydana çıkmış olduğu için, anlatmadan da olmuyor. Ancak yine de bir söyleşide insan ayrıntıları anlatmakta güçlük çekiyor. İşkencenin müesseseleştiğini görüyorsunuz. Sorgunun sanki alışılmış yolu işkencedir ve bu yapılır, normaldir. Buna da zaten dayanamaz insan. Çünkü bir değil, beş değil, onbeş değil, yirmibeş değil, yani belki dayanılabilir de olsa, hayır kalmaz o insandan deniyor. Ben içeri girdiğimde dayanmak diye bir meselem yoktu, çünkü gizleyecek bir şeyim yoktu.

► Sayın Onay siz mahkemeye çıkarılmaya bile gerek duyulmadan DGM Savcısı tarafından serbest bırakıldınız. İşkenceciler, sizin serbest bırakılma olayınızın öncesinde tavırlarını değiştirdiler mi? Eğer böyle olduysa nasıl bir tavır değişikliğiydi bu?

Bu kimseler durum fiyasko noktasına dönüştükten sonra, örneğin mecbur olup da yapmışlar havasında falan oluyorlar. Yine bava, çıkınca işkenceden hiç söz edilmemesini sağlama kaygısı yönüne dönüşüyor. İşkence şu yaptı, bu yaptı, şu kişi, bu kişi meselesi değil, bir müessese. İsterseniz sanatçı duyarlığı deyin, şunu diyeceğim, işkencenin varlığının sona erdirilmesini isterken ben, bunu, bunu uygulamak durumunda bırakılan görevlilerin de tekrar insanlığa kazanılmalarında tek çare olduğu için istiyorum. Çünkü onların hayatlarının da, hayat olduğunu sanmıyorum.

► Dışarı çıktıktan hemen sonraki duy-

gularınızı öğrenebilir miyiz?

Bütün bunları unutmaya çalışma hissi. Herkes öyle oluyor herhalde. Bunları olmamış sayma, yeter ki bir daha kimseye olmasın. İnsan kendine olanları, bütün çektiği acıları hiç olmamış saymaya hazır oluyor, yeter ki bundan sonra kimseye olmasın.

► Toplumumuzda sizce neden işkence yapılıyor?

Neden işkence yapılıyor? Başlı başına bir tahlil konusu bilemiyorum. Kolaycılık mı diyelim, göz korkutmanın bir yolu mu diyelim, bilemiyorum. Aslında yasalara karşı bir suç söz konusu olduğunda onun cezası asla hafifsenecek, küçümsenecek oranda değil. Örneğin en ufak bir fikir suçuna bile yıllarca hapis cezası çektirecek yasalar var. Ama bu bile yeterli görülmüyor. Daha etkin, daha yaygın, insanları psikolojik olarak sindirecek ve onlarda eziklik duygusu yaratacak bir ortam yaratılmak isteniyor.

► İşkencenin kökünün kazınması bizim toplumumuz için hangi şartlarda mümkün?

Bu içiçe tabii. Demokrasi mücadelesinin kazanılması ile mümkündür. Ama demokrasi mücadelesinin kazanılması için de, işkencenin bir usulmüş gibi algılanışıyla mücadele etmek gerekir. Yani bu çaba içiçe.

► Şu küçük işkence olayının mecburi kesintisini bir yana bırakırsak, Onay'ın faaliyetlerine devam ettiğini biliyoruz. Yeni dönemde hazırladığınız ve hazırlamayı düşündüğünüz oyunları bize kısaca anlatabilir misiniz?

Hay hay. Öbür cevaplar daha az keyifli olmuş değil ama, en keyifle yanıtlayacağım soru da bu oluyor. Bu kesinti bir defa "Bu Zamlar Bana Karşı" oyununun provasının arasına girdi. Ama onu bir engel olmaktan çıkaracak yoğunlukta devam edip 'Bu Zamlar Bana Karşı' kabaresini daha önceden tesbit edilen güne kesin yetiştirme çabasındayız. Oyunun sanatsal düzeyinin de bu kesinti dolayısıyla azalmaması için, bütün gayretimizi sarfediyoruz. Bunun yanında gene hem çok güzel, hem ilginç bir olay. TOBAV'ın oyun yarışmasına kattığım 'Sanatçının Ölümü' adlı oyunumun derece aldığını ben içerde iken televizyon söylemiş. Bunu çıkınca öğrendim, duygulandırdı tabii. O oyunun oynanması için TOBAV'da çalışmalar vardı. O çalışmaların durmadığını öğrendim, çok sevindim. Yazarlığımı yalnız oyun yazma alanında değil, öykü, roman gibi düzyazı alanında da geliştirmeyi doğrusu istiyorum. Şiir çalışmaları şu güne kadar, oyunlar içinde şarkılar şeklinde gelişti. Buna neden şiir deme cüretini gösteriyorum? Şunun için. Benim ve bizim inandığımız müzikli oyunlarda şarkı, alelade sözlerin üzerine bir takım müzikler yapılması değil, o şarkının sözlerinin de başlı başına şiir olmasını gerektirir. Dolayısıyla onların da hakikaten şiirsel düzeylerinin yüksek olmasını gerektiriyor. Ben ona da çabalıyordum bugüne kadarki bir çok oyunumda. Ama ayrıca şiir yazma alanına geçmemiştim. İçerde iken sürekli yağmur yağıyordu. Biliyorsunuz Ankara'da bir yağmur özledik uzun bir süre. Yağmur sesini devamlı duyuyordum. Bir ara yağmur sesi kesildi. Sanki o sırada yağmur kesilse ne olur? Ama bir his meselesi. Bir anda şeyi farkettim. Yağmur sesi dışarıyla bağlantı gibiydi. Kesilince, istemedim, yani tekrar başlasın istedim. O arada bir dize aklıma geldi. Belki de o dize, bundan sonra oyun şarkısı dışında da, şiir yazma çabasının bir çıkışı olacak. "Yeter ki yağmur kesilmesin dışarda." ■

KİTAPTA YERİ VAR

Bir AP milletekili 12 Eylül'den sonra Dil Okulu'nda kendi gibi gözaltında bulunan bir arkadaşıma "eski günler"den söz ederken, "biz 450 kişi Meclis'te kafa kafaya verip bir kanun çıkartırız. 45 milyon kişi bu kanunların boşluklarını bulmaya çalışır" demişti.

Oysa o günlerde en iyi kanunların 450 kişi tarafından değil, mümkün olduğunca az kişi tarafından, örneğin 5 kişi tarafından, yapılacağı görüşü revaçtaydı. O 450 kişi değil kanun yapmak, daha kendi başkanlarını bile aylarca seçemiyorlardı, hatta devlet başkanını bile seçmekten aciz kalmışlar ve devleti başsız bırakmışlardı. Bunun kabahati o 450 kişideydi, onların mensup bulundukları partilerdeydi; en büyük suçlu ise cahil olduğu için demokrasiyi hazmetmemiş olan ve o partilere, onların adaylarına oy veren seçmendi. 12 Eylül'de devlet başa, yasama da seri çalışan bir kurula kavuşmuştu.

Böylece birbiri ardına yasalar, anayasalar, yasa gücünde kararnameler çıkartıldı. Her şey inceden inceye dünüşüldü, elbise söküldü, yeniden kesildi, biçildi ve milli bünyeye en uygun hale getirildi. Derken seçmen için hangi partilerin hayırlı, hangilerine hayırsız oldukları, partileri hangi isimlerin yönetemeyecekleri, hangilerinin yönetebilecekleri, o partilerin adaylarından hangilerinin seçmene layık olabileceği, hangilerinin olamayacağı ilh. belirlendi. Seçmeni bu kadar düşünmenin seçmen iradesine saygıyla bütünleştirilmesi gerekiyordu, seçmen iradesine saygı da; seçilmiş milletvekillerinin başka partilere transfer edilmelerinin önlenmesiyle, böylece seçilmiş parlamentonun da itibarının korunmasıyla sağlanacaktı.

Gel zaman, git zaman, memlekette birtakım başka siyasi rüzgârlar esmeye başlayınca, seçilmiş milletvekillerinin bir kısmı da o rüzgârlara göre yelken açmak ihtiyacını hissetmiş olacaklar ki, beş kişinin yaptığı kanunun boşluklarını bulmaya çalıştılar, önce birkaçı SHP'den ayrılıp DSP'nin kuruluşuna katıldı. Sonra Yazar formülü bir parti doğdu, fırsat bu fırsattır diye bir kısmı da DYP'ye geçip grup kurdu. Derken, Yazar ve Yazarcılar ANAP'lı oluverdiler. Ve kurulmuş bulunan bu mebus marketin son müşterisi Ecevit oldu. Hazine yardımı vaadinin de teşvikiyle, SHP'den yaptığı transferi bir cuma günü kurulup, pazartesi günü feshedilen hafta sonu partisiyle gerçekleştiriverdi.

Demek ki, parlanmenterlerimiz kanunların boşluklarını bulmakta 45 milyon kişiden daha da mahirmişler. Kaldı ki, bu usüller onlar tarafından da keşfedilmiş değil, söz konusu yöntemlere dinimizde hiyle-i şer'iye denildiğine göre bu gelenekler bize şeriat zamanlarından kalmış.

Uzun sözün kısası, hiyle, kitabına uyduruldu zaman şer-i hiyledir, yani hem meşrudur, hem de mübahtır. Dahası da, kitaba uydurma işini de en iyi o kitabı yazanlar bilmektedir. Peygamber Efendimiz S.A.V. de böyle yapmıştı, kölesinin boş düşen karısını nikâhına aldıktan sonra yeniden eski kocasının nikâhına gönderip kölesini karısına kavuşturmak gibi bir alicenaplığı lütfederek, şeriatta kolaylık göstermişti.

Osmanlı İmparatorları da hiyle-i şer'iye ile çözemedikleri bir çok sorunun Şeyhülislam fetvalarıyla hallettiler. Ama bir memleketi sultan buyruklarıyla ya da Şeyhülislam fetvalarıyla yönetmek alışkanlığı cumhuriyetten sonra da ortadan kalkmamış olacak ki, aradan altmış küsur yıl geçtikten sonra bile bize hadisler, şeriat hükümleri, seyfiye nizamnameleri yol gösteriyor.

Oysa hiyle, şer-i de olsa hiyledir. Hiyle şeriata ve mevzuata uygun olmakla hiylelikten çıkmaz. Çünkü ahlâk ve ahlâksızlığın tarifi kanunlarda aranmaz, hele hele o kanunlar siyasi ahlâkı hiç mi hiç bağlamaz. Nasıl ki, kanun bir politikacının yalan söylemesini yasaklamıyorsa, ahlâksızlık yapmasını da yasaklamaz. Fakat her şey kanunlardan ibaret değildir ki, onların da üzerinde birtakım yerleşik değerler, ahlâk kuralları vardır.

O değerlere habire saldırılıyor, o değerler yozlaştırılıp önemsizleştiriliyor diye onlardan uzaklaşmak, ancak ve ancak o değerlerden rahatsız olanların, onları yoketmek isteyenlerin işidir. O değerlere en ağır saldırıları yöneltmiş olanlarla pazarlıklar yapıp, o değerlerin çiğnenmesini bir adım daha öteye götürerek ülkeye ve topluma hizmet etmek mümkün değildir.

Burjuva politikasına ahlâk öğüdü vermek işimiz değil, ama bir ülkede ahlâk dışı her şeyi göstermek ve bunda burjuva politika arenasının payını da özellikle işaret etmek görevimizdir. Çünkü ahlâk kavramı tek başına alındığında ortaya bir soyutlama çıkmaktadır. Oysa ahlâk dışı kalmayı vareden nedenler mevcuttur. Konumuz somutunda baş neden içinde yaşanılmakta olan ara rejim ve onun özellikleridir. Bir zamanlar ara rejim kara rejimdir diyenler, sonra da karakış bastırdığında uzun bir kış uykusuna yatanlar şimdi kara rejimin kara yılanına sarılıp toprağın üzerine çıkmaya çalışanlar... bunların hepsinin nedeni ara rejim ve onun yarattığı veya değiştirdiği politikacı tipinin özellikleridir. Ve kara rejimi aralayıp oradan aydınlığa ulaşmak bu rejimin tipleriyle, yöntemleriyle ya da gene aynı rejimin içindeki karşı-yöntemlerle mümkün olmayacaktır.

"Yaşanmakta olan dejenerasyonun siyasal ahlâk üzerindeki gölgesini idealist kavramlar olmaktan çıkarmak için olup bitene karşı olanları, değerleriyle, inançlarıyla, dünya görüşleriyle birleştirip harekete geçirmek gerekmektedir."

Ahlâkı bugün yaşanmakta olan dejenerasyonu, onun siyasal ahlâk üzerindeki gölgesini idealist kavramlar olmaktan çıkarmak için, olan biteni ibretle seyretmek noktasından çıkıp, olan bitene karşı olanları değerleriyle, inançlarıyla, dünya görüşleriyle birleştirip harekete geçirmek gerekmektedir. Bunun yolu da her şeyden önce politika arenasında varolmaktan, güçlü bir odak olarak yeralmaktan geçmektedir. Bunu başardığımız takdirde ve başarana kadar politika sahnesinde daha pek çok olaya "pes, bu kadar da olmaz" diye şaşırıp kalmaktan kendimizi alamayacağız. ■

DİSK BİR NİTELİKTİR

DİSK, İşçi sınıfı içinde ayrı bir nitelik olan sanayi proletaryası üzerinde temellendiği için sadece ilke ve amaçları yönünden değil, somut sınıfsal temeli açısından da ayrı bir niteliktir.

Sendikal hareketimizde 12 Eylül'den sonra yer alan değişikliklerin en önde geleni, DİSK'in 12 Eylül sonrası fiilen (ve 23 Aralık 1986'dan sonra da kapatılma hükmü giymiş olarak) sendikal hareketin dışında tutulmasıdır. Bunun sonucunda DİSK üyesi yarım milyondan fazla işçi iradeleriyle seçtikleri örgütlenmenin dışında ve iradelerine rağmen oluşturulan yeni yapılanmanın "alternatifsiz" sınırları içerisinde bir seçenek aramaya zorlandılar.

Bu koşullarda demokratik sendikal hareketin sahip olduğu birikimin yoluna nasıl devam edeceği, yaratılan fiili durumla ortaya çıkan belirsizliklerin henüz hayli fazla olduğu bir sırada, cevabı bugünden verilmesi güç bir sorudur. Ne ki, temel bir eğilimin de şekillendiği görülmektedir. Bu, sendikal birliği sağlamak ve demokratik sendikal hareketin birikimini yarına aktarmak amaçlarını Türk-İş'te bütünleştirmeyi öngören bir eğilimdir. Bu eğilim, gücünü ve imkânlarını mevcut koşullarda DİSK'in üyelerinin büyük bir bölümünün Türk-İş sendikalarına geçmiş olmalarından değil, bu geçişin Türk-İş'te mevcut ayrı nitelikteki güçlerle birlikte sendikal mücadeleyi daha geniş ve daha gelişkin bir zemine taşımayı mümkün kılabileceği gerçeğinde bulmaktadır. Çünkü pek iyi bilinir ki, sendikal birlik en geniş kapsamda **nicel** bir beraberliğin somutlanmasından ibaret değildir, somutlanmış bu sınıf birliğinin **muhteva** olarak da sınıf sendikacılığı birikiminin üzerinde yükselmesini zorunlu kılmaktadır.

> **"Sendikal birlik nicel bir beraberliğin somutlanmasından ibaret değildir, somutlanmış bu sınıf birliğinin muhteva olarak da sınıf sendikacılığı birikiminin üzerinde yükselmesini zorunlu kılmaktadır."**

İşçi sınıfının çıkarlarının, demokratik sendikal hareketin birikiminin yarın ya da şimdiden kestirilemeyen bir süre sonra Türk-İş dışında şekillenmesi de bir ihtimaldir. Ne ki böyle bir ihtimali kaçınılmaz bir gelecek olarak öngörmek de gerekmiyor. Hiç şüphe yok ki, önemli olan, birikimi sürdürmenin ve güncel durumda onu en az sancıyla en etkin seviyeye ulaştırmanın ilkesel gereklerini uzun soluklu çabayla yerine getirmektir: sendikal hareketin işçi sınıfının tabiatı dışında karşılaştığı fiili durumun demokratik sendikal hareketin birikimi aracılığıyla ve bu birikimin sadece korunmasıyla değil, daha geniş bir zeminde etkin kılınmasıyla aşılmasını sağlamaktır.

Bu noktada, işçi hareketi bütünlüğünün bir parçası olarak ortaya çıkmış olan DİSK'i sınıfsal bir nitelik olarak kavramanın gereği bir kez daha kendini duyurmaktadır.

DİSK'in kuruluşu

> *DİSK "bütün varlığı ve faaliyetleri ile toplumda fesat tohumları ekmiştir" (DİSK-I İddianamesi'nden)*

Ülkemizde 1960 sonrası gelişmeler iki sendikacı tipinin ayrışma sürecini hızlandırdı. Bu hızlanmanın objektif temeli, kapitalizmin serpilmesinin sonucunda sınıflar arası ilişkilerin ayrışarak netleşmesi; sübjektif temeli ise nispi özgürlük ortamında —günümüze göre muğlak, ideolojik-politik arılıktan yoksun da olsa— sosyalizm düşüncesinin yaygınlaşmaya başlamasıdır. Sendikacılar arasında söz konusu ayrışmanın tarafları, uzun yıllar boyu iktidarların himayesinde, kendilerini kapitalizmin aksamadan seyrine hizmet etmeye adamış işçi aristokratı sendikacılarla, o günün koşullarında işçilerin hayatında bir iyileşmenin söz konusu olabilmesi için siyasi olarak da uğraş vermek gerektiğini —kabaca da olsa— kavrayan ve birincilere göre daha sonra sesini duyurmaya başlamış sendikacılardı. Siyasi ve sendikal hareketi birleştirme yolunda gayret sarfeden ikincilerin, siyaseti işçiler lehine kullanabilmeyi amaçlayan anlayışı, meclise sendikacı milletvekili sokmak ya da yönetiminde sendikacıların bulunduğu bir parti kurmak vb. şeklinde kaba bir algılayışı içermiş, çeşitli yalpalama ve tutarsızlıklardan geçmiş de olsa, önemli bir misyona sahip olmuştur. Demokratik sendikal hareketin genç kuşak sendikacıları bu kaba anlayışın açtığı yoldan geçmişlerdir.

1960'larda, özellikle 1963 sonrasında sendikal haklar alanında yeni tecrübe ve kazanımların edinildiği süreç kimin kimin yanında olduğunu herkese açıkça göstermiştir. O güne dek işçilerin çıkarına olan her adımdan geri durmayı, hatta bunu engellemeyi, o adımı ancak atılması kaçınılmaz olduğunda —ve o da bir sonraki adımı engellemek üzere— atmayı misyon edinen sendikacılar bir kez daha konumlarını belirlemekte gecikmemişlerdir.

Özellikle 1965 Mart'ında gelişen ve ateş sonucu iki işçinin ölümüyle sonuçlanan Zonguldak maden işçilerinin hareketi karşısında Türk-İş yöneticilerinin aldığı tutum, konfederasyon bünyesindeki görüş ayrılıklarını koyulaştırdı. Yine, basına yansıdığı üzere, 1963'ün son aylarından başlayarak, Türk-İş'te üç kişiden oluşan bir icra kurulu, yönetim kurulunu toplama ihtiyacı duymadan yönetimi sürdürüyordu.

Bardağı taşıran damla 31 Ocak 1966'da İstanbul Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikasında başlayan grev oldu, denebilir. İşveren, işyerindeki yetkili sendika olan Kristal-İş'i atlayıp, Türk-İş'le görüşme yürüterek Nisan 1966'da bir protokol imzaladı. Buna göre "üç gün içinde işbaşı yapanlara 600'er TL ödeme yapılacaktır". İmzalanan protokolla, Türk-İş yönetimi, grevi yürüten sendikacıların işe alınmamalarını kabul etmişti. Ancak Kristal-İş sendikası protokolu tanımadığını ilan etti ve greve devam kararı aldı. Kristal-İş'in grevi yürütebilmek üzere yardım istemesini takiben İstanbul'da bir grev destekleme komitesi kuruldu.

Türk-İş yönetiminin bu komitede yer alan sendikalara karşı tepkisi büyük oldu. Haysiyet Divanı'na verilen sendikalardan Petrol-İş'in 15 ay, Maden-İş'in 6 ay, Lastik-İş ve Basın-İş'in üçer ay süre ile Konfederasyon'dan geçici olarak ihraç edilmesi kararlaştırıldı. Burada altı çizilmesi gereken nokta, sorunun Türk-İş için sıradan bir "disiplinsizlik" sorunu olmadığının ayan beyan ortaya çıkmış olmasıdır. Türk-İş'e bağlı sendikaların taban ve gövdesinde sınıf dayanışması fikri güçlenmeye başlamıştı ve mevcut yönetim açısından bir süre sonra Türk-İş'i kontrol altında tutamama tehlikesi belirmişti. Bu gelişmeler sonucunda Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş sendikaları aralarına bağımsız Gıda-İş sendikasını da alarak 1966 Temmuz ayında Sendikalar Arası Dayanışma Anlaşması (SADA) adıyla anılan belgeyi imzaladılar.

Türk-İş'ten geçici olarak ihraç edilen üç sendika 12 Şubat 1967 günü yaptıkları genel kurullarında Türk-İş'ten kesin olarak ayrılma ve DİSK'i kurma kararı aldılar. Bağımsız Gıda-İş sendikasının toplanan genel kurulu da aynı yolda bir karar aldı. Zonguldak'ta kurulu Türkiye Maden İşçileri Sendikası Genel Yönetim Kurulu da aynı doğrultuda bir karar alınca, beş sendika kurucu üye olarak "Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu-DİSK"i oluşturdular (13 Şubat 1967).

Türk-İş'ten ayrılma gerekçesi onbeş madde halinde ve somut örneklerle kamuoyuna duyuruldu. Türk-İş'in kendi tüzüğünü çiğnemesi ve uygulamaması; işkolu yönetmeliğinin uluslararası normlara uygun olarak hazırlanmayışı sonucu işçilerin güçsüz bırakılması; Türk-İş'in hangi iktidar işbaşında ise onun paralelinde bir yol izlemesi ve bu

yüzden önemli hiçbir işçi sorununu çözememesi; toplum gerçeklerine aykırı bir politika izlemesi; "milli" bir kuruluş olmaktan çıkıp, ABD yardımlarıyla ayakta duran bir kuruluş haline gelmesi; "haklı grevlere" karşı çıkması vb. bu gerekçelerin başlıcalarıdır. Türk-İş'ten ayrılma gerekçesinin son bölümünde şu satırlar yer almaktadır: "Türk-İş'in içinde kalarak yönetimi işçiden yana olanlara devretmek yolları artık tamamen tıkanmıştır. Türk-İş çıkarcı sendikacılığın, israfın ve yerli-yabancı sömürücülere hizmetin temsilcisi olmuştur. Bu bakımdan anayasada yer alan işçi haklarının savunucusu ve işçilerin her bakımdan rahat bir hayata kavuşması mücadelesinin öncülerinden olan devrimci sendikacılar, Türk-İş konfederasyonu adındaki kuruluşun üyesi kalmaktan utanç duymaktadır. Bir an önce bu duruma son verilmesi için, Türk-İş'ten ayrılma kararı alınması gerekir".

Sınıf ve kitle sendikacılığı ilkelerinin Türk-İş içerisinde sabırlı, ilkeli, bilime bağlı uzun vadeli çabalarla yerleştirilerek, sendikal birliğin güçlendirilip pekiştirilmesi yerine, bunun ayrı bir konfederasyonda şekillenmesi bugünkü durumdan tümüyle farklı tarihi-toplumsal koşullarda ortaya çıktı. Türk-İş'i işçi sınıfının gerçek sendikal örgütü haline dönüştürmek için sarfedilmesi gereken uzun soluklu çaba, bütünsel bir dünya görüşü isteyen, her şeyden önemlisi işçi sınıfının siyasi partisinin rehberliği olmadan başarılamayacak bir perspektifi içeriyordu. O sıradaysa, ileri sendikal hareketin oluşum halindeki nüvesinin ayrı bir konfederasyonda şekillenmesinden başka bir alternatifin, yukarıda belirtilen perspektifi kucaklayacak bir alternatifin tarihi koşulları oluşmuş değildi.

DİSK'in sınıf ve kitle sendikacılığı

"... İki tür sendikacılıktan birisi olan uzlaşmacı sendikacılık, sınıflar arası uzlaşmayı öngören, devrimci değil ve fakat reformculuğu esas alan bir sendikacılık olup, bu hüviyeti ile kanunlarımızın kabul ettiği bir sendikacılık şekli olmasına rağmen, DİSK bunu reddetmektedir. DİSK açıkça sınıf ve kitle sendikacılığını kabul etmektedir." (DİSK-I İddianamesi'nden)

DİSK'in kurulması ile o güne kadar mevcut olan uzlaşmacı ve "siyaset-üstü" sendikacılık anlayışı, işçi hareketinin bir kolu tarafından terkedilmiş, işçilerin ve tüm çalışanların haklarına tamamen sahip çıkabilmelerine yalnızca ekonomik alanda çaba göstermenin yetmeyeceği; siyasi alanda gösterilecek çabayla ve ona tabi olarak bütünlenmeyen ekonomik-sendikal kazanımların kalıcı olamayacağı yaklaşımı benimsenmiştir. Bu, DİSK'in savunduğu sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışında ifadesini bulmuştur.

DİSK örgütlenmesini, sendikaların, sömürüyü sınırlandırma amacıyla en geniş işçi kitlelerini kucaklaması gereğinden hareketle "kitle örgütleri", ama aynı zamanda, işçi sınıfının nihai kurtuluşu için sömürünün tümüyle ortadan kaldırılmasını hedefleyen "sınıf örgütleri" olmalarına, kısaca sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışına dayandırmıştır.

DİSK, bir yandan sendikal birliğin sağlanması, diğer yandan işçi hareketinin siyasi ve ekonomik alanlardaki uğraşının bütünleştirilmesi yolunda çaba göstermiştir. Ne ki, bu konuda aşılması gereken engeller yalnızca ve esas olarak sendikal alandaki gayretlerle sınırlanmak durumunda değildi. Her şeyden önce sosyalist siyasi hareketin birliğinin sağlanamamış oluşu, sendikal hareketin bölünmüşlüğü ve nihayet işçi sınıfı siyasi hareketi ile sendikal hareketinin, bunları birleştirme doğrultusundaki çabaların yetersizliği sonucunda ayrı ayrı kanallardan, akmayı sürdürmesi söz konusuydu. Siyasi birliğin sağlanamamış oluşunun sendikal birliğin sağlanması konusundaki gelişmelere olumsuz etkisinin sayısız örneğini, yalnızca iki ana olumsuzluğun altını çizerek vurgulayalım. Bu olumsuzluklardan biri, sosyalist siyasi hareketin bölünmüşlüğü olgusunu adeta her şeyi yeni baştan kurmak şeklinde anlamak olarak belirmişti ki, bu, sendikal harekette yansımasını "sosyalist siyasetler üstü" politikada buldu. Diğer olumsuzluk ise, bu bölünmüşlük olgusunu reddetmenin sonucunda, sendikal hareketle siyasi hareket arasındaki bağları, bilimin ekonomik örgütlere ilişkin ilkelerini zedeleyecek biçimde dar grup çıkarlarına bağlamak olarak ortaya çıktı.

DİSK'in gelişmesi

"DİSK kuruluşunu takip eden yıllarda, işçi-işveren uyuşmazlıklarında benimsediği katı ve uzlaşmaz tutumla, Türk-İş'e nazaran mensuplarına daha fazla imkan sağlayarak gelişme yoluna gitmiştir" (DİSK-I İddianamesi'nden)

Kuruluşundan sonra kısa süre içerisinde, DİSK'in ücret, sosyal haklar, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, sendika kadro ve üyelerinin iş güvenliğinin gözetilmesi yolunda da ha ileri hükümler içeren toplusözleşmeleri dayatmasıyla "DİSK iyi toplusözleşme yapar" düşüncesinin işçiler arasında süratle yayıldığı, bu sendikacılık anlayışının yalnızca işçiler arasında değil, Türk-İş ve işveren kesiminde de yankı bulduğu biliniyor. 1967'den 1980'e kadar geçen 13 yılda DİSK'in üye sayısı 13 kattan fazla artarak, 30 binden 500 bine ulaşmış ve DİSK üyesi sendikaların (12 Eylül'e gelindiğinde sayıları 30'u bulmuştu) tüm ülke çapında yaygın bir örgütlenme gerçekleştirdiği görülmüştür. Öyle ki 1980'e varıldığında Türkiye'nin her il ve ilçesinde DİSK üyesi bir sendikanın en az bir temsilciliği bulunuyordu.

İşçi hareketlerinin ve DİSK'in gelişmesi karşısında zamanın iktidarlarının tavrı, 1970'te AP hükümeti zamanında 274 ve 275 sayılı yasalarda gerçekleştirilmek istenen değişikliklerde somutlanmıştır. Özellikle DİSK'i hedef alan sınırlayıcı yasa değişikliklerini Türk-İş yönetiminin çok olumlu bulmasına karşılık, 15-16 Haziran'da İstanbul içinde ve İstanbul-Kocaeli bölgesinde yoğunlaşan olaylara katılan işçilerin çalıştığı 168 işyerinden 121'inde Türk-İş'e bağlı sendikalara üye işçilerin çoğunlukta bulunması ve olaylarda ölen üç işçiden ikisinin, yaralı 35 işçiden 22'sinin Türk-İş üyesi olması çarpıcı bir olgudur.

1970'ler sonrasında ise DİSK'in sendikal birliğin somut hedefi olarak belirdiği görülmektedir. Türk-İş ve bağımsız sendikalar bünyesindeki işçiler, Türk-İş'e bağlı ya da bağımsız sendikalar DİSK'te toplanmaya başlamıştı. Yargıtay Hukuk Daireleri Genel Kurulu tarafından yasaklanana kadar 1973-75 yıllarında yoğunlaşan referandumların 47'sinden 27'sini DİSK'e bağlı ve yalnızca 6'sını Türk-İş'e bağlı sendikaların kazanmış olması, sendikal harekette örgütlenmenin aldığı seyir konusunda yeterince fikir vermektedir.

Türk-İş'in devlet desteğiyle ağırlıklı olarak kamu işletmelerinde örgütlü olmasına karşılık DİSK, kamu işletmelerinin yanı sıra esas olarak özel sektörde ve çoğu kez çokuluslu tekellerin Türkiye'deki işyerlerinde örgütleniyordu. Bu örgütlenmenin karakteristik yanı, ilkelerinin en doğrudan yansımasını sanayi proletaryasında bulan DİSK'in, işçi sınıfı içinde ayrı bir nitelik olan sanayi proletaryası üzerinde temellendiği için sadece ilke ve amaçları yönünden değil, somut sınıfsal temeli açısından da ayrı bir nitelik olmasıdır.

DİSK'in bu yıllardaki diğer faaliyetleri arasında, yalnızca DİSK üyelerinin değil, Türk-İş'e bağlı ve bağımsız pek çok sendikanın üyelerinin de yoğun biçimde katıldığı ve her biri DİSK-I iddianamesinde tüm suçlamaların kanıtı olarak gösterilen ana konular arasında yer alan "1975-Demokratik Hak ve Özgürlükler Mitingleri", "1976-77 ve 1978-1 Mayıs Kutlamaları", "1976-DGM Genel Yas Eylemi", "20 Mart 1978-Faşizme İhtar Eylemi", "5 Ocak 1979-(Kahramanmaraş olayları üzerine) 5 Dakikalık Saygı Duruşu", "1980-Demokrasi Mitingleri" vb. ile DİSK yöneticilerinin çeşitli konularda çeşitli vesilelerle yaptığı ve Milliyetçi Cephe'yi "gericilik ve faşizm cephesi" olarak nitelemekten, Şili'deki faşist Pinochet rejimini eleştirmeye, her biri DİSK-I iddianamesinde suçlama konusu teşkil eden çeşitli yayın, beyanat ve açıklamaları sayılabilir.

DİSK'in kuruluşunun 20. yılında

"Nasıl insan beynine giren müsbet veya menfi herhangi bir fikrin birtakım davranışları meydana getirmemesi mümkü olmayacaksa..." (DİSK-I İddianamesi'nden)

13 Şubat 1967'de kurulan DİSK, 13,5 yıl süren faaliyetinden sonra 12 Eylül 1980'den başlayarak fiilen kapatıldı, 23 Aralık 1986 günü de kapatılması mahkeme kararıyla hükme bağlandı. DİSK'in tüzel varlığının kaderi Yargıtay kararını bekleyecek. Ne ki DİSK'in 13,5 yıl süren faaliyetinin sonuçlarının onun tüzel varlığı ile sınırlı olmadığı da bir gerçek

"DİSK örgütlenmesini, kısaca sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışına dayandırmıştır."

DİSK'te ifadesini bulan ve yarım milyonu aşkın işçinin fiilen savunarak hayata geçirdiği bir sendikal anlayış, bu anlayışın pratikte sınanmasıyla oluşan sınıfsal güç ve bilinç birikimi ne olacak? Kısaca DİSK'in bir sınıfsal nitelik olarak varlığının kaderi ne olacak?

Bunun cevabını bizzat bu niteliği işçi hareketi bütünlüğünün bir parçası olarak üreten işçi sınıfı verecektir. ■

DİSK'in 20. Kuruluş Yıldönümü'nde Baştürk:

DAHA NİCE DİSK'LER KURULUR!..

Davutpaşa'yı gördüm. Sultanahmet'in hücrelerini tattım, Metris'in çok sayıdaki koğuşunda kaldım. İşkenceleri yaşadım. Yine aynı ilkeleri savunuyorum. Yine demokrasi, yine işçilerin sınıf olarak siyaset yapma hakkı diyorum. Yine sendikal mücadelede olacağımı söylüyorum.

Türkiye işçi hareketi içinde DİSK olgusu, geçtiğimiz günlerde sonuçlanan DİSK davası ile bir başka noktaya geldi. Önümüzdeki günlerde de DİSK'in 20. kuruluş yıldönümü var. Birbiriyle çelişen bu iki olayın kahramanlarından biri de, DİSK davasından nasibini alan ve kuruluş yıldönümü dolayısıyla şu günlerde sık sık başvurulan, DİSK'in Genel Başkanı Abdullah Baştürk. Baştürk, bir yandan yasal haklarının çerçevesi içinde kalarak, gerek sendikal yaşam, gerek insan hakları ve demokrasi, gerekse de DİSK konularında kafa yormayı, elinden geleni yapmayı sürdürüyor. Sayın Baştürk'ten bir söyleşi yapmayı dilediğimizde bizi olumlu karşıladı. Söyleşi konularını önceden bildirmemizi istedi. Söyleşi için karşılıklı geçip oturduğumuzda ise, bir de baktım, Abdullah Baştürk



söyleşiyi yazıp bitirmiş bile... Şu günlerde yasal konumunu göz ardı ederek düşünemeyeceğinden, Baştürk her söylediğini ölçüp biçiyor, özenle seçiyor. Dolayısıyla, Abdullah Baştürk ile söyleşimiz, bir kısmı Baştürk'ün titizlikle hazırladığı metin, bir başka kısmı da, benim dayanamayıp sorduğum sorulardan olmak üzere iki bölüm halinde oluştu. Bir başka zaman, başka koşullar altında, başka bir görüşmede, Sayın Abdullah Baştürk ile daha esnek, daha geniş kapsamlı bir söyleşi yapabilmeyi ümit ediyorum.

► Sayın Baştürk, DİSK'in kuruluşuna değin değişik etkinlikler içinde bulunmuş birisiniz. Türk-İş ile DİSK'i bir arada ele alırsak;

a. Türk-İş'ten kopuşun temelini oluşturan nedenleri, ortamı,

b. DİSK'in kuruluş yapısını ve sonrasını,

c. DİSK kurulduktan sonra Türk-İş'in yapısındaki değişimi,

d. DİSK'in oluşum sürecini,

e. Türk-İş'in günümüzdeki yapısını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bildiğiniz gibi ben DİSK kurucuları arasında değilim. DİSK'in Türk-İş'ten kopuşundan çok, Türk-İş tarafından dışlanması sorunu vardır. Daha 1961'de TİP'in kuruluşu sırasında Türk-İş'in o günkü yöneticileri ile TİP'i kuran sendikacılar arasında ciddi boyutlarda bir tartışma başlamıştı. Bu tartışmalar zaman zaman Türk-İş İcra Kurulu ve Yönetim Kurulu düzeyinde de sürüyordu.

Daha sonra DİSK'i kuracak olan sendikaların Türk-İş'ten dışlanmasında üç önemli gelişme vardır. Birincisi Maden-İş üyesi **Kavel** işçilerinin giriştikleri grev eyleminde Türk-İş, işçileri yalnız bıraktı. İkincisi, 1964'te Bursa'da yapılan Genel Kurul'da meşhur "partiler üstü politikacılık" ilkesi adıyla gayri ciddi karar, Türk-İş'in resmi görüşü olarak saptandı. Üçüncü olarak ki, sendikacılık tarihinde "bardağı taşıran damla" olarak nitelendirilir; **Paşabahçe** grevi oldu. Paşabahçe grevini desteklemeyen Türk-İş, sarı sendikacılığın çok çirkin bir örneğini vererek çeşitli bahaneler ile bu grevi destekleyen sendikaları üyelikten ihraç etti.

Bir sendikacı için işçi sınıfının birlik yapısından kopmak ve o yapıyı terketmek kolay değildir. DİSK'i kuranlar için de bu iş sanıldığı kadar kolay olmadı. Ama başka çıkar yolları da yoktu. Bu nedenle GÖRÜŞ'ün geçen sayısında yer alan "DİSK'i kendisini Türk-İş'ten ihraç ettiren sendikacılar kurdu" biçimindeki değerlendirmelerin sendikacılık ile ilişkisi yoktur. Kimler çıkıp böyle değerlendirme yapabiliyor, anlamak da mümkün değildir.

Biz de Genel-İş olarak 1974'te Türk-İş'i terkettik. Bu işe karar vermek çok kolay olmadı. Ancak başka seçeneğiniz de yoktu. Ya kalıp onların sağcı, sarı sendikacılığını sürekli onaylayacak ve giderek daha fazla onlara benzeyecektik ya da değişik bir sendikal anlayışı Türk-İş dışında yaşama geçirecektik. Biz ikincisini yaptık.

DİSK'i yalnız kurulduğu günler açısından değil, 1967-1980 arasında bir bütün olarak ele almak gerekir. DİSK, Türk-İş'e karşı alternatif bir örgütlenme, alternatif bir sendikacılık anlayışıdır.

Sendikacılıkta tek yol yoktur. Türkiye'deki sendikacılık hareketi mutlaka İngiltere'deki TUC hareketine ya da Almanya'daki DGB hareketine benzeyecek diye bir kural da yoktur. Orada, çok değişik koşullarda, çok değişik bir tarihsel gelenek içinde sendikal birlik tek kuruluşta sağlanmıştır. Bu birlik yıllar içinde öyle bir denenmiştir ki, bundan sonra kolay kolay parçalanması mümkün değildir. Buna karşılık Fransa'da, Hollanda'da, Belçika'da, İtalya'da sendikal birlik çok daha değişik yollar görmüştür. Sendikal birlik sorunu kafa ya da kalplerdeki kişisel beklentilere göre değil, bir ülkenin somut koşullarına göre gerçekleşir.

Bu nedenle bir ülkede sendikal çeşitlilik olması hiç de korkutucu bir durum değildir. Türkiye gibi sendikal hareketin oldukça yeni olduğu bir ülkede 10 yıl, 20 yıl çok da önemli değildir. Önemli olan ilkelerdir. DİSK, özellikle 1978 sonrasında her durum ve her koşulda "ilkede birlik, tabanda birlik" ilkesini savundu.

DİSK'in kurulmasından sonra Türk-İş kendisine çeki düzen verebilirdi. Ama yapmadı. Yapamazdı. DİSK'e bağlı sendikaların yüksek ücret elde etmeleri karşısında Türk-İş sendikalarının siyasi iktidarların daha fazla dümen suyuna gitmekten başka çareleri kalmamıştı. Bunu yaptılar, giderek daha faz-

la sağa kaydılar. Bu, DİSK'i kuranlar Türk-İş'ten ayrıldılar diye değildir. Başka seçenekleri de yoktu. Ardından biz ayrıldık. Değişen hiçbir şey olmadı. Yalnızca eskiye oranla biraz daha fazla bazı deyimleri kullanmaya başladılar.

Genel-İş Sendikası'nın örgütlü olduğu işkolunda DİSK'e üye olan bir sendika olmadığı için 1967-1975 yılları arasında bizim DİSK ile özel bir sendikal rekabetimiz de olmamıştı. Buna karşılık DİSK'in 1973 seçimlerinde ve mahalli seçimlerde CHP'yi desteklemiş olması, belediyelerde örgütlü üyelerimiz üzerinde oldukça olumlu bir iz bırakmıştı.

DİSK kurulduğunda yaklaşık 30 bin üyeye sahipti. 12 Eylül 1980 günü ise yarım milyondan fazla üyemiz vardı. Yalnızca o gün için Türkiye'nin en büyük sendikası olan Genel-İş'in 150 bin üyesi vardı. Askeri müdahale olmasaydı, Türk-İş hızla kaçınılmaz sonuna yaklaşmaktaydı. Böylece işçiler, tabanda ve ülkede birlik amacını özgürce gerçekleştireceklerdi.

Günümüzde Türk-İş'in durumuna gelince, değişen bir şey yok. Siyasi tercihini, son kongrede nikah tazeliyerek yaptı ve DYP'ye raylarını döşedi. Oyuncular yaklaşık aynı, senaryo aynı. Üstelik bu kez uzlaşmacılıklarının gerekçesi de var: "koşamayız, yerimiz dar" diyorlar. İşverenler ve bürokrasiyle sarmaş dolaş, Devlet sendikacılığı yapıyorlar. Bizler genel grev istemi nedeniyle yargılanırken, Türk-İş yöneticilerinin "genel grev" feryatları ortalığı kaplıyordu. **24 Ocak - 12 Eylül** kendisine gerekli olan yapıya sahiptir. Bu anlamda başarılı olunmuştur.

Türk-İş'te bir şey yapılmaz mı? Elbette yapılır. En gerici, en sağcı, en milliyetçi, en sarı sendikalarda yapılacak şeyler vardır. Bu ise kısa vadeli değil, uzun soluklu bir mücadele platformunu gerektirir. Bugün bakıyoruz. Bazıları "Türk-İş'te sendikal birlik" sloganlarını ağızlardan düşürmüyorlar. "Daha demokratik bir Türk-İş" ya da Türk-İş'i tepeden inme ele geçirme planları politik bir tercih olabilir; bunlar olağandır. Ancak bu "Türk-İş'te sendikal birlik" çağrıları, DİSK ilkelerini ve DİSK'i yok saymak anlamında vazedildiğinde hepimizin söyleyeceği çok şey vardır. Şimdilik şu kadarını söylemekle yetiniyorum: Günümüzde "Türk-İş'te birlik" çağrısını Türkiye işçi sınıfının demokrasi, özgürlük ve sınıf sendikacılığı mücadelesinden kaçmak anlamı dışında yorumlamak mümkün değildir. Bugün "sendikal birlik ancak Türk-İş'te sağlanır" diyenleri yarın Türk-İş'ten ayrılmayı savunanların başında görürsek hiç şaşmayız. Sendikacılık hareketi sübjektif değerlendirmelere göre değil, işyerlerinde, hayatın içinde gelişmiş bir harekettir.

Bugün DİSK davası sürüyor. Hakkında verilen cezalandırma nihai değil. 200 milyar liralık mal varlığımızın hesabı var ortada. Kaldı ki, daha önce de söylediğim gibi, savunmamda da belirttiğim gibi, en son Avrupa gezimin dönüşünde de belirttiğim gibi DİSK kapatılsa bile daha nice DİSK'ler kurulur. Önemli olan demokratik sınıf ve kitle sendikacılığının ilkelerinin savunulmasıdır. İşçilerin ekonomik mücadele vermelerinin yetmezliğinin vurgulanmasıdır. İşçilerin bir sınıf olarak siyaset yapmaları hakkının savunulmasıdır. Ekonomik mücadelenin politik mücadeleden soyutlanması çağdaş sendikacılıkla bağdaştırılamaz. Aksi düşünce ve uygulamalara en amiyane tabirle sarı sendikacılık denir.

DİSK bugün yaşıyor. Yarınlarda da olacak. Kimse DİSK'i kuranlar yanlış yaptı, aceleci davrandılar, DİSK'i kuranlar Türk-İş yöneticilerinin oyununa geldi biçiminde başkalarının değirmenine su taşımasın. Ayrıca böylesi yaklaşımlar ciddiye de alınmıyor.

► **Tutuklandınız, uzun bir dava süreci yaşandı. DİSK davasının gelişimi süresince olan bitenlerle ilgili şimdi yansıtmak istedikleriniz var mı? DİSK davası sonuçlarını sendikal ve siyasal platformda nasıl değerlendiriyorsunuz?**

12 Eylül 1980 günü gözaltına alındım. Daha sonra çok sayıda DİSK'li sendikacı, mücadele arkadaşım da gözaltına alındı. Salınmam tam 4 yıl 1 hafta sonra gerçekleşti. DİSK davası, savunmamda ve temyiz dilekçemde de belirttiğim gibi haksız, hukukdışı, yasalara aykırı bir davadır.

DİSK davasından amaç, Türkiye'de DİSK'in öncülüğünde yaşama geçirilen demokratik sınıf ve kitle sendikacılığının yok edilmesidir. Amaç işçileri sendikasız bırakmaktır. Amaç, işçileri sarı sendikacılığın eline terketmektir. Bunun geçersizliğini görüp yaşayacağız.

DİSK davasının haksız bir dava olduğu bugün başta Uluslararası Çalışma Örgütü ILO olmak üzere tüm uluslararası kuruluşlar, uluslararası sendikal örgütler tarafından kabul edilmektedir. Türkiye, Avrupa Topluluğu'na üye olmak istemektedir. Avrupa Topluluğu'nun sendikalarını barındıran ve "demokratik olmayan" sendikal kuruluşları bünyesine almayan Avrupa Sendikalar Konfederasyonu, DİSK'i 1985 başında, yargılandığı bir sırada üyeliğe kabul etmiştir. Bu çelişki nasıl aşılacaktır?

Herkes kendi payınca DİSK davasından bir şeyler aldı. Ancak bazı çok küçük pürüzler dışında DİSK'li sendikacılar dimdik olmayı bildiler.

Davutpaşa'yı gördüm. Sultanahmet'in hücrelerini tattım, Metris'in çok sayıdaki koğuşunda kaldım, 1 haftalık hücre hapsiyle birlikte. İşkenceleri yaşadım. Kendini bilmez bazılarının horlama girişimlerini de. Yine aynı ilkeleri savunuyorum. Yine demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı ilkeleri diyorum. Yine demokrasi diyorum, yine işçilerin sınıf olarak siyaset yapma hakkı diyorum. Yine ekonomik mücadelenin yetmezliğini söylüyorum. Yine sendikal mücadelede olacağımı söylüyorum.

Dört yıl hapis yattım. Bunu, bir aylık hapisliği Türkiye'de 12 Eylül 1980 sonrasında demokrasi havariliği ile eş tutanların varlığında çok da büyütmek istemiyorum. Çektiklerimiz bizden önce değişik ülkelerdeki sınıf kardeşlerimizin başına gelenden elbette fazla değil.

Savunmamda da belirttiğim gibi "işçi sınıfının bir bireyi olmakla övünüyorum. Yarını dokuyan ellerin akıl ve yüreğine, kardeşlerime güvenim sonsuz".

► **Sözü güncel politikaya getirirsek; günümüzdeki demokrasi tartışmaları ve ileriye dönük demokratikleşme sürecini nasıl değerlendirirsiniz? Bu arada sosyal demokrasinin Türkiye'nin sosyo-politik ve ekonomik yapısındaki yerini nasıl görüyorsunuz? Sosyal demokrat partiler ve muhalefet partilerinin etkinliklerini nasıl karşılıyorsunuz?**

Türkiye'de demokrasi tartışmaları elbette olumlu bir gelişme. Tüm sorun çifte ölçüleri ortadan kaldırmak. Antimilitarizm ve demokrasi üzerine çok şey söyleniyor, yasaklara karşı çıkılıyor. Ancak bakıyorsunuz "ben yasağa yasak demem, yasak benim olmayınca" misali en demokrat kesilenler yalnızca kendi yasağını tartışıyor.

Biz diyoruz ki, demokratik hak ve özgürlükler arasında sendikal haklar her şeyin temelidir. Çünkü bu haklar sınıfsal niteliklidir. Demokraside samimi olanlar için bu haklar ölçüdür. Her kim ki, özgürce kullanılan grev hakkından, sınırsız sendika özgürlüğünden yanadır, o mutlaka diğer hakları da tanıyor demektir. Bu nedenle sosyal hakları, sendika özgürlüğünü fazlasıyla önemsiyor ve bu konuda net tavır arıyoruz.

Ben iddia ediyorum, Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde en büyük yükü yine işçi sınıfı omuzlayacaktır. Çünkü işçi sınıfı demokrasi ile ekmeği arasındaki ilişkiyi en iyi farkeden sınıf olma noktasındadır.

Sosyal demokratlar Türkiye'nin geleceğinde önemli bir yere sahip olabilirler. Ancak bunun için öncelikle sosyal demokrasinin tarihsel ve güncel tüm temelleriyle ortaya konması gerekir. Bu nedenle de sosyal demokrasiyi amaçladığını açıklayan bir parti, karakter ve örgüt yapısını, evrensel boyutlarını, politik, ekonomik ve toplumsal hedeflerini Türkiye gerçeklerine uygun olarak ortaya koymalı; bağımsızlıkçı, anti-militarist bir yapıyı nasıl gerçekleştireceğini belirlemelidir. Bu göreve aday olan SHP henüz böyle bir parti olamamıştır. Ancak bu, olamayacağı anlamına gelmez.

► **Biliyorsunuz, Türkiye'de sosyal demokrasiye sahip çıkan tek parti SHP değil.**

Sosyal demokratlar ya da muhalefet partileri üzerinde uzun boylu konuşmak istemiyorum. Kısaca bir değerlendirme yaparsam, SHP artık bugün bir vakıa haline gelmiştir. DSP dediğimiz olay ise bir hayal ürünüdür. Çok şeyler bahasına zorlanan bir siyasal biçimlenmedir. Geleceğini de göremiyorum; çünkü demokratlar, ilericiler, işçiler ve Türkiye'de demokrasinin yeniden inşaasını bir özlem olmanın ötesinde bir yaşam biçimi olarak seçenler, önümüzdeki seçimlerde DSP'ye, ara seçimlerde vermiş oldukları oylarını vermeyeceklerdir. Çünkü demokrasinin yeniden inşası için onun sosyal, ekonomik hedeflerinin parlamentoya, iktidara taşınması gerektiğinin, sol hareketin, en azından sosyal demokrat, sosyalist hareketin, birlikten geçtiğinin bilincindedirler.

► **DİSK ruhunun yeniden canlandırılması desem...**

"DİSK ruhunun yeniden canlandırılması" diye bir soru var. Bizim böyle bir sorunumuz yok. Ruhlarla işimiz yok. Sorulan DİSK



ise, DİSK ilkeleri ise, onlar zaten yaşıyor. Türkiye'de bazı şeyler bazı insanlara unutturulabilir. Ancak aileleriyle birlikte milyonlarca işçi için, demokratik mücadelesiyle, daha iyi çalışma koşulları için verdiği mücadele ile, tüm emekçi kitleleri kucaklayan istemleriyle DİSK'i hiçbir çalışan unutamayacaktır.

DİSK kurulalı 20 yıl oldu. Kuranlar da, sonradan gelenler de büyük baskılar gördüler. Binlerce işçi bu yolda aşını, işini kaybetti. Dövüldü, sövüldü. 12 Eylül sonrasında çirkin ve kötü günler gördü, karanlığı, belli düzeylerden terkedilmişliği yaşadı. Buna rağmen DİSK ilkeleri bugün hâlâ sürüyor. Gelecekte de sürecek.

Çünkü DİSK, ekmek ve demokrasi demektir. DİSK düşünce ve yaşama özgürlüğü demektir. DİSK temel insan hak ve özgürlükleri demektir. Çünkü DİSK işçi sınıfının onuru ve geleceği demektir.

► **Size, sıradan bir işçi gibi sorsam, siz de kendisiyle röportaj yapılan Abdullah Baştürk değil de, Türkiye'nin sendikal yaşamında önemli bir deneyim sahibi bir gözlemci olarak yanıtlar mısınız bir sorumu?**

Yapabilirsek deneyelim bakalım...

► **Benim bu kaotik ortamda bile ileriye yönelik özlemlerim tükenmemiştir elbette. Bu özlemlerimin gerçekleşebilmesi için, benim bürünmeye çalıştığım kimliğe soğukkanlı bir gözlemci olarak önerileriniz ne olur?**

Yani neye umut bağlayabilirim diyorsunuz...

► **Neye kanca takıp yürünsün diyorum.**

İşçi sınıfının ekonomik, demokratik mücadelesinde evrensel boyutlar kazanan bir tek yöntem var: Örgütlü mücadele.

► **Şu sıralarda da örgütlenmenin ne olduğu belli...**

Örgütlü mücadele dediğimiz alanda sınıfların mücadelesi sendikalar aracılığıyla gerçekleştirilir. Bu mücadele, ekonomik-demokratik mücadeledir. Aynı zamanda ekonomik-demokratik mücadelenin tek başına yetmezliğinin bilincinde olduğunu sandığım Türkiye işçi sınıfı, politik mücadeleyi de üstlenmek konumundadır. Hem demokrasinin inşası için, hem demokratik hakların özgürce kullanılabilmesi için, hem de ekonomik mücadelede başarı sağlayabilmesi için. Elbette ki ekonomik-demokratik mücadelenin aracı sendikalardır ve elbette ki siyasal mücadelenin aracı da, iktidar için kurulan partilerdir. İşte Türk-İş'in yıllardan beri Türkiye işçi sınıfına verdiği en büyük zarar buradan kaynaklanmaktadır. Siyasal mücadeleyi üstlenmeyen bir düşünce biçimi Türkiye işçi sınıfını bir ölçüde depolitizasyona uğratmıştır. Ve geleceğe yönelik ciddi deneyimleri kazanamamıştır, geride bıraktığımız demokratik süreç boyunca.

Geleceği, demin koyduğum çerçeve içinde yorumlayacak olan işçi sınıfı, elbette ölçüleri, elbette sendikal ve siyasal kadrolarıyla birlikte bunu bütünleştirecektir. Ayrı ayrı kulvarlarda fakat tek zeminde. O zemin demokrasi zeminidir. O zaman sanıyorum ki -belki çok kısa vadede değil- Türkiye'nin geleceğinde altyapı, onunla birlikte de demokrasi, ekonomik ve demokratik mücadelenin araçları, sağlıklıca meydana gelmiş olacaktır.

Başka bir yöntem yoktur. Umutsuzluğu hergün yaşamak yerine, onun yerini alacak umutlarla dolu çalışma biçimini, yöntemini kendine mal etmelidir, onu sahiplenmelidir. Hem siyasal planda, hem sendikal planda devreye girmelidir. Başka çıkışyolu yoktur. ■

Okun Ucu

Şu "türban" davasının kimi çevrelerde hep ileri sürüldüğü gibi öyle laikliğe aykırılıkla ya da irtica ile çok da yakın bir ilişkisi yok aslında. Sorun, daha çok, bir **insan hakları** sorunu.

Bir yurttaşın dilerse başını örtmesi en doğal hakkıdır. Kimsenin, hiçbir kurumun ya da merciin, hangi gerekçeyle olursa olsun, bu hakkı yok saymaya ya da kullanılmasını engellemeye hakkı yoktur. Yetkisi de olmamak gerekir. Kaldı ki, başörtüsü konusunda, ünlü **Şapka Kanunu** gibi yine insan haklarına aykırı, her türlü özgürlük ve çağdaş uygarlık kıstasına ters, acayip bir yasa da yok yürürlükte.

Başörtüsünün bir "gerilik" ya da "gericilik" simgesi olduğu görüşü, kendi beğeni ve tercihlerini, kendi giyim kuşam ya da "uygarlık" anlayışlarını mutlaklaştırma meraklılarına özgü bir "ilericilik" safsatasıdır. Belli yerlerde -öğretim kurumlarında, iş yerlerinde, devlet dairelerinde, vb.- herkesi kalıptan çıkmışçasına bir örnek giyim kuşama zorlama anlayışı da **genel olarak** çok çeşitliliğe, çok renkliliğe, kişisel beğeni ve tercihlerin özgürce sergilenmesine, yani özgür kişilik olgusuna tahammülsüzlüğün işaretidir. Bu tahammülsüzlüğü "devlet nizamı" adına gerekçelendirmek hem özgür kişilik olgusu konusunda, hem de devlet nizamı konusunda çok belli bir anlayışa işaret eder.

Ne ki bütün bunlar YÖK yönetmeliklerinde insan haklarına hepten aykırı daha başka bir sürü dayatma için de geçerli. Onun için soruna salt "türban" açısından yaklaşmamak, YÖK'ün insan haklarını hiçe sayan tüm "ilke"leri ve uygulamalarının geçersiz kılınması gereğinin gündemin acil bir maddesi olduğunu unutmamak gerekiyor.

Kadınların "dilerlerse" başlarını örtmelerinin gerekçesi olarak "Dinimizin gereğidir," diyenler, acaba ne zamana kadar, başlarını örtmemeyi tercih edenlerin **başlarını örtmeme hakkına** tahammül gösterip saygılı olacaklar? Çünkü yönelim ne zamandır ters yönde gelişiyor. "Dinimizin gerekleri"ni yeterince yerine getirmeyenler, ya da hiç yerine getirmeyenler üzerinde dolaylı dolaysız baskılar orda burda basbayağı öne çıkmaya başlıyor.

Dinin gereklerini özgürce yerine getirmek herkesin saygıyla karşılaması gereken bir haktır. Ama **getirmemek de bir haktır.** İnsan haklarına riayet, o hakkın da herkese kayıtsız şartsız tanınmasını gerektirir. Dinin gereklerini özgürce yerine getirme hakkının kendilerine tanınmasını bunca ısrarla isteyenler ise, genellikle, insan hakları ve özgürlük kavramlarını nalıncı keseri gibi hep kendilerinden yana yontma eğilimindeler. Bu eğilim, giderek, dinin gereklerini yerine getirmeye başkalarını da zorlamayı "dinin bir gereği" sayma yönünde başka eğilimleri besleyebilir. Nitekim besliyor da.

Bu tür teşvikleri kasıtla tırmandıranlar, ya da tırmandırılmasını nimet bilenler arasında, dinin gereklerini yerine getirme hakkından başka hemen hiçbir hakkı kimseye tanımama hayali peşinde koşanlar, yani Türkiye'nin çağdaş koşullarında gerçekleşmesi gerçekten **hayal** olan bir şeriat düzenini özleyenler olabilir. Onları bir umacı gibi görüp de "İrtica hortluyor!" diye kıyameti koparmak asıl hedefi şaşırmaktır. Zira dincilik dalgasının kabarmasından yarar umanlar arasında din özgürlüğü davasını milletin önüne yem diye atıp ortalığı dumana boğarak "dinimizin yüceliği"ni her türlü ekonomik ve politik baskının, adaletsizliğin ve gaspın sineye çekilmesine alet ederek milletle tüm diğer özgürlükler arasında dikili yasak duvarlarını daha da yükseltmeyi, taş taş üstüne koyup pekiştirmeyi amaçlayanlar, bu yoldan ülkeyi her türlü "Allahsızlığın" kol gezdiği bir "yasak bölge" halinde tutmayı kendilerine iş ve meslek edinmiş olanlar var asıl. O "yasak bölge"de, yani tüm yurt sathında, yalnız dinin gereklerini yerine getirmeyenleri değil, getirenleri de çağdışı baskılar altında yaşamaya zorlayanlar, yasakçı anlayışın ve uygulamaların ceremesini yurttaşlar olarak hepsine birlikte çektirenler onlardır. Okun ucu onlara çevrilmelidir. ■

*▼ **Türban.** "Gericilik" simgesi gibi görmek, bir "ilericilik" safsatası.*



Mehmet Salim

Netaş İşçisinin Geçmişe Dayalı Bir Mücadele Geleneği Var

"BAŞARAMAYACAĞIMIZ BİR ŞEY YOK"

Netaş grevini demokrasi mücadelesinin bir parçası olarak görmek gerekir.

Greve demokrasiden yana bütün güçler sahip çıkıyor.

Elim kapıya uzanıyor. Tarih 31 Aralık 1986. Açıyorum. Karşımdaki, sorgulayan bakışlarla beni süzüyor: "Şahin Başkanı arıyorum." diyorum. Gözlerindeki ifade usulca yumuşuyor: "Şahin Başkan yan odada." Üç oda ve bir küçük girişten oluşan, küçük bir apartman dairesi burası. Duvarlarında panolar asılı. İlerki odadan türkü sesleri geliyor. Gülerek giriyorum başkanın odasına, kendimi tanıtıyorum. Otomobil-İş Ümraniye Şube Başkanı Şahin Önayak, kitap kapaklarındaki işçi resimlerine benziyor. Biraz sohbet ediyoruz. Tam karşımızdaki odada bir işçi, çocuğunu sünnet ettiriyor. Odaların kapıları açık olduğu için görebiliyorum, çocuk huysuzlanıyor, çevresindekilere kafa tutuyor: "Hani gazeteci gelecekti, hani resmim çekilecekti?" Gülüyoruz. Başkan soruları cevaplamaya hazır olduğunu söylüyor. Çalıştırıyorum teybi, söyleşimiz başlıyor:

► 12 Eylül sonrasının en kitlesel ve sınıfsal geleneklerimizin motifleriyle işlenmiş grevinin sahibisiniz. Grevinizin bu özelliği hakkında ne söylemek istersiniz?

Grevimiz 12 Eylül sonrasının ilk ciddi ve büyük grevidir. Netaş grevini demokrasi mücadelesinin bir parçası olarak görmek gerekir. Bu grevin sonunda elde edilecek haklar gerek sendikamızın, gerekse tüm diğer sendikaların işyerlerinde yapacakları toplu iş sözleşmelerine ışık tutacak. Bu iki özelliği nedeni ile grevimizin boyutları sendikamızı ve Netaş işçilerini aştı. Grevimize demokrasiden yana olan bütün güçler sahip çıkıyor. Bugüne kadar yapılan dayanışma ziyaretleriyle, gönderilen mesajlarla grevimizin bu niteliği belirginleşti.

► Neden greve gittiniz?

Toplu iş sözleşmelerinin hazırlık çalışmalarını işyerlerinde ve montajda oluşturulan işçi komiteleri yaptı. Bu komitelerin çalışmalarının ürünü olarak 88 maddelik bir teklif hazırlandı. İşverenle yaptığımız çeşitli toplantılarda bu maddelerden ancak 23'ü üzerinde anlaşma sağlayabildik. 65 madde üzerinde de uyuşmazlık tutuldu. Uyuşmazlık tutulduktan sonra da arabuluculuk devresi başladı. Arabulucularla yapılan çeşitli toplantılarda da sonuç alınamadı.

Ücretlerle ilgili maddelerimizde, talebimiz saat ücretinin birinci yıl 450, ikinci yıl 580 liraya çıkarılması. Yüzde olarak birinci yıl seyyanen % 70, ikinci yıl yine seyyanen % 50 ücret artışı istiyoruz. Bu maddeye karşı işverenin getirmiş olduğu teklif ise, birinci yıl % 31 ikinci yıl % 23 ücret artışını öngörüyor. Bu teklif işkolumuzda yapılan toplu sözleşmelerin çok gerisinde bir tekliftir. Bunun dışında işyerimizde bir prim sistemi uygulaması söz konusudur, üretim teşvik primi. Bu prim fabrikamızda yalnızca ileri kademeye uygulanır. Netaş kurulduğu günden bu yana uygulanan bu primin miktarı da bir hayli yüksek: Müdürlerin pozisyon ve kademelerine göre 1 milyonla 5 milyon arasında değişiyor. İşçi arkadaşlarımıza da her yıl, yılbaşından bir gün önce, o yıl için yaptıkları başarılı ve verimli çalışmalarından dolayı bir teşekkür mektubu yollanıyor. Biz bu toplu sözleşme ile şunu getiriyoruz. Madem ki üretimi yapan işçilerdir, "üretim teşvik primi"nin gerçek muhatabı da onlar olsa gerektir. Bu primi işçilere de dağıtılmalıdır. Üstelik bu toplu sözleşme maddesiyle biz, milyonlar falan da istemiyoruz. Talebimiz sadece iki maaş tutarı bir primdir.

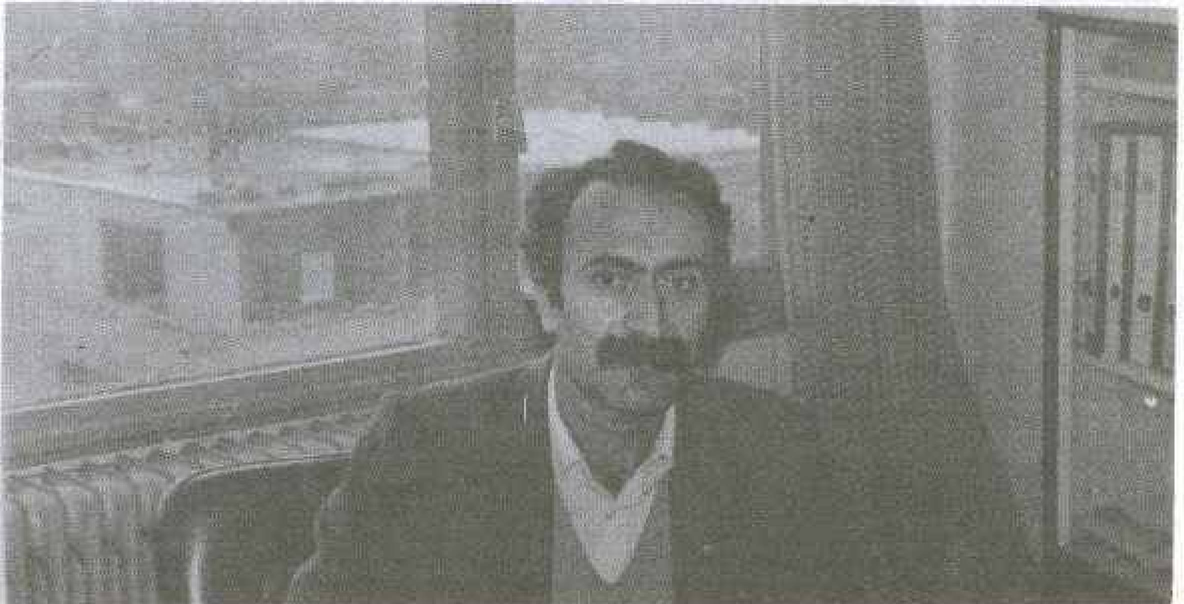
► Netaş işçisinin bazı özellikleri var. Bunları bir de sizin ağzınızdan dinleyebilir miyiz?

Netaş işçisinin geçmişine dayalı bir mücadele geleneği var. 1975 yılının ikinci ayında, Netaş işçilerinin yaptıkları 35 günlük bir direniş sonunda, sarı sendika işyerinden atıldı ve yerine getirilen Maden-İş sendikasının Netaş'a yerleşmesiyle birlikte Netaş'ta sınıf ve kitle sendikacılığının ilkeleri geliştirildi ve sınıf sendikacılığı kökleşti. Bu olay bizim için bir başlangıç oldu. Bugünkü mücadelemiz, aslında o günkü mücadelemizin bir devamıdır veya şöyle söyleyebilirim, bugünkü mücadele o günlerin bir meyvasıdır.

► 2821, 2822 ve Yeni Grev Tüzüğü ile aranız nasıl?

2821 ve 22 sayılı yasalar sendikaların örgütlenmelerinde ve toplu iş sözleşmelerinin bağıtlanmalarında belli başlı iki büyük engeldir. Yani yasanın kendisi en büyük engeldir. Son olarak çıkartılan yeni Grev ve Lokavt Tüzüğü bu kanımızı daha da sağlamlaştırdı. Ama bizim grev tüzüğü ile aramız iyi diyebilirim. Çünkü, tüzüğü uyguladığınız zaman grev yapmanız imkansız. Onun için biz bu sorunu tüzüğü fiiliyatta aşarak çözümledik.

► Şu "aşılmış" grev tüzüğü olayında, işçi sınıfı kendi meşrûiyetini kendisi yaratmıştır, diyebilir miyiz?



▼ Şahin Başkan. *"Eksiksiz demokrasiyı kendi mücadelemizle kazanacağız*

Tabii. Sanıyorum bu tüzüğü aşmamız ya da bu tüzüğün bazı maddelerini aşmamız, ilerde belki bu tüzükte ya da yasa maddesinde değişiklik getirebilir. Tabii bu, aynı zamanda sınıf mücadelesinin gelişme boyutlarına da bağlı.

► İşyerinizde greve katılmayan işçi yok gibi. Bu bütünlüğü nasıl sağladınız?

İşyerimizde, deminki soruda da belirttiğim gibi, geçmişe dayalı bir mücadele geleneği var. Netaş işçisinin taa 1974-75'lerden beri süregelen yüksek bir bilinci ve sarsılmaz bir birliği var. Bugün Netaş'ta, özellikle son yıllarda işe yeni alınan arkadaşlarımız da var. Bu arkadaşlarımızın sınıf bilinci ve kültürü, en az eski arkadaşlarımızınki kadar yüksek. Ben buna bağlıyorum. Hem geçmişteki mücadelelerinden başarı ile çıkması, hem de yeni arkadaşlarımızın üzerinde durulması gereken bilinç ve fedakârlığı bu sonucu doğurmuştur.

► 12 Eylül'den sonra TV'de sık sık tekrarlanan korku ve dehşet programlarıyla işçi ve öğrenci yürüyüşleri ve grevler yan yana, insanlarımızın hafızasından kolayca silinmeyecek kanlı ve anarşist eylemler olarak tanıtılmaya çalışıldı. Oysa bugün Netaş'ın önünden geçen her otobüs, her araba kornasına basarak grevci işçilere selam yollamaktan geri durmuyor. Bütün ilerici yazarlar, sanatçılar, sendikalar, aydınlar bir kez gelip Netaş işçilerini ziyaret ediyorlar ya da mesajlar yolluyorlar. Grevler üzerindeki sis perdesi yavaş yavaş dağılıyor. Bu süreci nasıl değerlendiriyorsunuz?

TV'deki programlar, hükümetin ve egemenlerin, özellikle işçi sınıfının ve halkın kendi sorunlarından uzak tutulması için düzenlettirdikleri programlardır. Bu programlarla asıl sorunlar unutturulmaya çalışılır. Sıklıkla tekrarlanan bu programlar, işçi sınıfımıza ve emekçi halkımıza verilen birer göz dağıdır. Halkın böyle programlara inanması, kendi yaşantısına inanmaması demektir.

► Son olarak, bu yasalarla böylesi bir grevi kotaran işçi sınıfı, sizce daha nelere kadirdir?

Bu, mücadelenin boyutlarının gelişmesine bağlı. Bu yasalara rağmen, biz böylesi başarılı bir grevi örgütleyip, yürütebiliyorsak, ileride, demek ki başaramayacağımız hiçbir şey yok. Yapamayacağımız hiçbir şey yok.

Başkana teşekkür ediyorum. Ama Şahin başkan bizi pek kolay bırakacağa benzemiyor. Bir-iki saat sonra şubede bir eğlence düzenleneceğini, istersek katılabileceğimizi söylüyor. Olur, diyoruz, sohbet koyulaşıyor. Söz başkanın son Otomobil-İş Genel Kurulu'ndaki konuşmasına geliyor. Konuşmasının metnini getiriyor. Okuyorum. Konuşmanın içinde öyle bir bölüm var ki, buraya almadan edemeyeceğim: "Arkadaşlar! Sağlı-sollu burjuva partilerinin demokrasi konusundaki sahte vaatlerine kanıp, geleceği toz pembe görmeyelim. Yıllardan beri işçileri, emekçileri içi boş, kof umutlarla peşinden sürükleyen çok umut taciri gördük. Geçmişi biraz hatırlamak, bizim için yararlı olacaktır. Nice acılar pahasına edindiğimiz dersleri unutmayalım! Aynı cinsten umut tacirleri bugün de karşımıza geçmişler, yine kulağa hoş gelen sözlerle sahte umutlar dağıtıyorlar. Ama bu türden çürük bir zemine oturanların demokratlıkları artık inandırıcı olmuyor, iğreti duruyor. Şunu bilelim ki, demokrasi konusunda yaratılan bu tür sahte umutlar, işçileri, emekçileri gerçek bir demokrasi mücadelesinden alıkoymak içindir.

Biz 1980 sonrasında çok kayıplar verdik. Ama yaşadığımız onca deney, bize çok önemli bir şey kazandırdı. Bizim ihtiyaç duyduğumuz ekmek ve demokrasiyi, kimsenin bize gümüş bir tepsi içinde sunmayacağını, onu kendi ellerimizle kazanacağımızı öğrendik. Önümüzdeki yol, hiçbir zaman düz ve kolay bir yol değildi. Bugün de değildir. Yarın da olmayacaktır. Demokrasi kavgamız hem uzun, hem de engebeli ve çetin bir yoldur.

Sahte umutları bir yana bırakalım! Ortada tek bir gerçek umut vardır: O da işçi sınıfıdır. Giderek uyanan, ara dönemin durgunluğunu üzerinden atmaya başlayan, toplumsal gelişmeye sahip çıkan, güzelim savaşım gelenekleriyle yeniden meydanlara çıkmaya hazırlanan işçi sınıfımızdır umut, umut biziz!

Kuşkusuz biz işçiler de demokrasi istiyoruz. Hem de en ilerisini. Biz kaybettiğimiz demokratik hak ve özgürlüklerimizi taksit taksit geri almaya çalışan sınırlı bir demokrasi anlayışı ile yetinemeyiz! Nasreddin Hoca'nın eşeği hikayesinde halkımızın pek güzel dile getirdiği gibi, eşeğini kaybedip önce üzülen, sonra bulunca da dünyayı kazanmışcasına sevinen kişinin durumuna düşmek istemiyoruz. Bu oyunun durmadan yinelenmesine artık bir son verelim istiyoruz. Bunun yolu, işçi sınıfı ve emekçi halk için işleyecek eksiksiz bir demokrasiyi, kendi mücadelemizle kazanmaktır." İşte böyle. Kulakların pasını silecek, haklı ve güçlü sözler.

Biraz da işçilerle konuşayım, diye çıkıyorum başkanın odasından. Hemen girişte iki işçi bir defteri çekiştiriyorlar. Meğer bu defter grev gözcülerinin ve nöbetçilerin yazıldığı deftermiş ve herkes nöbete daha önce ve daha çok gitmek için yarış eder, bu yüzden de işçilerin arasında küçük kırgınlıklar doğarmış. Sonradan sohbet sırasında işçiler söyledi bunu. İşçiler, başka şeyler de söyledi. Netaş'tan yasak olduğu halde makine çıkarıldığını ve uyarılarına rağmen, polisin bu işe engel olmadığını söylediler. Hükümetin ve P.T.T.'nin grev kırıcılığı yapmak ve grevi halkın gözünden düşürmek için "balon" santral açılışları düzenleyip, kurdela kestiğini söylediler.

Söz, greve yapılan dayanışmalara kayıyor. İşçiler gözleri parlayarak F. Almanya, Hollanda ve Kanada televizyonlarında kendileriyle ilgili 10'ar dakikalık programlar yapıldığını, anlatıyorlar. Bir Yunan dergisinde, kendilerine ilişkin çıkan, haber ve fotoğrafları gösteriyorlar. Türkiye'deki bazı yabancı elçilik görevlilerinin kendilerine yaptıkları ziyaretleri vurguluyorlar. Aydınların ve öğrencilerin kendilerini hiç yalnız bırakmadıklarını söylüyorlar. Dayanışma ziyaretlerinde getirilen yiyeceklerle Ümraniye şubesinin bir bölümü bakkal dükkanına dönmüş. İçerdeki odadan türkü sesleri yükseliyor. Oraya doğru yürüyorum. Bu oda, duvar önlerine tek sıra halinde dizilmiş banklarla ve dipteki çay ocağı ile, küçük, şirin bir mekân. İşçiler, bazı eski türküleri söylemeye söylemeye artık unutmuşlar. Türküler bazen yarıda kesiliyor, sonra yeniden hatırlanıyor ve bırakıldığı yerden devam ediliyor.

Bir işçi kadının kucağında 7-8 yaşlarında bir çocuk uyuyor. Burada kederleri ve sevinçleri başarıları ve başarısızlıklarıyla, işçi sınıfı soluk alıyor. Saatlerin tam 12'yi gösterdiği sırada, Şahin başkan küçük bir konuşma yapıyor. Gecenin en coşkun anlarından birinde, yanıma bir işçi yaklaştı, kulağıma eğildi: "Grev tüzüğünü gravyer peynirine çevirdik." dedi. Kahkahalarla güldük.

Gitme zamanı yaklaşıyor. Gün neredeyse doğacak, pencereden bakıyorum, ufuk çizgisinde kızıllılar... Kapıya doğru yöneliyorum. "Allahaısmarladık arkadaşlar!" Çıkıyorum, yaşlı ve tok sesli bir işçinin söylediği türkü yükseliyor içerki odadan. İşte dışardayım. Tam karşıda bir ekip otosu bekliyor. Yürüyorum. Bugün Netaş grevinin 44. günü, tarih 1 Ocak 1987. ■


Η ΠΡΩΤΗ ΑΠΕΡΓΙΑ

▼*Dış basında. Netaş grevi dış ülkelerde de yankılandı.*

Punto Final...

Arjantin ve Uruguay'da insan haklarına karşı işlenen suçların "affı" sorunları noktalayamadı.

Aralık 1986'nın 22'sinde Uruguay, 23'ünde Arjantin parlamentolarında kabul edilen yasalarla, bu iki Latin Amerika ülkesinde askeri cuntaların işbaşında bulundukları sırada topluma karşı işlenen suçların sorumluları yargılanmaktan, birkaçı hariç, kurtuldular.

Her iki ülkede de yaygın adıyla **Punto Final** (sona erdirmek üzere nokta koyma) olarak bilinen yasalara göre, Arjantin'de 27 Şubat 1987 tarihinden sonra söz konusu dönemin sorumluları aleyhinde yeni suçlamalar yöneltilemeyecek; Uruguay'da ise suçlama yöneltilen kişinin "af yasası"na girip girmeyeceğine devlet başkanı karar verecek.

Punto Final'in her iki ülkede de parlamentoya sunulduğu ve yoğun tartışmalar ile gösterilerin sürdüğü sırada, ABD'nin Latin Amerika işleriyle görevli bakan yardımcısı Elliot Abrams'ın Montevideo'ya giderek Uruguay ve Arjantin hükümet yetkilileriyle toplantı yapması dikkat çekici bir gelişmeydi. Yıllarca cunta altında yönetildikten sonra seçimle iş başına gelebilen devlet başkanları Alfonsin ve Sanguinetti'nin henüz tam "iktidar" olamadıkları, askerlere karşı sivil iktidar için bir denge tutturmaya çalıştıkları açık. Askerlerin de halk gözünde iplikleri pazara çıkmış olmasına rağmen belli bir ağırlığı korudukları anlaşılıyor. Halkta ise sivil hükümet ile askerler arasındaki bu dengenin artık tamamen demokrasi lehinde bozulması isteği öne çıkıyor. Nitekim insan haklarına karşı işlenen suçların "affı" için kanunların kabulü basın yayın organlarında bu durumu yansıtır şekilde benzer başlıklarla verildi: "Punto Final: Parlamento ile halk aynı görüşte değil". Gallup Enstitüsü'nün oylamadan bir hafta önce yayınlanan anket sonuçları da Uruguay yurttaşlarının yüzde 72'sinin işlenen suçların sorumlularının sivil mahkemelerde yargılanmaları gerektiği görüşünde olduğunu gösteriyordu.

1983 yılı Aralık ayında, Alfonsin'in devlet başkanlığına seçilmesinden sonra, askeri yönetim bir "kendi kendini af" yasası çıkararak çekilmişti. Alfonsin yönetiminin toplumun yoğun talebi karşısında ilk icraatlarından biri, Arjantin'de özellikle 1976 sonrası "kaybolan" kişilerin akıbetini araştırmak üzere bir ulusal komisyonun kurulması oldu. Komisyon 50 bin sayfayı bulan tanık ifadelerine dayanarak bir rapor hazırladı. Saptanabildiği kadarıyla 8960 kişi, ülkenin her yanında aynı özellikleri gösteren sistematik operasyonlar sonucu "kayıp" olmuştu. Üçte biri kadın olan kurbanlar, 340 kadar özel "gözaltı" merkezlerine götürüldükten sonra işkence görmüş, öldürülmüş, cesetleri ortadan kaldırılmıştı. 1984 yılı sonunda devlet başkanı Alfonsin'e iletilen komisyon raporunda, insanların kaçırılması, işkenceye maruz kalması, öldürülmesinin tek tek görevlilerin yetkilerini kötüye kullanmalarının sonucu olmadığı, aksine bu yolun en üst düzeyden başlayarak tüm sorumlularca, muhalifleri sindirmenin en etkin yolu olarak benimsendiği ve sistemli biçimde uygulandığı kaydediliyordu.

Sorumlular aleyhine Nisan 1985'te başlayan ilk büyük davada 700'den fazla katliam, işkence ve adam kaçırma duyurusu yapıldı, çoğu bizzat işkence görmüş 800'den fazla tanık dinlendi. Aralık 1985'te açıklanan kararla 1976'daki ilk cuntanın başkanı General Videla ve donanma komutanı Amiral Massera, çok sayıda katliam, kanunsuz tutuklama, işkence ve hırsızlık suçları sabit görülerek ömür boyu hapis cezasına çarptırıldılar. Hava Kuvvetleri'nden Tuğgeneral Orlando Agosti 4 yıl 6 ay, ikinci cuntanın başkanı General Viola 17 yıl, donanma komutanı Amiral Lambruschini 8 yıl hapis cezasına çarptırıldı. İkinci cuntanın hava kuvvetleri komutanı Graffina ile üçüncü cuntanın üyeleri General Galtieri, Amiral Anaya, Tuğgeneral Dozo beraat ettiler, ancak daha sonra Falkland savaşındaki sorumlulukları nedeniyle sırasıyla 14, 12 ve 8 yıl hüküm giydiler.

En üst düzeyde dokuz sorumludan yalnızca beşinin hüküm giymesi ve bunların da yalnızca ikisinin ömür boyu hapse mahkum edilmesi Arjantin'de tepkiyle karşılandı ve mahkemelere suç duyuruları sürdü. Cuntanın polis şefi Ramon Camps'ın 25 yıla, yardımcısının 23 yıla, halefi Richieri'nin 14 yıla, işkencede hazır bulunan doktor Berges'in 6 yıla ve bir eski polis görevlisinin de 4 yıla mahküm olduğu, Aralık 1986'da sonuçlanan ikinci büyük dava ise, sorumluluğun yalnızca üst kademelerle sınırlı tutulmadığını gösterdi. Mahkeme heyeti, sanık avukatlarının müvekkillerinin emirleri yerine getirmek durumunda oldukları ve bunun için sorumlu tutulmayacakları yolundaki savunmaları reddetti.

Bu yargılamalar Arjantin halkının içine biraz olsun su serpse de, komşu Uruguay halkının böyle bir fırsatı da olmadı. Oysa askeri darbeden sonra toplum nüfusa oranla en yüksek siyasi tutukluya sahip olma "rekoru"nu Uruguay kırmıştı. Ülke içinde "kayıp" olanlara ek olarak 150 Uruguay yurttaşı Arjantin'den, 2'si Paraguay'dan, 20'si Şili'den, aralarında Uruguay güvenlik kuvvetlerinden elemanlarının da bulunduğu "tim"ler tarafından Uruguay'a kaçırıldıktan sonra kaybolmuştu. Ancak Montevideo'da Sanguinetti hükümeti cuntanın suçlarını affetme eğilimindeydi. Hele Ekim 1986'da 16 emekli generalin "insan haklarını ihlal ettiklerini" kabul etmeleri, ancak bütün bunları "yıkıcılığa karşı yaptıklarını ve icabında tekrar yapılabileceğini" ilan etmeleri durumun vehametini gösterdi. Punto Final'in her iki ülkede de kabulü, Arjantin'deki yargılamaların tüm Latin Amerika ülkeleri açısından önemine rağmen, seçimle iş başına gelmiş hükümetlerin henüz kendilerini rahat hissetmediklerini gösteriyor.



▲ *Buenos Aires. Hükümet affeder, analar affetmez!*

Ne var ki her iki ülkenin de halkı demokrasiye ağırlıklarını koymada kararlı. Arjantin, Uruguay, Brezilya, Paraguay ve Şili'de parti sendika ve insan hakları örgütleri temsilcileri ortak açıklamalar yaptılar. Arjantin'de milletvekilleri arasında tartışmalar çıktı, muhalifler "katilleri serbest bırakıyorsunuz" diye bağırdılar. Çoğunluk partisinin lideri bir de yumruk yedi. Buenos Aires'te yoğun protesto gösterileri düzenlendi, göstericiler dükkanların vitrinlerini kırdılar. İnsan hakları örgütleri 27 Şubat gününden önce mahkemelere binlerce yeni dosyanın iletileceğini açıkladılar. Plaza de Mayo'nun anneleri eylemlerini sürdürdüler. Uruguay'daki gösterilerde iki milletvekili dövüldü. Sendikalar ve siyasi örgütler yasanın halk oylamasına sunulmasını sağlamak üzere 500 bin imzayı hedefleyen bir kampanya başlattılar.

Askerler, halk gözünde iplikleri pazara çıkmış olmalarına rağmen belli bir ağırlığı koruyorlar. Halkta ise dengenin artık tamamen demokrasi lehinde bozulması isteği öne çıkıyor.

Punto Final'ler sorunu noktalayamadı, noktalayamaz da. ■

DIŞ BORÇ SORUNU AÇMAZDA

Borç vermeyi bir denetim aracı olarak görmeleri ve kullanmalarından ötürü, alacaklı ülkeler ve onların sözcüleri borçların silinmesi gibi bir öneriyi gündeme bile almak istemezler.

Bugün ülkemizin karşı karşıya bulunduğu en önemli ekonomik sorunlardan biri, belki de birincisi dış borç sorunudur. Resmi rakamlara göre 30 Haziran 1986 tarihi itibariyle toplam dış borçlarımız 28 milyar 189 milyon dolardır. Bu borcu tasfiye için anapara ve faiz olarak önümüzdeki yıllarda ödememiz gereken taksit miktarları yandaki tabloda gösterilmiştir. Bu tabloya göre önümüzdeki ilk 3 yıl içinde ortalama olarak yılda 4,5 milyar dolar borç taksidi ödenecektir. Bu miktar bizim bugünkü dışsatım gelirimizin yarısından fazla, tüm döviz kazançlarımızın da üçte biri civarındadır. Oysa, bizim tüm döviz gelirlerimizin dışalım harcamalarından arta kalan kısmı dış borçlarımızın faizlerini bile karşılamaya yetmemektedir. Örneğin, 1985 yılında ödemiş olduğumuz 1.8 milyar dolarlık faiz borcumuzun yarısından fazla bir bölümünü karşılamak için borçlanmak zorunda kalınmıştır.

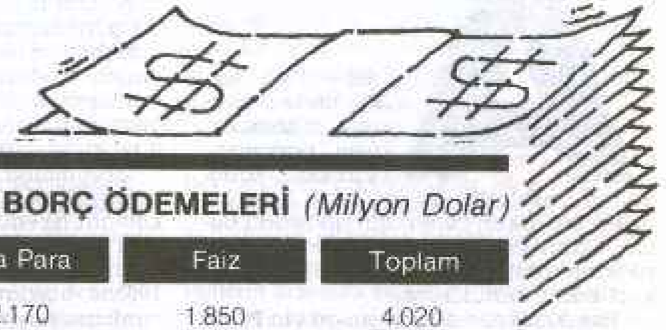
"Borçlu ülkeler dayanışma içinde hareket ederlerse, alacaklı ülkeleri faizleri indirmeye razı edebilirler."

Bu durum diğer gelişmekte olan ülkeler için de geçerlidir. Türkiye, Brezilya, Meksika gibi olanların aralarında bulunmadığı bu ülkelerin toplam dış borçları UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı) tarafından 1986 sonu itibariyle 825 milyar dolar olarak hesap edilmiştir. Buna, bu ülkelerin borçları da eklenecek olursa, tüm gelişmekte olan ülkelerin toplam borçları 1 trilyon doları aşmaktadır. Bu ülkeler de bir bütün olarak, tıpkı bizim gibi, borçlarının anaparalarını ödemek şöyle dursun, bunların faizlerini bile ödeyemez durumdadırlar. Bu yüzden, gene tıpkı bizim gibi, toplam borçları yıldan yıla sürekli artmaktadır. Böylece tüm gelişmekte olan ülkeler ve bu arada ülkemiz de, borçlarını ödemek için daha çok borçlanmak gibi vahameti gittikçe artan kısır bir döngü içine düşmüş bulunmaktadırlar. Bu durum borçlu ülkeler kadar alacaklı ülkeleri de ilgilendirdiği ve tedirgin ettiği için, onlar da borç sorununa kendi açılarından bir çözüm bulmaya yönelmişlerdir. Baker Planı böyle bir çözüm önerisidir.

Borç sorununa nasıl bir çözüm getirilmesi gerektiğini açıklıkla ortaya koyabilmek için konuyu biraz daha yakından tanımamız gerekmektedir.

Ülkeler niçin borçlanır

Azgelişmiş bir ülke için sanayileşme ve kalkınmanın yaşamsal bir önem taşıdığı bilinen bir gerçektir. Kalkınma çabalarına girişen böyle bir ülkenin dışalım gereksinimi hızla artar. Buna karşılık dışsatım ve diğer döviz kazançları buna eşit miktarlarda artmaz. Kalkınmadan vazgeçilmesi düşünülemeyeceğine ve önerilemeyeceğine göre, aradaki farkı dışa borçlanarak kapatmak gerekir. Bu nedenle, bizim gibi ülkeler için sürekli olarak borçlanmak bir zorunluluktur.



TÜRKİYE'NİN DIŞ BORÇ ÖDEMELERİ *(Milyon Dolar)*

Yıllar	Ana Para	Faiz	Toplam
1986	2.170	1.850	4.020
1987	2.810	1.683	4.493
1988	3.055	1.559	4.614
1989	2.770	1.387	4.158
1990	2.348	1.225	3.573

Kaynak: 1986 Yıllık Ekonomik Rapor Maliye ve Güm. Bak. S. 145

Ülkeler niçin borç verirler

Tıpkı zengin bireyler gibi zengin ülkeler de gelirlerinin bizzat harcayamadıkları (yatıramadıkları ve tüketemedikleri) bölümünü başkalarına borç verirler. Bu sayede hem -aksi halde ellerinde kalacak olan- mallarının borç verdikleri ülkelere satılmalarını sağlayarak ekonomik faaliyet hacimlerinin daralmasını önlerler, hem de bir faiz geliri elde ederler. Bu nedenle, sürekli borç vermek de gelişmiş zengin ülkeler için devamlı bir zorunluktur.

Dış borç yükü denilince...

Alacaklı ülkeler için, faizler düzenli bir biçimde ödeniyorsa, anaparalarını geri alabilmek önemli değildir. Çünkü, geri alacakları anaparaları -kendiler, bizzat kullanmayacaklarına göre- bu sefer de başka ülkelere gene borç vermek zorundadırlar. Bu nedenle, yeni bir borçlu bulmanın külfetine katlanacaklarına, faiz borçlarını düzenli olarak ödeyen eski borçlusunun borcunu vade sonlarında sürekli yenilemeleri kendi çıkarları bakımından daha akıllıca bir yoldur. Demek oluyor ki, alacaklı ülkeler bakımından önemli olan alacaklarının kendisi (anaparası) değil fakat onun faizleridir. Faizler düzenli olarak ödendiği sürece alacaklı ülkenin anaparasını geri istemesi söz konusu olmaz.

Borçlu ülkeler bakımından da durum aynıdır. Borçlarının faizlerini aksatmadan ödeyen bir ülkeye herkes borç vermek ister. Böyle bir ülke, vadesi gelmiş bir borcunu, canı isterse, başka bir ülkeden borçlanarak kolayca ödeyebilir. Bu olanak varolduğu sürece borçlu ülke için önemli olan, borçlarının anaparalarını değil, sadece faizlerini düzenli olarak ödeyebilmektir.

Bu duruma göre açıktır ki, borç yükü denildiği zaman bundan sadece faiz ödemelerini anlamamız gerekmektedir.

Dış borçlar nasıl ödenir

Bir ülkenin vadesi gelen borçlarını yeni borçlarla ödemesi, elbette ki, borç ödemek sayılmaz. Çünkü bu durumda ülkenin toplam borçları azalmamış, sadece alacaklıların adresleri ve kimlikleri değişmiş olur. Hele bu arada yeni borçlar ödenen borçlardan fazla ise, ülkenin borç ödemesi değil tersine borçlanması söz konusudur. Son yıllarda ülkemizde borç ödemesi adı altında yapılan iş budur. Yani ülkemiz borç ödememekte, tersine sürekli borçlanmaktadır.

Borç ödemek ülkenin toplam borç miktarının azaltılması demektir. Bunun tek yolu da ülkenin döviz gelirlerinin döviz giderlerinden fazla olmasıdır. Bu durumda ülkenin elinde birikecek olan dövizler alacaklı ülkelere verilerek borçların anaparaları ödenir.

Ülkemizin başlıca döviz kaynakları, dışsatım, turizm ve dışarda çalışan işçilerimizdir. Turizm özel (yabancılara ülke içinde yapılan) bir dışsatım sayılabilir. İşçi dövizleri ise ülkenin çabalarından bağımsız bir olaydır ve en iyi olasılıkla önümüzdeki yıllarda miktarı değişmeyecektir. Bu nedenle, döviz gelirlerimizi, esas olarak, dışsatımdan sağladığımızı düşünebiliriz. Diğer gelişmekte olan borçlu ülkeler için de aynı durum söz konusudur. Demek oluyor ki, borçlu ülkelerin borçlarını ödeyebilmeleri için zengin alacaklı ülkelere karşı bir dışsatım fazlası vermeleri (aldıklarından fazla mal satmaları) gerekmektedir. Bu, sözcüğün en yalın an-

lamıyla olanaksızdır. Çünkü, bir kere, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik-teknik güçleri buna yetmez. Gerçekten, bu ülkelerin, örneğin Türkiye'nin, önümüzdeki görünür gelecekte dışalımdan daha çok dışsatım yapabilecek bir üretim gücüne ve yapısına erişebileceği, gerçekçi olunursa, düşünülemez bile (Bu konuda tahmin yapılırken gelişmeye koşut olarak yalnız dışsatımın değil dışalımın da artacağı göz önünde tutulmalıdır). Kaldı ki, gelişmekte olan borçlu ülkeler böyle bir dışsatım potansiyeline sahip olsalar bile, alacaklı gelişmiş ülkeler, bunun fiilen gelişmesine müsade etmezler. Eğer müsaade ederlerse kendi ülkelerindeki sanayi zarar görür, ekonomik faaliyet hacimleri daralır. İleri ülkelerin bu davranışlarının en yakın örneği, birçok dışsatım ürünlerimize ve özellikle tekstil ürünlerimize sınırlamalar koymuş olmalarıdır.

Demek oluyor ki, ne borçlu ülkelerin borçlarını ödeyebilecek takatleri vardır, ne de, takatleri olsa bile, alacaklı ülkeler bunların ödenmesine müsaade ederler. Diğer bir deyişle borç sorunu tam bir açmazdadır.

Çözüm ne olabilir

Yukarda görmüştük ki, faizleri ödeniyor olmak koşuluyla, borçların anaparalarını ödemek gerekmez. O halde, çözüm yolunda ilk bir adım olarak, gelişmekte olan ülkelerin tüm borçlarının anaparaları silinebilir. Anımsatmak için yineleyelim ki, böyle bir borç silme işlemi, ne borçlu ülkelere bir kazanç sağlar ne de alacaklı ülkeleri bir kayba uğratır. Yani, böyle bir işlem, ekonomik açıdan varolan durumda bir değişiklik yapmaz.

Böyle bir işlemin, borçların yükünü hafifletmek biçiminde bir kazanç sağlamamakla beraber, borçlu ülkeler açısından başka yönde büyük bir yararı vardır. Bu yarar, borçlu ülkelerin, tek tek borçlarının vadeleri geldiğinde bunları ödemek için yeni borçlar bulma zorunluğu ve telaşından kurtulmuş olmalarıdır. Bu önemli bir yarardır. Çünkü bilindiği gibi, alacaklı ülkeler her borç verişlerinde karşı taraftan bir ödün alırlar. Çağımızda bu ödünlerin ana çerçevesini IMF belirlemektedir: borçlu ülkelerin sürekli borç bulma çabası içinde olmaları, IMF'ye bu ülkelerin ekonomi politikalarını sürekli denetim altında tutma olanağı verir. Borçların anaparalarının silinmesi borçlu ülkeleri IMF'nin bu sürekli denetiminden kurtarmış olur.

İşte tam bu nedenden, yani borç vermeyi bir denetim aracı olarak görmeleri ve kullanmalarından ötürüdür ki, alacaklı ülkeler ve onların sözcüleri durumunda olan IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar borçların silinmesi gibi bir öneriyi gündeme almak bile istememektedirler.

Açıktır ki, borçlu bir ülkenin, örneğin ülkemizin, tek başına böyle bir çözümü alacaklı ülkelere kabul ettirmesi olanaksızdır. Buna gücü yetmez. Alacaklı ülkelerin herhangi bir boykotu, örneğin mal satmamaları, o ülkeyi perişan edebilir. Ama tüm borçlu ülkeler ortak hareket ederlerse durum değişir. Gelişmekte olan ülkelerin hepsine birden boykot uygulanamaz. Böyle bir boykot, borçlu ülkelere olduğu kadar onu yapan alacaklı ülkelere de zarar verir. Dünyamız birçok konuda bölünmüş olmasına rağmen gene de bir bütün oluşturur. Özellikle ekonomi alanında ülkeler arasında gittikçe kuvvetlenen bir kader birliği vardır. Sorunlar dünya düzeyinde düşünülürken bu kader birliği göz önünde tutulmalıdır. Bu nedenle, borçlu ülkeler arasında bir görüş birliği sağlanabilirse bundan olumlu sonuçlar alınabilir. Türkiye bu konuda liderlik yapmasa bile aktif bir rol oynayabilir.

Biliyoruz ki, bir ülke için borçlarının asıl yükü faiz ödemeleridir. Bu nedenle sadece borçların anaparalarının silinmesi borç sorununu çözmez. Gerçekten, gelişmekte olan borçlu ülkeler faiz borçlarını ödemekte de büyük güçlük çekmekte, sırf bu ödemelerini yapabilmek için yeni borçlanmalara girmek zorunda kalmaktadırlar. Örneğin Türkiye, bu yıl 1.7 milyar dolar faiz borcu ödeyecektir. Bu, kalkınma çabalarımızı köstekleyecek boyutta bir yüktür ve bir bölümü büyük olasılıkla borçlanılarak ödenecektir. Bundan ötürüdür ki, dünya borç sorununun çözümünde ikinci ve asıl adım, faiz oranlarının düşürülmesidir.

Açıktır ki, alacaklı ülkeler faiz oranlarının düşürülmesine karşı çıkacaklardır. Çünkü burda açık bir kayba uğramaları söz konusudur. Ne var ki, borçluların ödeme güçlerini aşan bir faiz alacağı üzerinde ısrar etmenin ve bunu sürdürmeye çalışmanın anlamı ve pratik bir yararı da yoktur. Hiç kuşku yoktur ki, borçlu ülkeler bu konuda da dayanışma içinde hareket ederlerse, alacaklı ülkeleri faizleri indirmeye zorlar ve razı edebilirler.

Bu konuda son olarak şunu söylemek isterim. Toplumsal yaşamın çözümsüz gibi görünen tüm sorunlarının temelinde sömürüye dayalı çıkar çekişmesi yatar. İlgililer ortak davranışlarıyla bunu bertaraf edebilirlerse çözümsüzlük de kendiliğinden ortadan kalkar. Uluslararası borç sorunundaki çözümsüzlük bunun en iyi örneğidir. ■



TÜRKİYE'NİN DIŞ BORÇ ÖDEMELERİ *(Milyon Dolar)*

Yıllar	Dış Borç Ödemesi	Döviz Gelirleri	Oran
1981	1.744	7.818	23.3
1982	2.418	9.071	26.7
1983	2.507	8.320	30.1
1984	2.693	10.286	26.2
1985	3.611	11.572	31.2

Kaynak: 1986 Yıllık Ekonomik Rapor Maliye ve Güm. Bak. S. 145

Serol TEBER

MEHMET, REŞAT ve NURİ BEYLER (Paris Komünü'nde, Üç Yurtsever Türk), De Yayınevi, İstanbul

Serol Teber, Paris Komünü'ndeki üç yurtsever Türk, Mehmet, Reşat ve Nuri Beyler ile, Şinasi ve onun çevresinden yola çıkarak "... Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne kaç kilometre demiryolu, kaç fabrika, kaç dönüm ekime elverişli toprak... vb.'nin aktarıldığının ötesinde, nasıl bir kültürel birikim ve nasıl bir kişilik yapısının kaldığı"'nın sorgulamasına girişiyor bu kitapta.

Kitap, ayrıca, böylesi bir geriye (tarihe) bakışla, günümüz aydın tavrı yönelimlerinin kaynağına da değişik açılardan yaklaşmakta ve tartışılabilir yeni tezleriyle de, geçmiş-güncel ilişkisinin somut örneklerini vermekte.

MEHMET, REŞAT VE NURİ BEYLER
SEROL TEBER
PARİS KOMÜNÜ'NDE ÜÇ YURTSEVER TÜRK

Tahsin YÜCEL

BEN ve ÖTEKİ, Ada Yayınları, İstanbul

Biri (hem de Avrupalı bir sanatçı) diyor ki: "Hemingway, Amerika Birleşik Devletleri'nde değil de, bambaşka bir ülkede, örneğin Türkiye'de filan doğmuş olsaydı zor Hemingway olurdu." Kimbilir kaç Batılı yazar-çizer için geçerlidir bu söz... Tam tersi de, Avrupa-Amerika kültür çemberine kapağı atamamış ülkelerin kimbilir kaç bin sanatçısı için acıklı bir gerçeği kanıtlar. O "tam tersi" sözü Tahsin Yücel için düşünelim şimdi.

Ben ve Öteki, araştırmacı, dilbilimci Tahsin Yücel'in, öykü ustalığının kitabı. Bir yandan birbirinden bağımsız, öte yandan biri ötekini bütünleyen 16 öykü var kitapta. Ulaşılması güç bir anlatım tekniği, yılların deneyim ve birikiminin bileyip pırıl pırıl ettiği bir Türkçe, hayranlık uyandıran bir yaşam gözlemi becerisi. Çıplak bir gerçeği, iyi giyinmiş fantazilerle kristalize eden bu öyküleri, öykücülüğümüz adına sevinerek okumamak olanaksız.

Ümit HASSAN

ESKİ TÜRK TOPLUMU ÜZERİNE İNCELEMELER, V Yayınları, Ankara, 2. Baskı, (1985 Sedat Simavi Vakfı Sosyal Bilimler Ödülü)

Ümit Hassan'ın söz konusu çalışmasında Eski Türk Toplumu'na çok boyutlu bir perspektiften bakılmaya, bu alandaki bilinen boşluk da bir ölçüde kapatılmaya çalışılıyor.

Yıldırım KOÇ

TÜRK-İŞ NEDEN BÖYLE? NASIL DEĞİŞECEK?, Alan Yayıncılık, İstanbul

Halen Türkiye Yol-İş Sendikası Eğitim ve Araştırma Müdürü olan Yıldırım Koç, daha önceki sendikacılık ve sosyal politika alanındaki deneyimlerini de ekleyerek oluşturduğu bu kitapta, Türk-İş sorununa geniş bir açıdan yaklaşmayı deniyor.

Yazar, Türk-İş'e ilişkin tartışılması gereken üç ana konu saptayarak bunları Türk-İş ve bağlı sendikaların uluslararası ilişkileri, siyaset, kitle mücadelesi ve demokrasi konusundaki tavırları; Türk-İş'in 1952-1986 dönemini kapsayan toplu bir tarih; ve 1980-86 döneminde yaşanan deneyimler ışığında Türk-İş ve bağlı sendikalarda çeşitli alanlarda yapılması gerekenlere ilişkin program; adıyla üç ayrı başlık altında toplayarak, derinlikli bir inceleme, değerlendirme örneği oluşturuyor.

Sabahattin Kerim

"24 Ocak Ekonomisi"ne Karşı

DEMOKRASİ SAFLARININ EKONOMİK ALTERNATİFİ

Demokrasi kesimlerinin siyasi programlarının yanı sıra bir de ekonomik programları olması gerekir. İşte "reform ekonomisi" bu ekonomik modelin adıdır.

Önceki yazımda Başbakan Turgut Özal'ın, ekonomide "kendisininkinden başka alternatif bulunmadığı" iddiasının bir yanılgı olduğunu, "24 Ocak ekonomisi" alternatifi dışında bir değil iki ayrı alternatif bulunduğunu göstermiş ve bunlardan ilki olan "halk ekonomisi" alternatifini ana hatlarıyla özetlemiştim. Bu yazıda da "reform ekonomisi" adını verdiğim öteki alternatifi kısaca ele almayı deneyeceğim.

Türkiye ekonomisinin önünün gerçekten açılabilmesi için büyük üretim araçlarının özel mülkiyetten çıkarılıp kolektif mülkiyete geçirilmeleri gerekiyorsa ve bu da ancak "halk ekonomisi"nin bulunduğu bir düzende mümkün olabilecek ise, nasıl oluyor da Başbakan Özal'ınkinden farklı bir başka alternatif daha mümkün olabiliyor? **Verili şartlarda** birden fazla alternatifin mümkün olabilmesi bilimsel bakış açısına ters düşmez mi?

"Reform ekonomisi, demokrasi güçlerinin, demokrasi düşmanlarının tasallutundan korunmalarına hizmet eden bir ekonomik temel sağlar."

Bilimsel görüşü şematizme indirgeyenler, üretici güçlerin belirli bir seviyesine yine **belirli** bir üretim ilişkileri bütününün tekabül edeceği gerekçesiyle, "halk ekonomisi"nden başka bir alternatifin bulunmadığını kestirip atabilirler. Ama böylesi, bilimsel görüşü vülgerleştirmekten de öteye, onun dışına düşmekten başka anlama gelmez. Hayat ak ile karadan ibaret değildir. Ve bilimsel görüş, bilimselliğini ak ile kara arasındaki tonları maddenin dinamiği doğrultusunda tahlil edip, değerlendirebilecek yeteneğe sahip olmasına borçludur.

"Halk ekonomisi" düzeni, Türkiye'nin **tarihsel** olarak önünde bulunan sosyoekonomik yapının ilk aşamasıdır. Bir sosyoekonomik formasyonun yerini diğerinin alması —hep bilindiği gibi— bir "sosyal devrim" meselesidir. Sosyal bir devrimin gerçekleşmesi ise —yine hep bilindiği gibi— gerekli şartların olgunlaşmasına bağlıdır. Kimi durumlarda bu olgunlaşma hiç de kısa sayılmayacak bir dönemi —hatta çağı— kapsayabilir. Yoksa, örneğin bir ABD'nin, ya da Batı Avrupa ülkelerinin çoktan beridir sosyalist düzenlere sahip olmaları gerekirdi.

Ne ki "halk ekonomisi"nin maddi- toplumsal şartları olgunlaşmadan önce de "Özal alternatifi"nden, onun tahribatından kurtulmak mümkündür. Bunu sağlayacak olan da "reform ekonomisi"dir. "Reform ekonomisi" alternatifinin "halk ekonomisi"nden daha önce gelmesinin nedeni, bu alternatifin gerektirdiği maddi- toplumsal şartların olgunlaşması kolaylığı ve önceliğidir.

Demokrasi mücadelesi

"Reform ekonomisi" ile demokratik hak ve özgürlükler için verilmekte olan mücadele arasında çok yakın bir ilişki, hatta bire bir bağlantı vardır. Bugün Türkiye'de en hayati sorunun, demokratik hak ve özgürlüklerin tüm kapsamıyla geçerli kılınması olduğunda hemen herkes hemfikirdir. İçinde bulunduğumuz şartların doğal ve kaçınılmaz sonucu olarak **en geniş** toplumsal kümeleşme demokrasi güçleri saflarında mümkün olabilmektedir. Böylesi gerçekçi olduğu kadar, bilimsel görüş açısından en **doğrusudur** da. Çünkü demokratik hak ve özgürlükler onları savunan toplum güçlerinin azami elbirliği sağlandığında en etkin şekilde savunulup, en kısa zamanda topluma maledilebilirler.

Demokratik hak ve özgürlüklerin, ekonomik haklardan, dolayısıyla ekonominin şekillenmesinden bağımsız olmadıkları bilinir. Öyleyse demokrasi güçlerinin siyasi programlarının yanı sıra bir de ekonomik programları olması gerekir. İşte "reform ekonomisi" bu ekonomik modelin adıdır.

Halk ekonomisine alternatif mi?

"Özal alternatifi"ne alternatif olan "reform ekonomisi", aynı zamanda "halk ekonomisi"ne de bir alternatif oluşturmuyor mu?

Hem öyle, hem değil. "Reform ekonomisi" "halk ekonomisi"nden **nitel** olarak farklı. İlki kapitalist ekonominin bir türü, ikincisi ise sosyalist ekonominin. Ancak böyle olması "reform ekonomisi"nin "halk ekonomisi" önünde bir engel teşkil ettiği anlamına gelmez. Tersine ona giden yolu temizler, onu daha yakınlaştırır. Tabii bu kendiliğinden olmaz. "Halk ekonomisi"nden yana olan toplum güçleri, işçiler, emekçiler, esas hedeflerine ne kadar bağlı olurlarsa, öteki amaçlarını bu **esas hedefe** ne kadar **bağımlı** kılarlarsa, esas hedef doğrultusundaki mücadelede ne ölçüde yaratıcı, yapıcı ve azimli davranırlarsa, kendileri için **geçici** olan reform ekonomisi dönemini o kadar kısa sürede aşıp "halk ekonomisi" düzenine ulaşırlar. Demokratik hak ve özgürlükler emekçi halkın mücadelesinde nasıl hayati önem taşıyorsa, "reform ekonomisi" de, benzer şekilde demokrasi güçlerinin, bu kapsamda en geniş kitleyi oluşturan emekçilerin, demokrasi düşmanlarının tasallutundan korunmalarına hizmet eden bir ekonomik temel sağlar.

"Reform ekonomisi", hem mevcut "24 Ocak alternatifi"nin ekonomiyi daha fazla tahrip etmesini önler, hem de emekçi halka "halk ekonomisi" doğrultusunda daha elverişli şartlar yaratır. "Reform ekonomisi"nin bulunduğu düzende bu sefer mücadele esas olarak "halk ekonomisi"nin güçleriyle kapitalist ekonomiyi savunanlar arasında geçmeye başlar. Bu durumda "reform ekonomisi"nin bir kısım taraftarlarının, özellikle orta ve sağ kanat sosyal demokratların, kapitalizmin diğer savunucularıyla birlikte "halk ekonomisi" güçlerine cephe almaları kaçınılmazdır. "Reform ekonomisi"nin geleceğini belirleyecek olan bu toplum güçleri arasındaki mücadelenin evrimidir. Ve "halk ekonomisi"nin gerektirdiği şartlar olgunlaşmadığı sürece de ekonominin kapitalist yapısı, "reform ekonomisi" şeklinde de olsa varlığını korur.

Hemen hatırlatayım ki "reform ekonomisi" "halk ekonomisi"nin **olmazsa olmaz** ön şartı değildir. "Halk ekonomisi"nin olmazsa olmaz ön şartı onun gerçekleşmesi için gerekli maddi-toplumsal şartların olgunlaşmasıdır. Ve zor da olsa, zayıf ihtimal de olsa "reform ekonomisi"ne giden mücadele yolunda, daha ona erişilmeden, toplumdaki hızlı bir hareketlenme bu şartları olgunlaştırabilir. Bu nedenle bu konuda uyanık ve tedbirli olmak zorunludur.

Ana motifler

"Reform ekonomisi" kapitalizmin sınırları içinde kaldığına göre, üretim ilişkilerinde köklü değişikliklere gidilmeyecek demektir. Ama bu, ekonominin mevcut yapısının ve işleyişinin aynen korunacağı anlamına gelmez. Türkiye ekonomisini sıkboğaz eden başlıca

iki faktör **tekellerin egemenliği** ve **dışa bağımlılıktır.** "Reform ekonomisi"nde bu üretim ilişkilerine son verilmez ama **tekellerin geriletilmesi** ve **dışa bağımlılığın azaltılması** mümkündür. "Mümkün"den de öteye, "reform ekonomisi" başlıca bu ana motifler üzerinde şekillenmek zorundadır.

24 Ocak ekonomisinin işlevi, 7 yıllık uygulamanın açıkça kanıtladığı gibi finans kapital zümresinin egemenliğini pekiştirmek ve dışa bağımlılığın iyice perçinleşmesini sağlamaktır. Bu uygulama ise, yine bilindiği gibi 12 Eylül rejimi altında gerçekleştirilebilmiştir. O halde demokratik hak ve özgürlükler için verilen mücadele aynı zamanda tekellerin geriletilmesi ve dışa bağımlılığın azaltılmasını hedeflemek zorundadır.

Demokratik hak ve özgürlükler için verilmekte olan mücadelenin başarısı, yığınların aktif katılımına bağlıysa, tekellerin geriletilmesinin ve dışa bağımlılığın azaltılmasının, çalışan kitleler açısından **somut** anlamı olması gerekir. 24 Ocak ekonomisi altında tekellerin egemenliğinin ve dışa bağımlılığın artmasının gözle görünen sonucu, çalışan yığınların sürekli yoksullaşması olmuştur. Öyleyse tekellerin geriletilmesinin ve dışa bağımlılığın azaltılmasının geniş kitleler açısından somut anlamı, **geçim sıkıntısına çare bulunmasıdır.**

Bugünkü durum

Geçim sıkıntısı ile kitlelerin demokrasi mücadelesine katılmaları, demokratik hak ve özgürlükleri savunmaları ve onları kendilerine maletmeleri arasında karşılıklı etkiyen bir ilişki vardır. Geçim sıkıntısı içindeki insanı güden başlıca saik, kendisinin ve ailesinin hayatını idame ettirebilmektir. Ertesi günkü geçimini sağlamak için fiziki ve fikri olanca gücünü sarfeden kişinin, demokrasi üzerine düşünebilmesi, demokratik hak ve özgürlüklerin kendisi için somut ne anlama geldiğini kavrayıp hazmedebilmesi, bir hayli müşküldür. Üstelik geçim sıkıntısının giderilmesini amaçlayan taleplerin savunulması demokratik hak ve özgürlüklerde yapılan değişikliklerle, çalışan insanlar için hemen hemen imkansız hale getirilmişse — bir de buna "köşeyi dönme" ideolojik bombardımanı ekleniyorsa — kişinin, kolektif davranışlarının göreceği baskıdan ve sonucun belirsizliğinden yılıp, çareyi **bireysel** çabalarda araması olağandır. Yoksulluk ve ona eşlik eden baskı, kimilerinin sandığının aksine, çoğu zaman, çalışan insanların, edinilmiş haklarından mahrum kılınmalarına dahi tevekkülle boyun eğmeleri sonucunu verir. Aynı olguların bir öfke ve tepki potansiyeli de yarattığı doğrudur. Ancak bu potansiyel, demokratik haklar mücadelesine örgütlü bir güç olarak kanalize edilemediği sürece de atıl kalmağa mahkûmdur. Bu potansiyelin ataletten kurtarılması ise, çalışan yığınların saflarında asgari bir birikime, yetişkin ve mücadelede kararlı öncülerden oluşan örgütlü bir güce ihtiyaç gösterir.

Geçim sıkıntısının, demokratik hak ve özgürlüklerin toplumda kökleşmesine olumsuz etkisi, "çalışanlar ne ölçüde refaha erişirlerse, o ölçüde haklarını savunurlar ve kendi çıkarları uğruna mücadeleye koyulurlar" anlamına gelmez. Bu konunun çok daha başka boyutları vardır. 1960'lı ve 1970'li yıllarda çalışanlar kitlesinin hayat şartları zikzaklı da olsa nispi bir iyileşme göstermiştir. Bu da, o dönemlerde bir kısım demokratik hakların varlığında mümkün olabilmiştir. Ancak haklar ile çıkarlar arasındaki bağıntının yeterince kavranabileceği bir toplumsal süreç yaşanmadığı için, haklar, onların gerçek sahipleri olması gereken kitleler tarafından özümsenip, gerektiğinde canla başla savunulacak toplumsal kategoriler haline gelememişlerdir. Şimdi ise demokratik hak ve özgürlüklerin kitleler tarafından savunulup kazanılması, aynı zamanda geçim şartlarında da hatırı sayılır iyileşmeleri beraberinde getireceği için, geçim sıkıntısı ile hakların yokluğu veya eksikliği arasındaki organik ilişkinin daha açık seçik kavranmasının ve çalışan insanların demokratik hak ve özgürlükleri varlıklarının bir parçasıymışçasına benimseyip sahiplenmelerinin yolu açılabilecektir. Buna ilaveten eskiden geçim telaşı peşinde heder olurken şimdi bir ölçüde ferahlayan beden ve zihin gücünün, kazanılmış hakların kökleştirilip daha da geliştirilmesi mücadelesine etkin bir şekilde katılabilmesi imkân dahiline girecektir.

"Reform ekonomisi" alternatifinin, son değerlendirmede, çalışan kitlelerin geçim sıkıntılarına çare bulunması ana motifi üzerinde şekillenmesi çok alelade ve dolayısıyla yadırgatıcı gelebilir. Çünkü herkes geçim sıkıntısına çözüm getireceğini vaad etmektedir. Gerçi bu olgu dahi geçim sıkıntısının toplumsal önemine ışık tutar, ama önerilen çözümlerin de vaad olmaktan öteye uygulanabilirlik derecesinin irdelenmesi gerekir. Öyleyse şimdilik nazari planda çerçevesini çizebileceğimiz "reform ekonomisi"nin uygulanabilir olduğuna ve uygulandığında da olumlu sonuçlar vereceğine, öncelikle geçim sıkıntısı içinde olan çalışan yığınların **ikna** olmaları lazımdır.

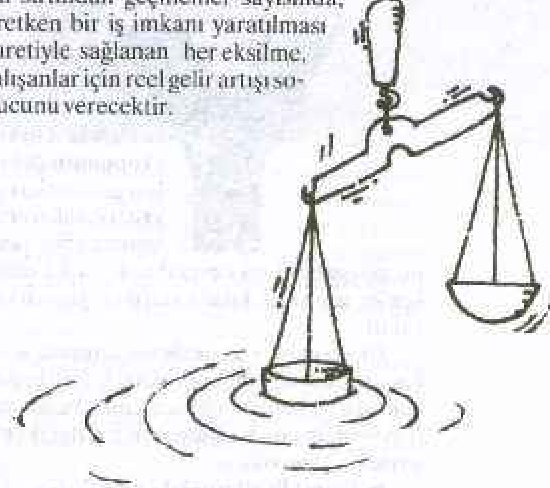
Pahalılık ve işsizlik

Geçim sıkıntısı başlıca iki toplumsal afetten, **hayat pahalılığından** ve **işsizlikten** kaynaklanır. Bu nedenle "reform ekonomisi" genelinde hayat pahalılığını önleyici, işsizliği azaltıcı bir programa sahip olmalıdır.

Hayat pahalılığının sebebi fiyatlardaki artışların, çalışan insanların gelirlerindeki artışlardan önde gitmesidir. 12 Eylül 1980 öncesinde fiyatlardaki tırmanışın toplu sözleşmelerdeki "astronomik" ücret artışlarından kaynaklandığı iddia ediliyordu. Bu iddianın mesnetsiz olduğunu hayatın kendisi kanıtladı. Son 6 yılda reel ücretler yarı yarıya düşürüldü ama enflasyon bir türlü dizginlenemedi. Dizginlenmesi de mevcut ekonomik alternatif altında mümkün değil. Çünkü "vergi yükü" (toplam verginin gayri safi milli hasılaya oranı) devamlı düşerken tedavül hacmi de devamlı şişiyor. Bunlara yüksek gelirli kesim içinde hızla yaygınlaşan gösterişçi ve lüks tüketimin fiyatlar üzerindeki kamçılayıcı etkisi eklenince enflasyonun geriletilmesi hayal olmaktan ileri gitmiyor.

Kapitalizmin kronik hastalıklarından birisi olan işsizlik ise Türkiye'de her geçen gün daha "akutlaşıyor". Resmi istatistiklere göre 1979'da % 14 olan işsizlik oranı 1986'da 16, 7'ye yükselmiştir. Kapitalist ülkeler standartlarıyla "katastrof" olarak nitelenen bu oran, aslında gerçek işsizliği aksettirmekten çok uzaktır. Çünkü aynı yıllar için "işgücüne katılma oranları" --yani çalışma çağı içindeki nüfusun iş talep eden kesimi-- sırasıyla % 64.2 ve % 58.6(*) dır. Türkiye gibi bir ülkede çalışma çağı içinde bulunan her 100 kişiden 41'inin çalışmadan yaşayabilecek imkânlara sahip olduğunu varsaymak için herhalde Ay'da yaşıyor olmak gerekir. Yukarıdaki verilere dayanarak yapılan basit bir hesaplamayla çalışma çağı içinde olup da çalışmayanların çalışma çağı nüfusuna oranı, yine aynı yıllar için sırasıyla % 44.8 ve % 51.2 olarak elde edilmektedir. Bu duruma göre 1986 yılında çalışma çağı içindeki çalışmayanların sayısı 16 milyon kişiyi aşmaktadır. Bu nüfusun içinde yer alan erlerin, öğrencilerin, genç emeklilerin, şehirlerdeki ev kadınlarının (kırlık yerlerdeki kadınların hemen tamamının tarımda çalıştığı kabul ediliyor) ve rantiyelerin toplamı hariç tutulsa, her halde geriye yaklaşık 10 milyonluk bir işsizler ordusu kalır. Türkiye'de işte böylesine vahim bir işsizlik vardır.

Açık-gizli, toplam işsizler ordusu varlığını hem sayısal, hem de oransal olarak sürdürdüğüne göre çalışanlar kendilerinin ve ailelerinin dışında yaklaşık 10 milyonluk bir kitleyi de fiilen besliyorlar demektir. Öyleyse işsizliğin azaltılması yolunda alınacak her tedbir aynı zamanda hayat pahalılığına karşı alınmış bir tedbir işlevi görecektir. Çalışanların sırtından geçinenler sayısında, üretken bir iş imkanı yaratılması suretiyle sağlanan her eksilme, çalışanlar için reel gelir artışı sonucunu verecektir.



"Reform ekonomisi"nin, böylesine içler acısı durumda olan hayat pahalılığı ve işsizlik problemine bir anda çözüm getirmesi söz konusu olamaz. Zaten bu programın iddiası ne çalışan kitleleri hemen refaha kavuşturmaktır ne de işsizliğe son vermek. Çünkü Türkiye'de kapitalist ekonominin sınırları aşılmadığı sürece bu iki hedefin de gerçekleşmesi imkan dışıdır. Ama kısaca anahatlarını çizmeye çalışacağım "reform ekonomisi" uygulandığında hem hayat pahalılığının önünün alınması, hem de işsizliğin hızla azaltılması, dolayısıyla insanlarımızın daha **insanca** bir hayata kavuşmaları mümkün olacaktır. "Reform ekonomisi"ni "Özal alternatifi"nden ayırt eden başlıca niteliklerden birisi de bu ikincisi devamlı hayatı pahalılaştırır ve işsizler ordusunu büyütürken, ilkinin bunun tam tersi bir gelişmeyi sağlayabilecek nitelikte olmasıdır.

Görüleceği gibi "reform ekonomisi" günümüz şartlarında Türkiye insanlarının ekonomik plandaki en acil problemlerine -sosyoekonomik yapıda köklü dönüşümlere gidilmeden de- çare bulunması arayışının bir sonucudur. Mevcut şartlar böylesi bir alternatifin mümkün, mümkünden de öteye zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır. Öyleyse bu alternatifin bir program halinde somutlanıp kitlelere benimsetilmesi, demokrasi güçlerinin acil bir görevidir.

"Reform ekonomisi" programının ana maddelerini bir başka yazıda ele almayı deneyeceğim. ■

(*) ***24 Ocak 6 Yaşında***, *Prof. Dr. Yakup Kepenek,* ***Cumhuriyet***, *23 Ocak 1986*

EKONOMİDE NİYETLER VE GERÇEKLER

Dış destekle ayakta duran 24 Ocak modelinin tam çöküşü ancak dış kredi akımının durması halinde beklenir.

Yeni yılda Türkiye ekonomisindeki olası gelişmeleri sayısal olarak somutlaştırmadan önce, bu gelişmeleri etkileyebilecek başka değişkenler üzerinde kısaca durmak yararlı olacaktır.

Ekonomiyi yönetenlerin tutumu, yönü, kapasitesi belli olduğuna göre, bu yıl da daha çok dış etkenler ekonominin başarımını (performansını) belirleyecektir. Dış etkenler şöyle özetlenebilir:

► **Petrol fiyatlarındaki gelişmeler...** Geçen yılda varili 10-12 dolara kadar inen ham petrol fiyatları yükselme eğilimi içine girdi. OPEC ülkeleri, ham petrol varilinin 18 dolar olması konusunda anlaştılar. Bu anlaşma tam olarak uygulanamasa bile, ham petrol ve buna bağlı ürünlerin fiyatlarının 1987 yılı içinde yükseleceği kesin.

► **Doların değerindeki gelişmeler...** Dolar son bir yılda güçlü paralar karşısında % 30 değer yitirdi. Ancak 1987 yılında doların istikrar kazanması veya değer kaybının sınırlı ölçüler içerisinde kalması bekleniyor. Dolardaki istikrarsızlık, ekonomisi güçlü paraların dolara karşı değer kazanması, Federal Almanya ve Japonya gibi ülkeleri de rahatsız etmekte. Ancak, doların değerinin stabilize olmasının yükünü kimin çekeceği sorusu henüz ortadadır. Federal Almanya ve Japonya'nın genişletici politikalar izlemeleri halinde ABD'nin dış ticaret açığının hafifleyeceği, doların istikrar kazanacağı savunuluyor.

► **Türkiye'ye verilecek dış kredi tutarı...** Türk ekonomisinin başarımını belirleyecek en önemli etken Türkiye'ye verilecek kredi tutarı olarak gözüküyor. Türkiye'ye verilecek kredilerdeki bir daralma ve hatta duraklama Türkiye'de büyük bunalımlara yol açar. Bunalım, sadece dış ödemeler ve dış alımdaki zorlanmalarda değil, enflasyonun hızlanması, banka sisteminin güç durumlara düşmesi ve iflasların artmasında kendini gösterir. Türk ekonomisinin bugünkü eleştirilen durumunu sürdürebilmesi dahi alınacak yeni dış kredilere bağlı durumdadır.

Olası gelişmeler ise dış koşulların, dış etkenlerin 1987 yılında 1986 yılı kadar rahat olmayacağını gösteriyor.

Şimdi de 1987 yılına ilişkin bazı tahminleri gözden geçirelim:

Büyüme hızı

1987 yılı programında ekonominin büyüme hızı % 5 olarak hesaplandı. 1986 yılındaki büyüme % 7.9 olarak tahmin edildiğine göre, 1987 yılındaki büyüme hızında bir yavaşlama bekleniyor. 1986 yılında tarım kesiminde % 7.2'lik, imalat sanayinde de % 10.5'e ulaşan büyüme hızları ve bunların hizmetler sektörüne yansıması veya yansıtılması % 7.9 gibi yüksek bir büyüme hızının ortaya çıkmasına neden oldu. 1987 yılında tarım için olağanüstü iyi bir yıl beklenmediğine ve sanayide de kullanılabilir kapasitelere yaklaşılamayacağına göre, büyüme hızının düşmesi doğal ve gerçekçi gözüküyor.

Yatırımlar

1987 yılında sabit sermaye yatırımlarının reel olarak % 6.9 oranında artması ve yatırımlar/GSMH oranının % 22.4'e yükseltilmesi hedeflendi.

Bu hedefi gerçekçi bulmak çeşitli nedenlerle mümkün değildir:

► 1987 yılında Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'da artış % 5, toplam kaynak artışı da % 4 olarak tahmin ediliyor. GSMH ve dış kaynaklar toplam % 4 oranında artarken, sabit sermaye yatırımlarının % 6.9 oranında artabilmesi için iç tasarrufların büyük ölçüde sıçrama yapması gerekir ki, bu denli büyük oranda bir tasarruf artışı olanaksız gözüküyor.

► Konsolide bütçe harcamaları içinde yatırımların payının düştüğü bir yılda, hızlı yatırım artışı tutarlı değildir.

► Kaynak sıkıntısı içinde olan, ancak çok sınırlı yatırımlar yapabilen özel kesimde % 7.7'lik sabit sermaye yatırım artışı bir tür yatırım patlaması oluşturur ki, bunu olanaklı kılacak hiçbir ekonomik neden yoktur.

Bu noktalardan bakarak 1987 yılı içinde, yatırımlardaki artış hızının yükselmesi değil, yavaşlaması daha büyük bir olasılıktır.

Enflasyon

Hükümet, 1987 yılı için enflasyon hedefini % 20 olarak ilan etti. 1987 yılı programında GSMH deflatörü % 24 olarak alındı. Enflasyon hızını eğer tüketici fiyatlarındaki yıllık ortalama artış olarak ölçüyorsak, 1986'da çeşitli endekslere göre % 35 dolaylarında olan enflasyon hızının, 1987 yılında aşağıya, hem de % 20'ye inmesi için hiçbir

▼ Uluslararası para merkezleri. "1987'de Türkiye'ye ne kadar borç verelim sir?"



neden yoktur. Tersine, hızlandıracak nedenler söz konusudur. Petrol fiyatlarının düştüğü, doların büyük ölçüde değer yitirdiği bir dönemde, resmi endekslere göre bile enflasyon hızını % 35'lerden aşağıya çekemeyen Türkiye'nin petrol fiyatlarının yükseldiği bir yılda bunu başarması olanaksız gibi görünüyor. Kaldı ki resmi açığı 1 trilyon TL olan, fakat fiilen 1 trilyon TL'nin üstünde açık vermesi hemen hemen kesin bir bütçeyle % 20 enflasyon hızı, tutarlı olamaz.

1987 bütçesi

1987 yılı mali bütçesi, konsolide başlangıç ödenekleri itibariyle 11 trilyon TL'ye yakındır. Bu bütçe, başlangıç ödeneklerine göre 1986 bütçesinden % 50.5 oranında daha büyüktür. Bütçenin hemen yarıya yakın bir bölümü, % 44.7'si, transfer ödemesi niteliğindedir. Konsolide bütçe içinde cari harcamaların payı % 38,4, yatırım harcamalarının payı ise % 16.9'dur. Bütçenin 930 milyar TL açık vereceği, bu açığın da borçlanma ile kapatılacağı öngörülüyor. Gerçi, 1987 yılı için 3.020 milyar TL borçlanma planlanmışsa da, bununla 2.090 milyar TL borç ödemesi yapılacağından, net borç artışının 1 trilyon TL dolayında kalacağı ifade ediliyor.

Ancak 1987 yılı bütçesinin 1 trilyon dolayında açıkla kapanması olanaksız gibi görünüyor. Enflasyon hızı % 20 olarak hedeflenirken, vergi gelirlerinde % 50'ye yakın bir artış tahmini, tutarlı ve gerçekçi değildir.

1987 yılında enflasyonun % 35'lerle olmasının yanı sıra bütçe açığının da 1.5 trilyon TL dolaylarında gerçekleşmesi, daha büyük bir olasılıktır.

Kamu İktisadi Teşebbüsleri

İşletmeci KİT'lerin 1987 yılında 2 trilyon dolayında kâr etmeleri bekleniyor. Bu kâra karşın, KİT yatırımları nedeniyle işletmeci KİT'lerin 1 trilyon TL üzerinde finansman açığı vermesi olağan bir gelişme olacaktır.

Kamu kesimi finansman dengesinin sağlanamaması, 1987 yılında da ekonomide oluşan birikimlerin kamu tarafından emilmesine ve Merkez Bankası kaynaklarının da büyük ölçüde kamu kesimi finansmanına yönelik olmasına neden olacaktır.

Kredi mevduat alanındaki gelişmeler

1986 yılının mevduat-kredi açısından tipik özelliklerinden biri de, mevduat artış hızının önceki yıllara göre yavaşlamasına karşın, kredi genişlemesinin çok daha hızlı oluşu idi. Yılın ilk 11 ayında mevduat artış hızı % 50'lerden % 35'lere düşerken, banka kredilerindeki genişleme hızı da % 35'lerden % 70'lere yükseldi. Mevduat munzam karşılıklarının düşmesinin yanı sıra, bankaların dış borçlarındaki artış hızla bir kredi genişlemesinin finansmanına olanak sağladı. 1987 yılında da kamu kesiminin finansman açığı nedeniyle, özel kesim tasarruflarının önemli bir bölümü Hazine tarafından emileceğinden, bankalar için kaynak sorunu daha da kritikleşecektir. Bankacılık kesiminin 1987 yılında bunalıma düşmemesi için, mevcut kısa vadeli dış kredilerin yenilenmesinin yanı sıra yeni dış kaynaklar bulunması, hatta Merkez Bankası desteği zorunlu gözüküyor.

Dış ekonomik ilişkiler

Başarı savlarına ve övünmelere karşın, Türk ekonomisinin halen en zayıf yönü, dış ödemelerde gözlenmekte. Türkiye'nin petrol fiyatlarının önemli ölçüde düştüğü, doların değer kaybının büyük boyutlara ulaştığı bir dönemde dahi, dış ticaret açığını kapatamamış olması düşündürücüdür, kaygı vericidir. 1986 yılında dış ticaret açığının kapanması bir yana, dış ticaret ve cari işlemler açığı daha büyüdü. Kesin rakamlar açıklanmamış olmakla beraber 1986 yılında dış ticaret açığının 4 milyar dolar dolayında olması hatta aşması olasıdır. Turizm gelirleri ve işçi dövizlerindeki gerileyiş de, cari işlemler açığını en azından 2 milyar doların üstüne yükseltti.

Açıklanan 1987 yılı hedefleri 1986 sonuçlarına göre oldukça iyimserdir. 1987 yılında dışsatımın FOB (nakliye-sigorta vb. masraflar alıcıya ait -Ed. n) değer olarak 8.550 milyon dolara, transit ticaret de dahil 8.750 milyon dolara yükseleceği hedeflendi. 1986 yılının kesin dış ticaret rakkamları henüz belli değildir. Ancak dışsatımın, iki kez revize edilerek 7.550 milyon dolara indirilmesine rağmen dışsatım hedeflerinin dahi altında kaldığı anlaşılıyor. 1987 yılında dışsatımın reel olarak 1986 yılına göre % 15-% 20 oranında artması, tüm teşviklere karşın zordur. 1987 yılının dışalımı ise 12.125 milyon dolar olarak hedeflendi. 1986 yılında dolar değer kaybına ve petrol fiyatlarındaki düşüşe karşın dışalımın 12 milyar dolar dolayında olduğu dikkate alındığında, petrol faturasının en azından 700 milyon dolar artacağı gözönüne alındığında, dışalımın yine geçen yılki düzeyinde kalacağı yolundaki savlar gerçekçi değildir. Türkiye'nin dışalımının, yeni dış borçlar bulunduğu takdirde, 1987 yılında 12.5-13 milyar dolar arasında olması doğaldır.

Programda 1987 yılı için dış ticaret açığı 2.845 milyon dolar olarak öngörülüyor. Bu düzeyde bir açığa 1979 yılından bu yana ulaşılmadı. 1980'den sonra, dış ticaret açıkları yıllık 3.1-5 milyar dolar arasında değişti. Petrol fiyatlarının düştüğü 1986 yılı da dahil, bundan en az 1.5-2 milyar dolar bir avantaj sağlamış Türkiye. Dış ticaret açığını 4 milyar doların altına çekemezken, 1987 yılı için 3 milyar dolardan az bir dış ticaret açığı, kağıt üzerinde kalacak bir hedeftir.

Programdaki iyimserlik, cari işlemler açığında da görülüyor. 1987 yılı için hedeflenen cari işlemler açığı 1 milyar doların altında, 975 milyon dolardır. Ancak dış ticaret açığı öngörülenden en az bir milyar dolar fazla olacağına göre, 1987 yılında da cari işlemler açığının net hata ve noksan kalemi içinde saklanmaması halinde, 2 milyar doları aşması olasıdır.

1987 yılında Türk ekonomisinin daha derin bir bunalıma düşmemesi için, mevcut kısa süreli borçların yenilenmesinden başka en azından 3 milyar dolar daha yeni dış borç bulunması gerekmektedir.

Sonuç

1987 yılında Türk ekonomisinin performansını belirleyecek en önemli değişken, Türkiye'nin bulabileceği dış borç tutarıdır. Türkiye'de enflasyonun azmaması, dış alımda ciddi darboğazlara düşülmemesi, iflasların, banka bunalımlarının daha derinleşmemesi ve yaygınlaşmaması için Türkiye'nin yeni dış borçlar bulması zorunludur. Türk ekonomisi her yıl en azından 2-3 milyar dolar yeni dış borç bulamadığı takdirde bugünkü konumunu dahi sürdüremeyecek duruma düşmüştür.

1987'de erken veya 1988'de normal seçime gidecek Özal Hükümeti için bu yıl bulabildiğince borçlanmak yaşamsal önem taşıyor. Bunu bilen dış çevreler Özal Hükümeti'ni herhalde dış kaynaklarla destekleyecekler. Önümüzdeki yıl yeni dış kaynaklar bulunduğu takdirde Türk ekonomisinde dramatik değişiklikler beklememek gerekir. % 5'lik bir büyüme hızı, yıllık ortalama olarak % 35-% 40 dolayında enflasyon, göreli olarak yavaşlayan yatırımlar, genişleyecek bütçe açığı, 1987 yılına ilişkin olağan bekleyişler.

Türk ekonomisinin giderek dış kredi gereksiniminin artmakta oluşu, dış kredilere karşı daha duyarlı hale gelmesi, önemli ekonomik ve politik sonuçlar verecek bir gelişmedir. Dış destekle ayakta duran 24 Ocak modelinin tam çöküşü, ancak dış kredi akımının durması halinde beklenir. İşte o zaman Türk ekonomisinde dramatik, bugünkü beklentilerden çok farklı değişiklikler ortaya çıkar. ■



▲ *Dışsatım, 1986 hedefi iki kez düşürüldü.*

Cevdet Erdost

"YA İSTİKRAR, YA ÖLÜM"

Teşbihte hata olmaz: Bir ruh sıçraması gibi, farklı bir beden içinde olmasa da üç yıl önceki manzara yeniden karşımıza çıkmıştır.

1970 lerin sonunda iç ve dış koşullar bakımından bir tıkanma noktasına gelen ekonomiyi düzlüğe çıkarmak amacıyla uygulanan IMF patentli istikrar politikası yedinci yılını dolduruyor. Uygulamayla birlikte toplumdan istenen, önceleri bir-iki yıl derken daha sonra dört-beş yıla çıkan "sabır dönemleri" yaşandı. Başlangıçta bu politikaya yöneltilen eleştirilerin "peşin hükümlü" ya da "yıkıcı" olduğu yolundaki suçlamalar, artık pek de kolay tekrarlanamayacak iddialar olarak değerini yitirdi. Yedi yıllık dönem, bir iktisat politikasının sonuçlarını üretebilmesi için de, ekonominin aldığı görünümün irdelenip muhasebesinin yapılabilmesi için de yeterli bir zaman boyutudur.

Bu yazıda amacımız, uygulamayı 1980 öncesinin kendisine denk düşen dönemiyle karşılaştırmak değil, kendi sınırları içinde değerlendirmektir. Bu nedenle, karşılaştırmalarda istikrar politikasının birinci yılının sonuçları başlangıç noktası olarak alınmıştır. Dönem sonuna ilişkin kesin sayılabilecek uygulama sonuçları, 24 Ocak 1980'den beri kesintisiz sürdürülen istikrar politikasının ekonomide nasıl bir tablo yarattığını bütün renkleriyle ortaya koymaktadır.

Ekonominin görünümü

Başlarken bir soru: "Her ne pahasına olursa olsun ihracat" modeli güdümündeki ekonominin kazandığı görünüm nedir?

Kitlelerin yoksullaşması, düşük tasarruf, düşük yatırım ve durgunluk, oluşan görüntünün egemen çizgileridir.

Toplam tasarrufların gayri safi milli hasıla'ya oranı 1980'dekinden daha düşüktür. % 20'lik düzeyden, uygulamanın başladığı 1980'de % 16.3'e düşen iç tasarruf düzeyi 1985'te ancak % 17.5'tir. Dönem başındaki dış tasarruf/GSMH oranı 1985'te yarıdan fazla düşmüştür.

Ekonominin hızla büyümekte olduğu iddialarına karşı, büyüme hızını belirleyen yatırımlarda bu iddiayı kanıtlayacak bir gelişme değişme yoktur. 1985'teki 19.5'lik toplam yatırım GSMH oranı, 1980'in 21.3'lük düzeyinin altındadır. Sabit sermaye yatırımları dikkate alındığında tablo daha da anlam kazanmakta. Toplam sabıt sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı 1980'de 19.5 iken 1985'te 18.4'e düşmüştür. Bunun anlamı şudur: İstikrar politikalarının uygulandığı dönem boyunca Türkiye, ulusal gelirine oranla daha az yatırım yapan bir ülke haline gelmiştir. Oranlardan bunalan okuyucunun hoşgörüsüne sığınarak, bir eklemeyle devam ediyoruz: Ekonomide büyüme hızını belirleyen etken, yatırım hacmi kadar ve belki de ondan daha önemlisi, yatırımların hangi alanlara yapıldığıdır. Kaynakların etkin kullanımı, yatırımların dağılımında şekillenir ve somutlanır. İmalat sanayiinin toplam yatırımlar içindeki payı 1980'de % 28.9 iken 1985'te % 19.5'e düşerek ciddi bir şekilde azalmıştır. İmalat sanayii yatırımlarındaki bu düşüş, köy muhtarlarının çağırıldığı resmi toplantılarda bile yinelenen hızlı sanayileşme söylevlerini herhalde gölgelemektedir.

Gelişme, daha net bir deyişle sanayileşme, sağlıklı bir sermaye malları sektörünün oluşturulması demektir.

Yapısal değişiklik var mı?

Uygulama boyunca sanayi sektörünün gayrisafi yurtiçi hasıla içindeki payı tarım ve hizmetler sektörleri aleyhine artmış, yine sanayi sektörünün ortalama gelişme hızı diğer iki sektörün gelişme hızından yüksek olmuştur. Ancak bu, imalat sanayiine yeni yatırımların yapılmış olmasından değil; döviz rahatlığına paralel olarak yabancı girdi darboğazının aşılması sonucu, bu sektörde mevcut kuruluşlardaki kapasite kullanım oranlarının artmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu gelişmelere sanayi sektörü içinde ciddi bir yapı değişikliği de eşlik etmiş olsaydı, bu tablonun bir anlamı olabilirdi. Oysa sınai üretimin birleşimindeki gelişmeler, sanayide ciddi bir yapısal değişmeyi göstermekten uzaktır.

Sınai üretim birleşiminin dönem boyunca verdiği görüntü şudur: Toplam sınai üretimin içinde, değer olarak, tüketim mallarının payı % 48'den % 44'e düşerken, ara malların payı % 40.5'ten % 42.5'e, yatırım malları da % 11.4'ten % 13.4'e çıkmıştır.

İlk bakışta sanayiinin yapısının, ara ve yatırım malları lehine bir değişme içinde olduğu sanısı doğuyorsa da, bunu yapısal bir değişme olarak değerlendirmek ve yorumlamak oldukça güçtür. Zira, sık sık ve yüksek oranlarda yapılan petrol ve KİT zamları sonucunda, tüketim mallarına göre ara ve yatırım mallarındaki nispi fiyat yükselmesinin daha fazla olması, bu gruptaki malların değerini nispi olarak şişirmiştir. Benzer şekilde, TL'nin dolar karşısındaki değer kayıplarının enflasyon oranının da üzerinde seyretmesi, yabancı girdi kullanım oranı yüksek olan ara ve yatırım mallarında nispi fiyat artışlarının daha yüksek olmasına yol açmıştır. Herhalde ara ve yatırım malları sektörlerinin paylarındaki süreli artış bu olgulardan kaynaklanmaktadır. Kaldı ki, "genel olarak yatırım malları"ndaki yükselme, sermaye malları üretiminden çok, bu grubun yarısından fazlasını oluşturan taşıt araçları ve dayanıklı tüketim mallarının artışından ileri gelmektedir.

1986 başında netleşen bu tablo Oktar Türel'in 1981 kışındaki kaygılarını haklı çıkarmıştır: Varılan nokta, başlangıçtakinin "basit yeniden üretimidir" (*).

"réincarnation"

Ardı arası kesilmeyen alternatifsizlik salvolarına rağmen göstergeler başlangıçtakilerin hemen hemen bir benzeridir. Tıpkı bir ruhun öldükten sonra farklı bir beden içinde dünyaya gelmesi gibi, Türkiye'nin 1980 başındaki üretim tablosu da, farklı bir iktisat politikası içinde küçümsenemeyecek uzunlukta bir durum sonunda yeniden karşımıza çıkmıştır. Bu bir "réincarnation" dur, yani "Tenasuh" tur. Bugünkü dille ruh göçü, ruh sıçramasıdır (**). Çekilecek cezalar da, artan işsizlik, kitlelerin yoksullaşması ve hızla kabaran dış borçlar olarak Türk ekonomisine yazılmıştır. Bunlar "düzlüğe çıkma" politikasının bıraktığı, kazınıp temizlenmesi pek de kolay olmayacak tortulardır.

Bir soru da bitirirken: Yedi yıllık bu uygulama ikinci bir yedi yıl daha sürdürülürse Türkiye, moda deyimle, bir türlü dönemediği köşeyi dönebilecek midir? Bu sorunun yanıtını okuyucuya bırakıyoruz.

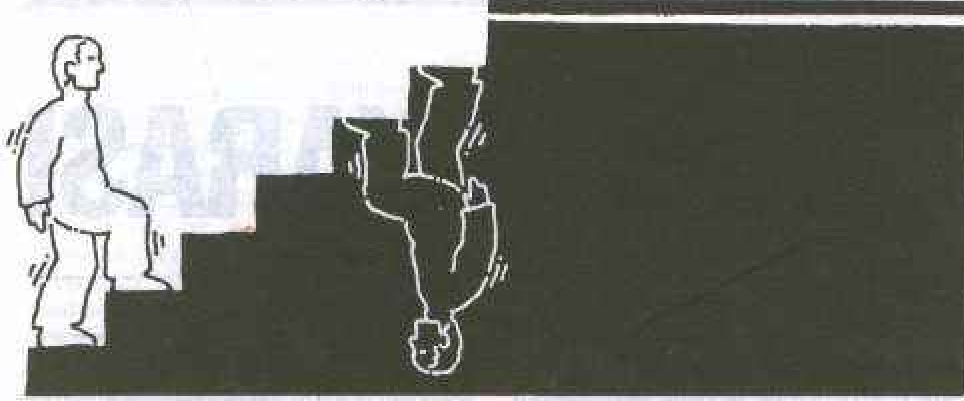
* * *

Tartışmaların hâlâ enflasyon ve ihracat üzerinde sürüp gitmesi, istikrar politikasının en iddialı olduğu alanlardaki başarısının da ne derece kalıcı olduğunu ortaya koymuştur.

Kesintisiz sürdürülen politikanın enflasyon ve ihracattaki başarı grafiği, aynı zamanda kendi içinde bir dönemleşmeyi de göstermektedir. Yedi yıllık uygulama, çıkmazları ve iğreti çözümleriyle kendisini tekrarlayan, "bir ileri, iki geri" salınımlarıyla biri ötekinin kopyası olmaktan öteye geçemeyen iki dönem resmetmiştir: Biri 1983'te düğümlenen, öteki 1984'te başlayıp 1986 sonuna uzanan; her ikisi de kendi kısır döngüsü içinde sıkışıp kalmış iki dönem. Yedi yıllık sürenin kendi içinde bu şekilde dönemleşmesi, IMF kökenli politikanın karakterini bir kez daha ele verirken, somut çözümler oluşturmada rehavetten kurtulamayan sosyal demokratlar için de "dersin tekrarı" olmaktadır.

İstikrar paketinden çıkan zincirleme zamlarla fiyatların % 107 gibi rekor düzeyde şişirildiği 1980 yılından sonra, reel ücretleri

"'Başarı'nın maliyeti istikrar politikasının siciline işlendi: Yavaşlayan sermaye birikimi, durgunlaşan ekonomi, artan işsizlik, yoksullaşan kitleler, vahim derecede bozulan gelir dağılımı..."



şiddetle geriletip talebi daraltarak iki yıl için aşağı çekilen enflasyon, 1983'ten itibaren yeniden yükselme eğilimi içine girmiştir. 1984'le açılan ikinci dönemde de, bu tür bir düşüşle son iki yılın ortalama %40'lık enflasyon oranı bir başarı olmuştur. Neye göre? Tıpkı başlangıçtakine benzer şekilde, 1984 baharında fiyat şoklarıyla yaratılan %52'lik enflasyon oranına göre.

"Başarı", budur!

Çalıştırılan mekanizma basittir: Her dönemin başında fiyatlar pompalanarak şişirilmekte, böylece ardından gelen yıllarda enflasyon "düşmüş" olmakta. "Başarı", budur! Ortalama %45-50 enflasyonla birlikte yaşanılan yedi yıllık dönemde, "başarı"nın maliyeti istikrar politikasının siciline işlenmiştir: Yavaşlayan sermaye birikimi, durgunlaşan ekonomi, artan işsizlik, yoksullaşan kitleler, vahim derecede bozulan gelir dağılımı...

Konuyu bir gözlem ve bir saptama ile noktalayalım.

Gözlem: İstikrar politikasının bakış açısı içinde enflasyon, temelde parasal nedenlerden ve talep şişkinliğinden kaynaklanmaktadır. Bu mantıkla enflasyona karşı para ve gelir politikalarının yerleştirildiği IMF paketinde, aynı zamanda yüksek faiz ve sürekli devalüasyon (yeni adıyla günlük kur ayarlamaları) da birer istikrar önlemi olarak yer almaktadır. Oysa gerek faiz gerekse kur politikası, fiyat yükselmelerini beslemekte böylece uygulanan programın mantığı içinde enflasyon da çözümsüz hale gelmektedir(***)

Saptama: Talep cephesinde herhangi bir genişlemenin yaşanmadığı bir ortamda, enflasyonun "çözümsüzlük" kazanmasının bir tek anlamı vardır. Bu da şudur: İstikrar uygulaması boyunca enflasyon bir istikrarsızlık belirtisi olmaktan çıkmış; bilinçli bir şekilde sürdürülerek ihracaat artışı sağlanmasının dinamiklerinden birisi olarak çalıştırılmıştır.

"Dışa dönük" yol

Günahları ve sevaplarıyla uygulanagelmekte olan bir sanayileşme stratejisi, Ocak 1980'de terkedilerek keskin bir virajla "dışa dönük" bir yol izlenmeye başlandı. İthal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisi yerine "ikame" edilen bu modelde bütün yollar ihracata çıkar. İhracatı artırmanın mekanizması ise şematik olarak şöyle: İç talebin daraltılmasıyla sağlanacak ihraç edilebilir fazla, sürekli devalüasyon ve parasal desteklerle dış pazarlara akıtılacaktır.

İran-Irak savaşı ve petrol kökenli talebin sağladığı dış pazar olanakları, sürekli devalüasyonlar, teşvik ve kredi destekleriyle 1981 ve 1982'de hızla artan ihracat, bu temposunu fazla sürdürememiş 1983'de duraklamıştır. 1984 baharında teşvik mekanizmalarının hızla çalıştırılmasıyla iki yıl daha sürdürülebilen ihracat artışları, 1986 yılında yerini yeniden gerilemeye bırakmıştır.

İhracattaki sıçramalar her defasında, fiyat şokları sonrasında iç talepte ciddi daralmanın yaşandığı ve teşvik mekanizmalarının şiddetle çalıştırıldığı yılların damgasını taşımaktadır.

IMF politikaları en gösterişli ve iddialı olduğu ihracatta bile kendi kısır döngüsü içinde sıkışıp kalmıştır. Varılan nokta, çıkmazları ve iğreti çözümleriyle üç yıl öncesinin hemen hemen bir benzeridir. Teşbihte hata olmaz: Bir ruh sıçraması gibi, farklı bir beden içinde olmasa da üç yıl önceki manzara yeniden karşımıza çıkmıştır.

Sürekli devalüasyonlara ve giderek süperleşen desteklere ve bel bağlayan ihracat artışı için, 1986 sonunda da teşviklerin yeniden ve daha kapsamlı artırılmasından başka bir çözüm bulunamamıştır.

Doların 800 TL'ye yaklaştığını gösteren döviz kuru çizelgeleri ve artık pehlivan tefrikasına dönen iflas haberleri bir yana, günlük basının iktisat sayfalarındaki "30 milyar dolara varan dış borç" (**Milliyet**, 1 Kasım), "Enflasyonda rekor" (**Hürriyet**, 2 Kasım), "İhracatta rekor düşüş" (**Dünya**, 6 Kasım), "Dış Ticaret Açığında Rekor Artış" (**Cumhuriyet**, 7 Kasım) gibi başlıklar, yedi yıllık uygulama sonunda varılan noktanın belki de en kısa ve özlü ifadeleridir.

Son söz: IMF patentli politikalar sürdürüldükçe her defasında aynı sorunlar ve çıkmazlarla karşılaşılacak. "Nirvana'ya erişmek" herhalde hiç mümkün olmayacaktır. ■

(*) *Bkz. Oktar Türel, "Seksenbeş'e Doğru"* ***Ekonomik Yaklaşım****'da (Sayı:6, Yıl:1981 Kış) yayımlanan bu makale;* ***IMF, İstikrar Politikaları ve Türkiye****'de (Savaş Yayınları, Ankara 1982) bir kez daha yer almıştır.*

(**) *"Réincarnation" yani tenasüh, ruhun öldükten sonra farklı bir beden içinde yeniden dünyaya gelmesi demektir. Hint kökenli Budizm inancına göre, kişi (ruh) öldükten sonra tekrar tekrar dünyaya gelir. Bunun bir nedeni, kişinin geçmiş yaşamındaki hatalarını düzeltmek ve cezasını çekmektir. Kişiler (ruhlar) mükemmel olmadıkları için yeniden doğarlar, dünyaya gelirler. Aslında amaçlanan yeniden doğmamaktır. Çünkü yaşamak azaptır, ıstıraptır. Mükemmelliğe erişen ruhun Nirvana'ya erişeceğine yeniden dünyaya dönmeyeceğine inanılır.*

(***) *İstikrar politikasının içsel tutarsızlığı ve kendi amaçlarını gerçekleştirmedeki handikapları için bkz. Taner Berksoy, "Türkiye Ekonomisi ve Geleceği",* ***İktisat Dergisi****, Sayı: 237-238, Ağustos-Eylül 1984 ve Tuğrul Çubukçu, "İstikrar Politikalarının Tutarlılığı",* ***H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi****, Cilt 3, Sayı: 1-2, 1985.*

KANAYAN VİCDAN YARASI

Kişinin toplumsal bilincini saptırmada dine yüklenen işlev bizatihi bir politikadır.

Dine itibar artıyor. Bir zamanlar neredeyse hepten "avama mahsus" bir düşünce ve duygulanma tarzıydı. Şimdilerde toplumun üst katlarında, varlıklı aile çocukları, okumuş yazmışlar, adı vaktiyle devrimciye çıkmışlar arasına Müslümanlık —biraz abartma bir deyişle— âdeta "kol geziyor"! Kimi aydın çevre tartışmalarında dincilik ve dindarlık adına kerameti kendinden menkul, tumturaklı iddiaların enikonu ciddiye alındığı, hatta yer yer böylesi iddialar üzerine "ilerici" toplumsal/politik stratejiler inşa edilmeye çalışıldığı görülüyor. Sorun, başka yanlarıyla olduğu gibi bu yanıyla da, kimi "hassas" bünyelerde uç veren kişisel bir fenomen olmaktan çıkmış, toplumsallaşmıştır. Hatta güncel planda politikleşmiştir.

Bu bakımdan din dalgasının yükselişinde göze çarpan bazı belirgin özellikleri ve dinin artan itibarı ardında belli bir politik açıdan ne yattığını kritik gözle incelemekte yarar var. Bu bağlamda fenomenin özellikle öne çıkan birkaç veçhesi vurgulanmaya ihtiyaç gösteriyor.

Dine itibar ne zaman göze batarcasına arttı?

Özellikle 12 Eylül'ün getirdiği, hâlâ daha süregiden ortamda arttı. İçinden geçtiğimiz dönemde, güçlendirilen devletin toplum üzerinde baskısı, sermaye ve işveren terörü, demokratik hak ve özgürlüklere uygulanan "özel gerekçeli" kıstaslar ve kitlelerin içine itildikleri genel depolitizasyon koşullarının sertliğine, ağırlığına karşılık dine ve dinci akımlara,önceki dönemlerden de görece daha geniş, özel bir serbestlik tanındığına, hayırhah bakıldığına hep tanık olduk. Son iki aydır olup bitenler, "irtica" olgusu üzerine koparılan gürültü işin ne boyutlara ulaşmış olduğunun kanıtı.

"Yozluğun maddi/politik nedenlerine karşı doğrudan politik tavır alışın ve politik mücadelenin yerine dini inanç ve pratiklerin ikamesi o nedenlere teslimiyetin bir ifadesidir."

Dinin toplumsal saygınlığı

Eskiden dine bağlılık değilse de, dine bağlılığın çeşitli tezahürlerinin özgürce sergilenmesi şimdiki kadar kolay değildi. Dinin kitleler üzerinde toplumsal ve politik yönlendirme ve baskı aracı olarak işlev görmesine göz yumulmakla birlikte dinciliğin ve dinci akımların devletin yakın kontrolü altında belli sınırlar içinde tutulmasına, "çizmeyi aşmaması"na özen gösterilirdi. O kadar ki, laik olduğu söylenen bir devlette vicdanlarının özgür olduğu söylenen yurttaşlar kimi hallerde vicdanlarının gereğini yerine getirebilmek için (zaman içinde azalan bir ölçüde de olsa) çeşitli vesilelerle polis baskınlarını, tutuklanmayı, hapsi, gizlilik içinde davranmayı, toplumsal tecrit ve horlanmayı göze almak zorundaydılar. Genel kural olarak toplumun üst tabakaları ve devletin resmi makamları indinde aktif dincilik ve dinci akımları bırakın, dinin ve dindarlığın bile toplumsal saygınlığı bir hayli su götürür kertedeydi.

Şimdi ise dine bağlılık kadar dine bağlılığın özgürce sergilenmesi de olağanüstü kolaylaştı. "Anarşi ve terör"e karşı, yani demokratik hak ve özgürlüklere uygulanan özel gerekçeli kıstaslara aktif itiraza, giderek daha ileri sosyal-politik taleplere ve sosyalizme karşı dine yüklenen işlev çeşitli resmi arkalamalar ve politikalarla öne çıkıp açıkça teşvik gördükçe dinin toplumsal saygınlığı da hızla artıyor. Ve o ölçüde de toplumun üst katlarında okur yazar, varlıklı aile çocuklarının, gençlik yıllarının politika kargaşasından, yenilgilerinden bunalıp ortada kalmışların indinde din kendi kişilikleri, yetişme tarzları ve dünyaya bakışlarıyla pekala bağdaşır bir inanç ve davranış sistemi olabiliyor. Artık kişinin vicdani kanaati doğrultusunda tanrıya inanmak ve belli bir tanrı inancının gereklerini yerine getirebilmek için ne hapse girmek, mahkemelerde sürünmek, polis baskısını göze almak, ne de entelektüel ve toplumsal saygınlıktan fedakârlık etmek gerekiyor. Çünkü Mehmet Akif dini inançları uğruna ömrünün son yıllarını yurt dışında geçirdi. Bu yıl ölümünün 50. yılında Akif'i anma meyanında liselerde Kuran okunabiliyor; susuzluktan kırılan Başkent Ankara'da devlet radyosu yağmur duası yayınlıyor!

Fenomenin bir veçhesi budur. Din "gettodan kurtulmuş", iyi aile çocukları ve erken yaşlanmış aydınların içinde serazad dolanabilecekleri cennet bahçesi olmuştur!

Fenomenin bir diğer veçhesi ise genel olarak bireyin söz konusu ortamda içine itildiği "toplumsal kişilik" bunalımına ilişkin.

Yıllardır, ardı arkası kesilmeksizin süregiden ekonomik ve özellikle de politik baskılarla topluma tepeden aşağı adeta kasıtla dayatılan bir genel yozlaşma ortamında yaşıyoruz. Böyle bir ortamda kimilerinin hayata ve kendilerine bakışlarında, en yakın aile çevrelerinden başlayarak toplumla ve toplum kurumlarıyla kendileri arasındaki ilişkiyi değerlendirişlerinde bir takım açmazlara, bunalımlara düşmelerinden daha doğal ne olabilir? Sık sık "Cumhuriyet tarihinin en büyük krizi" diye adlandırılan krizin doğrudan ürünlerinden biri bu. Kriz sadece ekonomik ve politik değil, politik olduğu için aynı zamanda moral. Cumhuriyet burjuvazisinin kendine özgü toplumsal "model" öngörülerinin ve o doğrultuda burjuva ve küçükburjuva aydının birey olarak kendini olumlama çabasında süregelen Kemalist avuntuların iflasından kaynaklanan ve kendi de o iflası yeni entelektüel süreçlere dönüştüren bir kriz... Yalnız ekonomik ve politik hayatta değil, köşeyi dönme tutkusunun ortalığı sarmasından, dolaylı ya da dolaysız depolitizasyona kadar türlü baskılarla kararsızlığa, acze ve yalnızlığa, boşluğa itilen birey vicdanında da yaşanıyor. Ve orda, bireyin vicdanında yaşanan krizin tam ortasında, adına layık her vicdanda kendini gösteren bir tepki ve tepkiye eşlik eden bir özlem belli bir dinamizmle dışa vuruyor: Kendi iflasını alternatifsizlik iddiasıyla kendi ilan eden düzenden hoşnutsuzluk ve düzenin acımasızca dışlayıp duvara sürdüğü geniş kitlelerle bağ kurabilme özlemi; ya da bir başka deyişle, her yurttaşın koyun gibi kendi bacağından asılmaya çağrıldığı bir ortamda birey olarak toplumsal kişilik kazanma çabası.

Politikanın çetin yolu

Bu çaba, bizatihi, olumlu bir çabadır. İnsanı insan yapan esas faktörün, toplumsallığın, bireyin hayatında ve yaşantısında ne denli belirleyici kritik önem taşıdığının kanıtıdır. Ama toplumsallığın somutu toplumsal ilişkilerdir; o ilişkilerin içeriğinde ve gelişme dinamiğinde kendini belli eder. Dolayısıyla kitlelerle bağ kurmanın gerçek yolu politikadan geçer. İflas eden düzenin alternatifine de politikanın kitlelerin bağrında maddi güce dönüşmesiyle ulaşılacaktır. Oysa politikanın önünde bugün büyük ve çetin engeller var. Bunların kimi doğrudan ve açık, bir çoğu sinsi ve gizli. Baskı, tehdit, gözdağının yanı sıra doğrudan ya da dolaylı ideolojik şartlandırmalar politikanın hayati işlevinin ve öneminin üzerini örtmüş, kitlelerle bağ kurmaya giden yolu bir hayli daraltmıştır. Bunlar elbette ki aşılması imkânsız engeller değildir. Aşıldığının ve dar yolda da olsa ilerlenebildiğinin yaşanan örnekleri yok değil. Ama bunu başarabilmenin her babayiğidin harcı olmadığını yıllardır yaşadığımız olaylar gösteriyor. Ayrıca, politikanın çetin yolunda yorulanlar da yalnız yüzgeri edip yoldaşlarını yarı yolda bırakmakla kalmıyorlar; daha baştan o yola girdiklerine bin pişman olup kendi kişisel teslimiyetlerini kolektif bir "erdem"e dönüştürmeye özeniyorlar; o sözde erdemi her önlerine gelenle paylaşmak, politikadan yılgınlığı, nemelazımcılığı, kötümserliği ve sinisizmi herkese bulaştırmak için ellerinden geleni geri koymuyorlar. Ortalık şimdi böyle hidayete ermiş, adeta "yeniden doğmuş" eski militanlarla dolu.

İşte böyle bir ortamda ve bu koşullarda bireyin kendine toplumsal kişilik belirleme çabası kimi hallerde çıkış yolunu, suyun hep kolayına gelen yerden akması gibi, idealizmde buluyor. Kitlelerle bağ kurmanın pratik temelinin yerini kitlelerle bağ kurmanın hayali alıyor. Kişi politikada içine düştüğü aczi dine ve geleneğe sarılarak giderme yolunu

seçiyor.

Ne ki pratik gerçeklikle pratik gerçekliğin hayali birbirinin yerini alabilir şeyler değildir. Aralarında dağlar ve iki temel dünya görüşü arasındaki uçurum kadar fark vardır. O yüzden de dinde hayali toplumsal kişilik arayışı, pratik gerçeklikte, kişisel kurtuluş telaşından öte bir şey, köşeyi dönmenin bir başka pratiğidir. Koşulların çetinliğine dirençsizlik, düzenin iflasına tepkiyi kişinin kendinden ve tüm geleceğe yönelik canlı toplumsal ilişkilerden kaçışına dönüştürmüştür. Geleneğin kitlelerle bağ kurabilme açısından olduğu kadar kitleler için de önemi abartılmıştır; gelenek, ileriye doğru sıçrama tahtası olabilecek unsurları yerine, içi boşalmış, çürük çarık, gerici unsurları öne çıkartılarak, bireyin kendini içine hapsettiği tutucu bir sığınağa çevrilmiştir. Bireyin toplumsal sorumluluğundan yine yan çizilmiştir.

Düzenin iflasına tepkinin böylesine bir kaçışta somutlanmasının ne denli vahim sonuçlara yol açtığı, yükselen din dalgasının tüm kültürel-moral boyutlarıyla ülke düzeyinde gözler önüne serdiği manzaradan belli. Yozluğun maddi/politik nedenlerine karşı doğrudan politik tavır alışın ve mücadelenin yerine dini inanç ve pratiklerin ikamesi o nedenlere teslimiyetin bir ifadesidir; onlara daha da etkinlik kazandırmakta, giderek yozlaşmaya hizmet etmektedir. Bu bakımdan kendisi de, dolaylı olarak, o yozlaşmanın bir başka veçhesidir. Toplumdaki genel yozlaşmanın ve yükselen din dalgasının ardındaki güçlerin aynı güçler olması boşuna değildir.

Militanlık, ama nasıl?

Sonuçta bu kaçış, bireysel sorumluluktan yan çizme tutumu, bir yanıyla, tam bir politik pasifizm gibi görünüyor. Bugün dünyanın birçok yöresinde ezilen, yoksul kitlelerle gerçekten bağ kurabilmiş dindar kişiler ve din adamları emperyalizme, militarist despotizme, kapitalist sömürü ve tahakküme karşı aktif politik mücadele içindeler. Gelişmiş sanayi ülkelerinde de aynı çevrelerin, hatta doğrudan din örgütlerinin barış ve silahsızlanma davasına nasıl omuz verdikleri biliniyor.

Oysa bizim özellikle 12 eylül koşullarında şevke gelen din adamlarımız ve dindarlarımız Suudi Arabistan gibi gerici, insan hakları düşmanı, emperyalist işbirlikçisi, petrol yüz milyarderi "gelenekçi" bir rejimle içiçe girmiş dinci akımların yörüngesinde, ellerini sıcak sudan soğuk suya değdirmeden mescit ya da salon Müslümanlığı yapmayı tercih ediyorlar. Demokrasi ve özgürlük sorununa vicdan özgürlüğü boyutu dışında ne ölçüde ilgi duydukları 12 Eylül düzeninden gördükleri teşvikten belli. Bütün dünyayı en yakından ilgilendiren barış konusunda, ülkenin ve bölgenin baş sorunu NATO konusunda zamana ve zemine göre yanar döner mavi boncuk dağıtmaktan öte hiçbir tavra angaje değiller. İsrail siyonizmi konusundaki ısrarlı anti tavırlarının ise ne kadarının politik bilinçten, ne kadarının geleneksel Yahudi düşmanlığından kaynaklandığı meşkuk. Kendilerine yakıştırdıkları toplumsal kişiliği kadın eli sıkmamakta gören sonradan olma Müslümanlar, bir yandan bağımsızlık, emperyalizm, kültür emperyalizmi üzerine ileri geri iddialarla mangalda kül bırakmıyorlar; ama öte yandan, üçkağıtçı bankerlerle, hayali ihracatçılarla, teşvik milyarderleriyle kolkola ve elele düzenin iflasından yabancı bankalara borç faizi çıkaranların, ülkenin ve halkın sözde güvenliği adına ABD ile pazarlığa oturanların, milli eğitimi yarı faşist, yarı arabesk karmaşası bir ucubeye çevirenlerin, onlara aktif destek sağlayan "dini bütün" çevrelerin, ya da yine din ve gelenek adına onların yerine göz dikenlerin takipçiliğini, giderek militanlığını üstleniyorlar.

Bu da gösteriyor ki, aynı tutum, bir başka yanıyla —ve gerçekte— politik tavır almanın da ta kendisidir. İflas etmiş olan kurulu düzeni teyid içgüdüsünden etkilenmekte ve doğrudan doğruya düzenin teyidine yaramaktadır. Düzenin iflasından kanayan vicdanın yarası düzenin idamesi için icat edilen gerekçelerle kapanmaktadır. Fenomenin en önemli veçhesi de budur.

Ne zamandır adeta resmi devlet politikasına dönüşmüş olan İslamı yüceltme çabasının bu bağlamda öne çıkan anlamı açık: "Her şeyin en iyisi bizdedir. Bugünümüzü ve yarınımızı belirlemede başvuracağımız kaynak, nicedir zındıkçasına sırt çevirdiğimiz geleneğimizdedir. Biz bize benzeriz. Türkün Türkten başka dostu yoktur. Dolayısıyla: bize sosyalizm gibi yabancı ideolojiler gerekmez."

Burda vurgulama, besbelli, yabancı ideolojiden çok sosyalizm üzerindedir. Zira "yabancı ideoloji" kavramının felsefi ve politik içeriğini belirleyen, Türkiye'nin çağdaş koşullarında, işçi sınıfından duyulan korku ve sosyalizm düşmanlığından başka bir şey değil. O kadar ki, bu bağlamda "yabancı ideoloji"nin Müslüman kıstaslarıyla Atatürkçü kıstasları birçok noktada birbirleriyle çakışır: Her ikisi de o korku ve o husumet üzerine temellendirilmiş politikaların birbirine çok fazla yabancılık duymayan eş düzeyde belirleyici unsurlarıdır. İstenmeyen yabancı ideoloji değil, "yabancılığı" demokrasiye tahammülü olmayanların maddi çıkarlarından menkul sosyalizmdir.

Nitekim İslamın her şeyin en iyisini temsil ettiği ya da bizim bize benzememiz gerektiği gibi görüşler de kaynakları bakımından tümüyle değilse de, etkinlikleri bakımından büyük ölçüde Batı'dan esinlenmiş yabancı ideolojik yakıştırmalardır.

Hedef Batı'da da depolitizasyon

Batı'da burjuva bireyin içine düştüğü çağdaş moral tıkanıklık ortamında bir sürü safsata teori ne zamandır Batı burjuva toplumu için bunalımdan çıkış yolunu toplumun mevcut, çağdaş dinamikleri dışında arama ve bu meyanda sosyalizmi bir çıkmaz, bâtıl yol gibi gösterme üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu tür teorilerin bir işlevi Batılı burjuva toplum bireyine yöneliktir. Hedef, bireyi Batı'nın tüm olumlu tarihi birikiminden kuşkuya düşürüp depolitizasyona sürmek, aktif politik süreçlerden koparmaktır. Ama bir çeşit "Batı'ya reddiye" diye nitelendirilebilecek bu tür teorilerin bir başka işlevi daha var: üçüncü dünya ülkeleri toplumlarına yönelik. Onun içindir ki bu tür teoriler, üç aşağı beş yukarı aynı temel argümanlarla, üçüncü dünya ülkelerinde de özellikle entelektüel çevrelerle ısrarla aşılanmaya çalışılıyor. Maddi temellerinden ve tarihi pratiklerinden soyutlanmış "yerli toplumlar" hayranlığı kisvesi altında bu toplumlara kendi "özbenlik"leri hatırlatılarak Batı'ya karşı müteyakkız olmaları, Batı'nın pisliklerine bulaşmamaları öğütleniyor. Bu yapılırken de, elbette ki, Batı'nın tüm tarihi, sosyal, kültürel, entelektüel, politik birikimi Batı'nın bugünkü çürümüş, kokuşmuş burjuva moral değerleri ve gayri insani pratikleriyle özdeşleştiriliyor. Ve burdan yola çıkılarak o birikimin insanlığa mal olmuş olumlu, evrensel yanları —bilime, sadakat, materyalist dünya görüşü, insan hakları kavramı, haklılık yolunda direnme anlayışı, demokrasi, sosyalizm— olumsuzlanmak isteniyor.



▲ *Dindarlarımız. Barış davasına omuz vermiyor, 12 Eylül koşullarında mescit - müslümanlığı yapmayı tercih ediyorlar.*

Kısa ve uzun vadeli amaçları, şu ya da bu ölçüde gelişme aşamasındaki ülkelerde emperyalist/kapitalist ilişkilere alanı alabildiğine serbest bırakmak, çeşitli çarpıtmalar ve saptırmalarla genelleştirilen "Batı" kavramına dayalı Batı düşmanlığından bir anti-komünizm silahı üretmek, sosyalizmi dünyanın gündeminden düşürmek olan bu Batılı, emperyalist ideolojik saldırının başka yerlerde olduğu gibi bizde de çeşitli nedenlerle bunalıma düşmüş kimi aydın çevreler üzerindeki etkisi, ötedenberi, sanıldığından daha derin ve belirleyicidir. Hâlâ süregiden 12 Eylül koşulları bu etkiyi daha da belirleyici kılmıştır. O koşullarda kişisel bunalımdan kurtulmak, dünyayı ve hayatı anlamlı kılacak bir toplumsal kişilik kazanma yolunda dine, İslami değerlere sarılma tavrı, niteliği herkesçe malûm dolaylı ya da dolaysız baskılarla topluma dayatılmak istenen belli bir politikanın kimi hallerde bireyin tercihinde yansıyan izdüşümüdür.

Çağdaş koşullarda dini inanç ve bireyin dini inanç doğrultusunda yaşama gayreti, kendi başına ele alındığında, öyle kolay kolay hafife alınamayacak kadar ciddi, onayla değil ama mesafeli bir saygıyla karşılanacak bir seçimdir. Ayrıca kitlelerin genel olarak dine bağlılığına da saygılı olmak politikanın kitlesel boyutunun önemini müdrik her siyasi hareketin önde gelen ilkelerinden biri olmak gerekir. Ama bu gerçek, bu yazıda bazı olumsuz veçhelerine değinilen fenomenin aydınlığa çıkarılması gereğini azaltmıyor. Çünkü kişinin toplumsal bilincini çarpıtma ve saptırmada dine yüklenen işlev de, bizatihi, bir politikadır. Bu politikanın dine bağlı kitlelerin çıkarlarıyla tam ters doğrultuda olduğu gerçeğinin tüm yönleriyle kavranılmasını sağlamak ve kitlelerde dine bağlılığın manipülasyonunu teşhir için hiçbir çaba esirgenmemelidir. Bilincin çarpıtılması ve saptırılmasına yataklık eden maddi ve moral koşullarla mücadele gereğinin gündemde olduğunu ve daha uzun zaman —bugünkünden çok farklı koşullarda da— gündemde kalacağını hatırdan çıkarmamanın önemi de ne kadar vurgulansa azdır. ■

Cem Gönenç
Cerrahpaşa Tıp Fak. Öğrenci Derneği Üyesi

İLKELERİ YAŞAMA GEÇİRMEK

Öğrenci derneklerinin demokrasi mücadelesinin etkin bir unsuru olabilmesi için, örgütlü-birleşik ve kitlesel bir öğrenci hareketinin yaratılması zorunludur.



Öğrenci dernekleri geçen dört ayı oldukça yoğun bir şekilde yaşadı. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisi İsa Tanrıverdi'nin ölümünün ardından Marmara Üniversitesi Rektörlüğü'nün önüne siyah çelenk bırakmak isteyen iki öğrencinin gözaltına alınmasını protesto etmek için yapılan oturma eylemi, dernek temsilcilerinin İzmir ve İstanbul'dan Ankara'ya yürüyüşü, yemek boykotları ve açlık grevleri hep son dört ayın olayları. Bu eylemler dernekleşme sürecinde nitel bir sıçramayı gösteriyor. Yapılan eylemler derneklerin kitleselleşme sorununun çözümlenmesinde önemli bir menzili oluşturmakla birlikte, bu sorunun tümüyle çözümlenebilmesi için önümüzdeki aylarda yapılması gerekenleri saptamak yaşamsal bir önem taşıyor.

Yapılan eylemlerin ve bundan sonra yapılacakların boşa gitmemesi için derneklerin önümüzdeki dönem yapması gerekenler tek cümleyle özetlenebilir: Programlı çalışmayı ve bu programa uygun bir iç örgütlenmeyi yaşama geçirmek. Bazı derneklerin bu konuda oldukça iyi örnekler vermelerine karşın, bazılarında ne program ne de iç işleyiş konusu netleşmiş durumda. Bu durumun konumuz dışında olan nedenlerine girmeden dernek programlarının temellerinden söz edelim.

Yönetimin demokratikleşmesi

Öğrenci derneklerinde de genel kabul gördüğü üzere, programlardaki temel hedef özerk ve demokratik bir üniversite olmalıdır. Özerk ve demokratik bir üniversite öğrenci sorunlarının -en azından belirli bir tarihsel kesit içerisinde- tümüyle çözümlenmesini sağlayacaktır. Böyle bir üniversite, her şeyden önce, eğitim yönetiminin demokratikleşmesini gerektirir. Bundan yalnızca YÖK'ün kalkması ve üniversitelerin idari, mali ve bilimsel özerkliğe kavuşması anlaşılmamalıdır. En az bunlar kadar önemli bir koşul da, öğrencilerin üniversite yönetimine eşit haklarla katılmasıdır. Özerk ve demokratik bir üniversite eğitim hakkının da demokratikleşmesini gerektirir. Bu koşulun yerine getirilmesiyle, her gence yeteneklerine uygun bir eğitim görme ve bu eğitime uygun bir meslek bulma hakkı tanınacaktır. Doğaldır ki, bu hakkın yaşama geçirilmesi okullardan gereksiz atılmaları engelleyecek, paralı eğitime son verilmesini ve öğrencilere öğrenimlerini sürdürmeleri için parasal destekte bulunulmasını sağlayacaktır. Özerk ve demokratik üniversitenin üçüncü koşulu ise eğitimin içeriğinin demokratikleşmesidir. Eğitim sorgulayıcı, araştırıcı ve dolayısıyla yaratıcı bir öz kazanmak zorundadır. Ayrıca, derslerde verilen eğitimin dışında, öğrencilerin denetiminde yürüyen kültürel, sportif vb. çalışmalara da gerek vardır. Bu koşul doğal olarak, okullarından uzaklaştırılmış demokrat hocalarımızın geri dönmelerini ve disiplin, sınav vb. yönetmeliklerin yeniden düzenlenmesini gerektirecektir.

"Eylem için eylem gibi bir çizgiye düşülmesi bir avuç 'profesyonel eylemci'yi tribünlerden seyreden kitlelerin ortaya çıkmasına yol açacaktır."

İki yanlış anlayış

Kafası çalışan herkesin rahatlıkla anlayabileceği gibi, böyle bir üniversite ancak demokratik bir Türkiye'de gerçekleşebilir. Bu olgu, öğrenci derneklerinin ülkedeki demokrasi mücadelesinin bir parçası olması gerektiğini gösterir. Bu noktada ortaya çıkabilecek iki yanlış anlayıştan sakınılmalıdır. Bunlardan biri, sadece özerk ve demokratik üniversite sloganını yineleyen, ama öğrenci gençliğin güncel-somut çıkarlarıyla ilgilenmeyi reddeden bir anlayıştır. Diğeri ise, dernekleri antifaşist, antiemperyalist vb. terimlerle niteleyip yine güncel sorunlardan yan çizen bir anlayıştır. Kuşku yok ki, ancak özerk ve demokratik bir üniversite öğrenci sorunlarının kesin çözümü getirir. Yine kuşku yok ki, böyle bir üniversite ancak demokratik bir Türkiye'de gerçekleşebilir. Ancak, bu hedeflere yalnızca sloganlarla varılamaz. Öğrenci derneklerinin demokrasi mücadelesinin etkin bir unsuru olabilmesi için, örgütlü-birleşik ve kitlesel bir öğrenci hareketinin yaratılması zorunludur. Kitleselleşmeyi sağlayacak olan şey ise öğrenci gençliğin bütün sorunlarıyla ve ilgi alanlarıyla doğrudan uğraşmaktır.

Üç ana çalışma alanı

Bu nedenlerle dernek programları üç ana çalışma alanını kapsamalıdır. Birinci alan gençliğin güncel sorunlarıdır. Yurtların kalabalıklığı, ev kiralarının, beslenmenin ve kitapların pahalılığı, atılmalar, paralı eğitim, kredilerin yetersizliği vb. sıradan öğrencinin en duyarlı olduğu konulardır. İkinci alan, kültürel, sanatsal, sportif vb. çalışmalardır. Öğrenci gençliğin bu tür çalışmalara büyük bir ilgisi olmasına karşın, iktidar bu konuda öğrenci gençliğe hiçbir şey vermemektedir. Üçüncü alan ise ülke sorunları konusunda yapılacak çalışmaları kapsamalıdır. Bu alanda öncelikle eğitim dallarına göre yönlendirme yapılmalıdır. Örnek vermek gerekirse, tıp fakültelerinde işçi sağlığı ve meslek hastalıkları, sağlık örgütlenmesi modelleri; iktisat fakültelerinde 24 Ocak Kararları, ülkenin sosyo-ekonomik yapısı; siyasal bilgiler fakültelerinde de anayasa, demokrasi vb. konularda araştırmalar yapılabilir. Bütün bu çalışmalar derneklerin kitleselleşmesini sağlayacaktır. Ancak bu çalışmaların yapılabilmesi ve derneklerin kendi üyeleriyle etkili bir bağ kurabilmesi için işlevsel bir iç örgütlenmeye de gerek vardır. Sözü edilen alanlarda çalışma grupları ve alt gruplar oluşturulmalı ve her üye ilgi alanına uygun bir grupta çalışmalıdır. Dernek üyeliği yalnızca genel kurullarda oy kullanmakla değil, dernek organlarında görev almakla somutlanır.

Doğramacı ve arkasındakiler derneklerin yalnızca öğrencilerin şikayetlerini "yetkili makamlara" ileten birer kurum olmasını istiyorlar. Oysa ki, tam aksine, dernekler şikayet eden değil, hak arayan, mücadeleci örgütler olmak durumundadırlar. Dernekler programlarına uygun eylemler yapmalı ve bu eylemleri yaparken bazı noktalara dikkat edilmelidir. Her şeyden önce, eylemlerin içeriği saptanırken programın o andaki ağırlık noktası saptanmalıdır. Unutmamak gerekir ki "ağırlıksız strateji rotasız torpile benzer". Sorun o andaki ana halkayı yakalayabilmek sorunu, yani öğrenci gençliğin en duyarlı olduğu veya olabileceği konuları saptayabilmek sorunudur. Bunun güzel bir örneği, Ekim-Kasım aylarında "44. maddenin değişmesi, atılan öğrencilerin geri alınması, paralı öğretime son verilmesi ve kredilerin öğrencilerin beslenme, barınma ve kitap masraflarını karşılayacak düzeye çıkartılması" hedefleriyle yapılan eylemlerdir. Ayrıca eylemler yapılırken **toplumsal** meşruluğa da dikkat edilmelidir. Yine önemli bir nokta, eylem yapılırken güçlerin dağıtılmayıp belirli bir noktada toplanmasıdır. Ancak böylesi eylemlerle ciddi sonuçlar alınabilir. Kimi zaman somut sonuçlar alınmayacak eylemler de yapılabilir. Bu tür eylemlerde, eylemin kitlenin bilinç düzeyini, özgüvenini yükseltici nitelikte olması gözetilmelidir. Eylem yaparken bu noktalar gözden kaçırılırsa rahatlıkla "sürekli eylem" veya "eylem için eylem" gibi bir çizgiye düşülebilir. Böyle bir durum, kitlelerin enerjisinin boşa tüketilmesine ve sonuçta eylemler yapan bir avuç "profesyonel eylemciyi" tribünlerden seyreden kitlelerin ortaya çıkmasına yol açacaktır.

Görüldüğü gibi, dernekçilik yapmak pek kolay bir iş değil. Öğrenci derneklerinin gerçekten etkili bir güç olabilmesi için uygun bir programa, bu programa uygun bir iç örgütlenmeye ve hak aramak için tutarlı bir eylem çizgisine sahip olunmalıdır. Kısacası, öğrenci gençliğe önderlik edebilmek için, politikanın bir sanat olduğunu unutmadan politika üretebilmek gerekiyor. Önümüzdeki dönem yapılması gereken iş, bu ilkeleri yaşama geçirerek, özerk ve demokratik üniversite için mücadeleyi yükseltmektir... ■

AÇLIK GREVİ KARARLILIĞIN EN GÜZEL ÖRNEĞİ

Açlık grevine katılımın yüksekliği, öğrencilerin kendi sorunlarına kayıtsız kalmama sorumluluğunu kavramış olmalarının göstergesidir.

Ocak ayında Ankara'da bazı öğrencilerin gözaltına alınmasını ve öğrenci derneklerinin varlığına yönelik saldırıları protesto etmek amacıyla, dört ayrı kentte üniversiteli öğrenciler açlık grevleri yaptılar. Açlık grevinin, kişinin fiziksel dayanıklılığını zorlayan bir eylem şekli olması göz önüne alındığında, bu greve katılan öğrenci sayısının yüze varan bir sayıya ulaşması oldukça önemli. Katılımın yüksekliğini, öğrencilerin kendi sorunlarına kayıtsız kalmama sorumluluğunu kavramış olmalarının bir göstergesi olarak algılamak gerekiyor.

Bursa'da Uludağ Üniversitesi öğrencileri 1986'nın son gününde öğrenci derneklerine yönelik baskıları ve gözaltına alınmaları protesto amacıyla açlık grevine gittiler. 10 öğrenciyle başlayan grev, polisin yoğun baskısına rağmen genişledi ve 31'e ulaştı. Açlık grevi daha ilk dakikalarında "polis nezareti altında" başlamıştı. Grevin devam edeceği Gürün Kitabevi'ne basın, grevi destekleyenler, öğrenciler, hep birlikte gidilirken bile polis hazırdı, ve iki öğrenciyi gözaltına almakta gecikmedi. Açlık grevinin 2. ve 3. gününde Devlet Hastanesi'nden doktor gönderilmişti. Ancak Hastaneye yapılan baskılar sonucunda Başhekim doktor göndermeyeceğini açıkladı. Grevin 4. gününde hastaneye kaldırılan iki öğrenciye polis ekip arabaları eşlik ediyor ve serum verilen öğrencilerin adresleri alınıyordu.

Gözaltına alınanların serbest bırakılması üzerine açlık grevi başlangıçtaki coşkuyla sona erdirildi. Bursa'daki çeşitli kuruluşlar ve öğrencilerin haklı isteklerini destekleyenlerin ilgisi, grevin sonuna kadar devam etti. Öğrencilere de bir coşku kaynağı olan bu ilgi, toplumun diğer kesimlerinin de sorunlara kayıtsız kalmadığının göstergesiydi. ■

Zekeriya Çaylı

(Bursa)



▲ *Bursa'da açlık grevi. İlgi büyüktü.*

COŞKUYLA DESTEKLENEN EYLEM

Öğrenci dernekleri depolitizasyona, kültürsüzleştirme, kişiliksizleştirme çabalarına, baskılara, işkenceye karşı biraraya geldiler.

Günümüz Türkiye'sinde demokrasinin kazanılması sorunu, demokrasiden yana olan tüm toplum kesimlerinin olduğu gibi, doğal olarak, özerk demokratik üniversiteden yoksun bulunan ve çağdaş demokratik eğitim isteyen öğrenci gençliğin de acil sorunu.

Demokrasi mücadelesinde başarının kitlesel biçimde aktifleşmekten geçtiğinin bilincinde olan öğrenci gençlik, bu mücadele doğrultusunda kendi örgütleri olan öğrenci derneklerini oluşturdu. Tüm ülkede sayıları yetmişi aşan öğrenci dernekleri ile öğrenci gençlik, şüphesiz demokrasi güçleri içinde işçi sınıfından sonraki en canlı, en dinamik kesimi oluşturuyor.

Öğrenci gençliğin akademik-demokratik haklarını alma mücadelesi doğrultusunda, 1980 Eylül'ü sonrası geliştirdiği ilk kitlesel eylem olan 44. maddeye karşı başlatılan kampanyadır. Bunun paralelinde gelişen yürüyüş, panel ve imza kampanyası, öğrenci gençlik örgütlenmesinin eriştiği bir aşama. Bu eylemle öğrenci gençlik bir kez daha, birlikte tavır almanın ve demokratik güçlerle dayanışma içinde olmanın ne kadar gerekli olduğunu kavradı.

Bu kampanyadan beri öğrenci derneklerine sürekli baskılar yapıldı, üyeleri gözaltına alındı, fakültelerinde sinema bileti sattıkları gerekçesiyle öğrenci derneği yöneticileri uzun sürelerle okullarından uzaklaştırıldı. Aralık ayı sonlarında Ankara'da gözaltına alınan öğrenci derneği kurucu, yönetici ve üyelerine işkence yapılması nedeniyle, Ankara öğrenci derneklerinin başlattığı ve İzmir, Bursa, İstanbul öğrenci derneklerinin ve tüm ilerici, aydın ve demokrat insanların desteklediği açlık grevi eylemi, öğrenci derneklerinin demokrasi mücadelesi yolundaki kararlılığının en güzel örneği. Öğrenci dernekleri bu eylemle seslerini ülke dışında duyurdular ve meşruluklarını bir kez daha dosta ve düşmana kabul ettirdiler.

Depolitizasyona, kültürsüzleştirme-kişiliksizleştirme çabalarına, baskılara, işkenceye karşı bir araya gelen öğrenci dernekleri, tüm bu baskıların boşuna olduğunu gösterdiler.

İşkence olaylarının ayyuka çıkmasına rağmen, İçişleri Bakanı; kendilerine işkence yapıldığını söyleyen öğrencilere: "hani iz var mı?" "Bana delil getirin" diyebiliyor. Sayın İçişleri Bakanı şunu bilmiyor mu: "yoğurdun ekşi olduğunu anlamak için tadına bakmaya gerek yok." Çünkü yoğurdun kokusu ortalığa yayıldı. Bu yoğurdun en kısa zamanda çöpe atılması gerekiyor.

İşkence noktasına kadar varan baskılar bile öğrenci gençliğin demokrasi mücadelesini durduramadı. Demokrasiyi kazanmakta kararlı olan öğrenci gençlik ve onun örgütleri, öğrenci dernekleri, bu konuda geri adım atmamaya kararlı. ■

Musa Ceylan

(Ankara SBF Öğr. Der. Üyesi)



▲ *Ankara'da açlık grevi. Anne-babalar da katıldı.*

SOSYAL DEMOKRASİ VE DEMOKRATİK SOSYALİZM

Devrimci Marksizmden uzaklaştıkları ölçüde, klasik sosyal demokrasi kalıntıları için, devrimci Marksizm ile demokratik sosyalizm arasında, günümüzde bağımsız bir sosyal demokrat etkinlik alanı kalıyor muydu?

Önce bilimsel sosyalizm vardı. Sosyal demokrasi, bilimsel sosyalizmi simgeliyordu. Sonra, bilimsel sosyalizmin simgesi olmaktan çıkıp, onun seçeneği durumuna dönüştü. Sosyal demokrasi yabanlaşıyor, demokratik sosyalizm oluyordu. Sosyal demokrasinin eski tadı kalmadı. Ama onun eski tadını özleyen sosyal demokratların soyu da büsbütün tükenmedi. Gitgide küçülen bir azınlık olarak, yeni sosyal demokratlar arasında bir yoksul akraba durumuna düştüler. Örneğin, demokratik sosyalizmin ülkemizdeki seçkin ideologlarından biri olan Haluk Özdalga'nın, Aralık 1986 tarihli 84. sayısını sosyal demokrasinin sosyal demokratlarca betimlenmesine ayıran **Mülkiye** dergisinde yayımlanan "Demokratik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm" başlıklı yazısı, başka yerler arasında, o eski sosyal demokratların, bu hayırsız uzantıları tarafından nasıl itilip kakıldıklarını da gösteriyordu.

"Devrimci Marksizm, sivil toplumculuğun karşısına, politik toplumculuk denilebilecek bir devletetaparlıkla da çıkmıyordu. Sivil toplumculukla, birbirini karşılıklı dıştalayan iki seçenekten biri olarak da almaşmıyor, onu aşıyordu."

Yeri gelmişken, **Mülkiye** dergisini yayınlayan arkadaşları, sorunlarımıza açıklık getirici entelektüel etkinliklerinden ötürü, burada övgüyle analım. **11. Tez** kitap dizisini sürdüren arkadaşları da. **11. Tez** kitap dizisi de, 4. kitabını, sosyal demokrasinin, ama bu kez sosyal demokrasi dışından, öyleyse eleştirel bir irdelenmesine ayırıyordu.

Evet, Haluk Özdalga'nın söz konusu yazısına düştüğü ikinci dipnot, eski sosyal demokratların yenileri tarafından nasıl itilip kakıldıklarını gösteriyordu. "Bilimsel sosyalizm ile demokratik sosyalizm arasındaki fark, iktidara gelmek için kullanılan farklı araçlardan ibaret olmadığı" için, "aksi türlü yanılgıların ne kadar acı sonuçlar doğurabileceği" konusuyla ilgiliydi bu dipnot; sözcüğü sözcüğüne de şöyleydi:

"Demokratik sosyalizm ile bilimsel sosyalizm arasındaki belirleyici farkın demokrasi konusundan kaynaklandığına ilişkin yanılgılar, her zaman acı sonuçlara yol açmayabilir. Bazen de, İsmail Cem'in **Sosyal Demokrasi Nedir, Ne Değildir** adlı kitabında görüldüğü gibi, masum ve önemsiz saçmalıklara neden olabilir. Cem bu kitabında, bilimsel sosyalizmin gelmiş geçmiş en ortodoks sözcülerinden biri olan Karl Kautsky'nin, çağdaş sosyal demokrasi düşüncesinin oluşumuna en önemli katkıda bulunmuş iki kişiden biri olduğunu, veya bu düşüncenin gelişimine en stratejik katkıyı getirmiş kişi olduğunu ileri sürmektedir. Gerekçe olarak da, Kautsky'nin bolşevik ihtilaline demokrasi açısından yaptığı eleştiriyi göstermiştir. Lenin'in bolşevik ihtilalini Kautsky'nin argümanları doğrultusunda eleştirenler arasında, Lüxemburg ve Martov gibi başka bilimsel sosyalistler de vardır. Ama bunlardan hiçbiri, sosyal demokrat değildir. Kautsky ve çağdaş sosyal demokrasi düşüncesi arasındaki ilişkiler hakkında Cem'in uzun uzun yaptığı tahlillerin, ciddiye alınabilecek pek bir tarafı yoktur".

Cem'in kitabını okumamış olanlar için, Cem'e göre çağdaş sosyal demokrasi düşüncesinin oluşumuna en önemli katkıda bulunan iki kişiden öbürünün, Özdalga'nın adını anmadığı Eduard Bernstein olduğunu belirtelim.

Öteki dipnotta ise, Haluk Özdalga, bu "kısa inceleme"sinde, maddeci tarih görüşü ile ilgili olarak yararlandığı başlıca kaynağın, Leszek Kolakowski'nin **Main Currents of Marxism** adlı çalışması olduğunu belirtiyordu. Leszek Kolakowski Polonyalı bir Marksist felsefeciydi. 1966'da, Polonya komünist partisinden çıkarıldıktan sonra, ülkesinden ayrılmıştı. 1970'ten beri de Oxford'da ders veriyordu.

Ve biz sözcüklerle anlaşıyorduk. Ama sözcüklerle gerçekten anlaşabilmek için, önce sözcükler üzerinde anlaşmak gerekiyordu, üzerinde anlaşmadığımız sözcüklerle ancak düşsel anlaşmalar kurabilir, ancak düşsel anlaşmazlıklara düşebilirdik. İçeriklerinden soyutlanmış sözcükler, bizi ancak bir iletişimsizlik ortamında yaşatabilirdi. Çoğu zaman yan yana olduklarımızla neyin ardında koştuğumuzu, karşı karşıya olduklarımızla neyin kavgasını yaptığımızı kendi kendimize sorma durumunda kalıyorsak, bunun nedenlerinden biri de bir iletişimsizlik ortamında yaşamamız olmalıydı.

Demokratik sosyalizme dönelim. Önce 1923'te kurularak etkinliğini 1939'a dek (II. Enternasyonal olarak) sürdüren sosyalist işçi enternasyonaline, sonra da 1951'de kurulan sosyalist enternasyonale katılan partilerin sosyalizm anlayışıydı demokratik sosyalizm. Bu sosyalizm anlayışının, özellikle Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin **1959 Bad Godesberg Kongresi**'nden sonra, daha baştan beri uzaklaşmaya başladığı Marksist sosyalizm anlayışıyla hiçbir ilgisi kalmamıştı. Sosyal demokrasi, demokratik sosyalizm olarak, bilimsel sosyalizmden arındığı ölçüde, Marksist sosyalizmin seçeneği durumuna dönüşüyordu. Eski sosyal demokrasi ile yeni sosyal demokrasi arasındaki süreklilik, niceliğin niteliğe dönüştüğü bu noktada, yerini kopukluğa bırakıyordu. Öküz ölüyor, ortaklık ayrılıyordu. Uzun bir sürecin ürünü olan güncel demokratik sosyalizm, Özdalga'nın "çağdaş sosyal demokrasi düşüncesi" dediği şey, işte bu kopukluğu simgeliyordu.

Uzun bir süreç. Klasik sosyal demokrasi, özellikle Engels'in ölümünden sonra, devrimci marksizmden gitgide uzaklaşıyor (Engels öldüğü için değil, 1870-1914 döneminin nesnel ve öznel koşulları nedeniyle), liberal marksizme dönüşüyordu. (Daha sonra Lenin'in Kautsky'ye yönelteceği eleştiriler, liberal marksizm konusunda bir fikir verebilirdi). Ve liberal marksizm olarak, devrimci marksizmden uzaklaştığı ölçüde de, gitgide reformcu sosyalizme yaklaşıyordu. Liberal marksizm bayrağını, II. Enternasyonal içindeki "merkezci" sosyal demokratlar dalgalandırıyordu. II. Enternasyonal'in 1914'teki batkısından sonra, III. Enternasyonal'in de kurulması üzerine, bunlar 1921'de "Viyana Enternasyonali"ni (2,5'uncu Enternasyonal adıyla ünlü) kuruyorlardı. Reformcu sosyalizm bayrağı, 1919 Şubat'ında, III. Enternasyonal'den de önce, "Bern Enternasyonali"ni kuran sağ sosyal demokratların elindeydi. İşte bu iki "Enternasyonal", 1923 Hamburg Kongresi'nde birleşerek, sosyalist işçi enternasyonalini kuracaklardı. Devrimci marksizm bayrağı ise, II. Enternasyonal'in sol sosyal demokratlarına kalıyor, 1919 Mart'ından başlayarak, bunlar da III. Enternasyonal içinde, komünist partiler olarak bir araya geliyorlardı. Gene de, devrimci marksizm ile liberal marksizm arasındaki ayrım, bir erek ayrımı olmaktan çok, aynı ereğe götüren bir yol ayrımıydı. Bilimsel sosyalizm ile

demokratik sosyalizm arasındaki farkın, yalnızca iktidara gelmek için kullanılan farklı araçlardan ibaret olmadığını göstermeye çalışırken, söz konusu yazısında Haluk Özdalga, eski sosyal demokrasi ile yeni sosyal demokrasi (ya da klasik sosyal demokrasi ile demokratik sosyalizm) arasındaki farkı da göstermiş oluyordu. Yeni sosyal demokratlar, eski sosyal demokratları, işte bu farklılıktan ötürü tarih öncesi canavarlar gibi görüyorlardı. Haluk Özdalga, işte bundan ötürü İsmail Cem'in çözümlemelerinde pek de ciddiye alınabilecek bir yan bulamıyordu. Ecevit, bundan ötürü SHP'deki sızmalardan söz ediyordu. SHP'ye gelince, 28 Eylül 1986 ara seçimlerindeki başarısızlığın faturası, bundan ötürü yanlış adrese postalanıyordu. Liberal marksizm, bir yaşına daha giriyor, günah keçisi de oluyordu.

Liberal marksizm. Fransız burjuvazisi, politik toplumda egemenliği fethettiği 1789 Devrimi'nden önce, sivil toplumda hegemonyayı fethediyordu. Aynı durumun, 1870'li yıllardan başlayarak, Avrupa işçi sınıfı için de belli bir noktaya kadar olanaklı gibi görünmesi üzerine, liberal marksizm, sosyalist devrimi (devlet erkliğinin işçi sınıfı ile yardımcı ve bağlaşıkları tarafından herhangi bir biçimde fethi) bu olanağın gerçekleşmesine bağlıyordu. Şöyle ki, liberal marksistler, diktatora uğrağına karşı hegemonya uğrağına, yani güç ve zorlama uğrağına karşı inandırma ve onaşma uğrağına, öyleyse politik topluma karşı sivil topluma, yöntembilimsel bir öncelik ötesinde, tam ve kesin, mutlak bir öncelik tanıyorlardı. Kısacası, sivil toplumu fetişleştiriyorlardı. Bugün "sivil toplumculuk" dediğimiz ideolojinin atalarıydılar. Önce sivil toplumda hegemonyanın fethi adına, politik toplumda egemenliğin fethini çıkmaz ayın son çarşambasına erteleme yolunu tutuyorlardı. Oysa devrimci marksizme göre, sivil toplumda hegemonyanın fethi için savaşım, politik toplumda egemenliğin fethinden önce başlamakla birlikte, ancak egemenliğin fethinden sonra, geçiş döneminin tamamlanmasıyla birlikte tamamlanabilecek bir süreçti. Ama devrimci marksizm, sivil toplumculuğun karşısına, politik toplumculuk denebilecek bir devletetaparlıkla da çıkmıyordu. Sivil toplumculukla, birbirini karşılıklı dıştalayan iki seçenekten biri olarak almaşmıyor, onu aşıyordu. Devrimcilik ile inkılapçılık arasındaki ayrım da, salt bir sözcük ayrımı olmadığı ölçüde, işte buydu. İnkılapçılık, sivil toplumculuğun karşısında, onunla aynı düzeyde bir seçenek olarak, bir politik toplumculuk, bir devletetaparlık öneriyordu. Devrimcilik ile inkılapçılık arasındaki ayrımın izdüşümü olarak, Jakobenlik ile tepeden inmecilik arasındaki ayrım çizgisi de işte buradan geçiyordu.

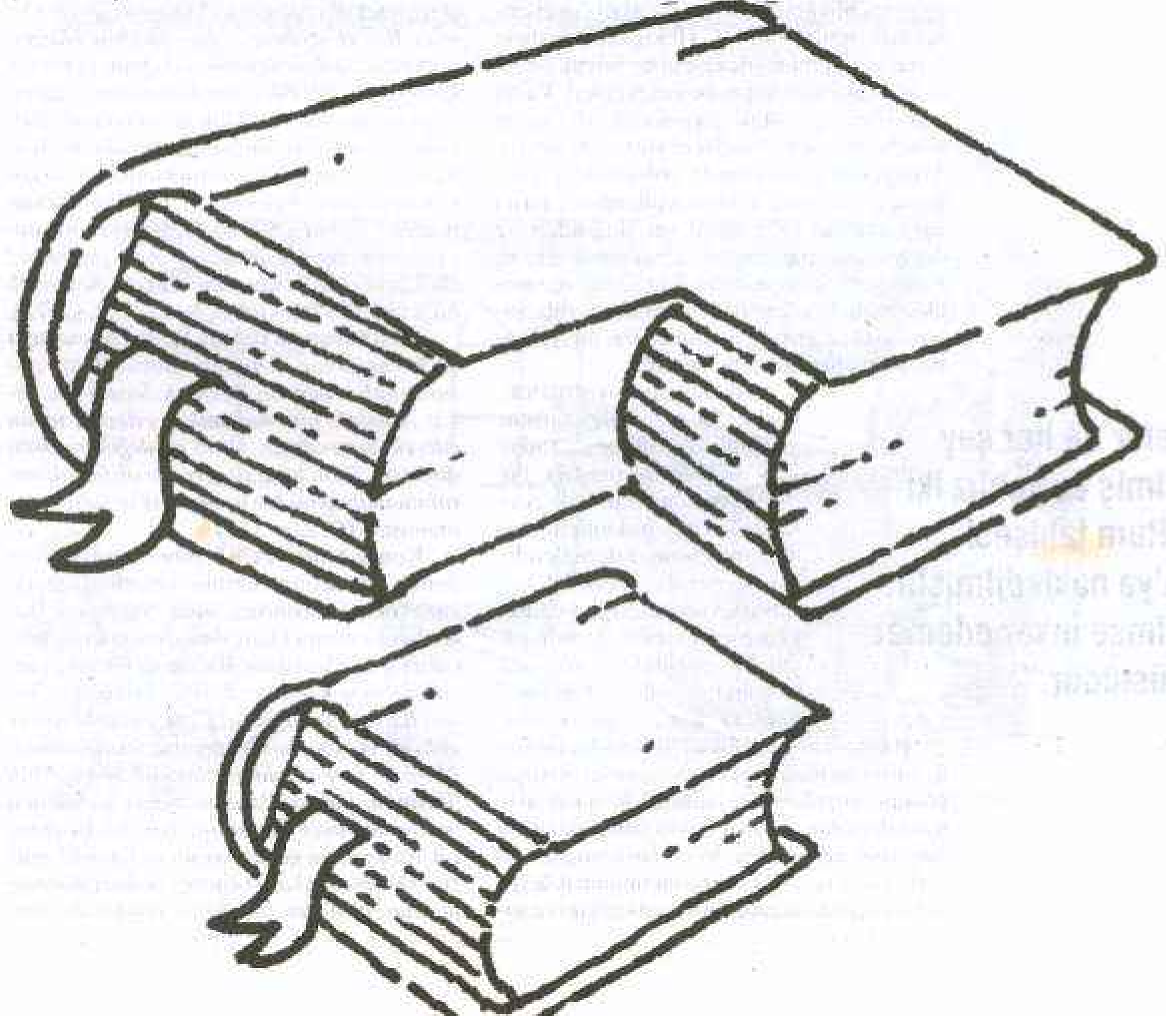
Demokratik sosyalizme dönelim. Demokratik olmadığını ima ettiği (ayrıca ima etmekle de kalmadığı) bilimsel sosyalizm gibi bir sosyalizm değildi, demokratik sosyalizm. Haluk Özdalga'nın da belirttiği gibi, "etik ve siyasal bir tercih"ti. Haluk Özdalga, yalnız devrimci marksizme değil, klasik sosyal demokrasiye de, siyasal nedenlerin yanı sıra, her halde "etik" nedenlerle saldırıyordu. Demokratik sosyalizmin eşanlamlısı olarak kullandığı sosyal demokrasinin, insanlığın binlerce yıllık uygarlık tarihi boyunca görülenlerden tamamen farklı bir Yeni İnsan ve tamamen farklı bir Yeni Toplum (kapitaller Özdalga'dan) yaratma peşinde koşması yerine, geleneksel amaçları olan daha iyi bir toplum, daha çok özgürlük, daha çok eşitlik ve daha çok adalet için (burada bir ekleme de biz yaparsak, niteliksiz nicelik için, öyleyse daha iyi, daha özgür, daha eşit ve daha adil bir... kapitalizm için) çaba göstermesi yerinde olacaktı. Oysa sayın Özdalga'nın kısa incelemesinde kısaca (ve kuşkusuz "etik" nedenlerle, ağzından çıkanı kulağı duymaz birinden söz ediyormuş gibi) sözünü ettiği Gramsci'ye göre, niteliksiz nicelik, niceliksiz de nitelik (kültürsüz ekonomi, zekâsız pratik ve **vice versa**) olamazdı. Ve nitelik niceliğin (ya da Özdalga'nın yaptığı gibi, nicelik niteliğin) karşısına çıkarılınca, gerçeklikte belli bir nitelik bir başka niteliğin, belli bir nicelik de bir başka niceliğin karşısına çıkarılmış oluyordu. Yani felsefesel bir olumlamada bulunulmuyor, ama politika yapılıyordu.

Evet, demokratik sosyalizm bilimsel sosyalizm gibi bir sosyalizm değildi. Ayrıca bunun tersini söyleyen de yoktu. Ama nasıl bir sosyalizmdi? Demokratik sosyalizm için erek, kapitalist özel mülkiyetin kaldırıldığı bir toplum değil, kapitalist toplumun başlıca özelliklerini koruyan bir ekonomik ve toplumsal kuruluştu. Bu kuruluşta, özel sektörle birlikte, bir devlet sektörü ve bir de kooperatif sektör ("halk sektörü") olacak, insanlığın binlerce yıllık uygarlık tarihi boyunca görülenlerden tamamen farklı bir Yeni Toplum peşinde koşulmadığına göre, toplumsal ve mali yasaların yoksul (ya da "güçsüz") sınıfları korumasına özen gösterilecek ve siyasal özgürlükler parlamenter rejim çerçevesinde korunacaktı. Koyunun olmadığı yerde keçi Abdurrahman Çelebi'ydi, ama, böyle bir sosyalizme de sosyalizm demek biraz tevatür olmuyor muydu? Hem sonra sosyalist bir partinin her şeyden önce işçi sınıfı partisi olması da gerekmiyor muydu? Böyle bir sosyalist parti işçi sınıfı için Fareli Köyün Kavalcısı olmaz mıydı?

Gerçi yalnız işçi sınıfıyla organik ilişkileri tartışmalı partilerin değil, söz konusu ilişkileri söz götürmez kimi partilerin de sosyalistlikleri, bilimsel sosyalizm açısından söz götürebilirdi. Çünkü her sosyalist parti, elbette işçi sınıfı partisiydi; ama her işçi sınıfı partisi, sosyalist parti değildi. Tıpkı her sosyalist partinin Marksist parti, her Marksist partinin devrimci marksist parti olmadığı gibi. Gene de demokratik sosyalist partilerin hem işçi sınıfı partisi nitelikleri kabul edilebilirdi, hem de sosyalistlikleri. Bir burjuva işçi devinimimin, ve bu devinime bağlı olarak da burjuva işçi partilerinin varlığı, 70 yılı aşkın bir süreden beri biliniyordu. Ayrıca bir de burjuva sosyalizmi vardı ve doğrusunu söylemek gerekirse, işçi sosyalizminden de, marksist sosyalizmden de kıdemliydi. Öyleyse, demokratik sosyalist partilerin, işçi sınıfı partisi nitelikleriyle birlikte, sosyalizmleri de pek âlâ kabul edilebilirdi; ama, tırnak içinde, "sosyalizm" olarak.

Sosyalizmlerinin "etik" sizlerce tırnaklı ya da tırnaksız yazılması, demokratik sosyalistler için her halde sorun değildi. Ama bir başka sorun vardı: Devrimci marksizmden uzaklaştıkları ölçüde, klasik sosyal demokrasi kalıntıları için, devrimci marksizm ile demokratik sosyalizm arasında, günümüzde bağımsız bir sosyal demokrat etkinlik alanı kalıyor muydu? Yoksa, köprülerin altından bunca su aktıktan sonra, ya deve ya da kuş olmak arasında bir seçim yapmaları mı gerekiyordu? ■

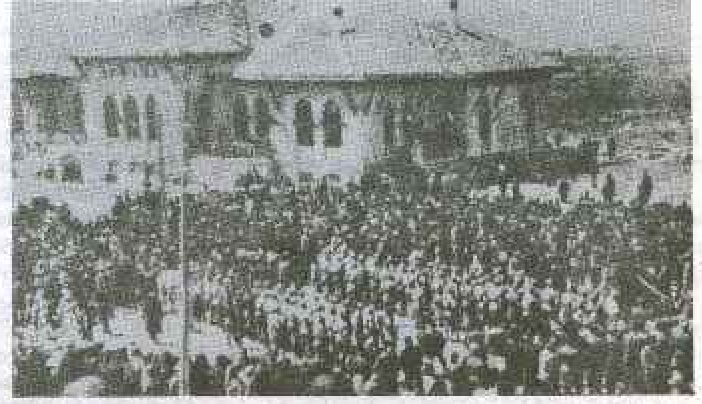
DÜZELTME: *Geçen sayıda yayımlanan "Tek Seçenek Azgelişmişlik... Mi?" başlıklı yazının bir yerinde (s. 21, birinci sütun): "İstemedikleri, kapitalist sistemdışında, ya da kendilerinden bağımsız bir sanayileşmeydi; Azgelişmişleştiren bir sanayileşme." cümlelerinin ikincisi: "Azgelişmişleştirmeyen bir sanayileşme." olacaktı. Kusur benimdir. Düzeltir, özür dilerim. - Kenan Somer*



Zafer Üskül

— Efendiler! Celse-i hafiyeyi küşat ediyorum.

MECLİS YÖNETİMİ DENETLER



"Size açık söylüyorum biz, Büyük Millet Meclisi, her şeye hakimiz."

Parlamentoların temel görevlerinden biri yasa yapmaksa, biri de yönetimi denetlemektir. Parlamentonun gerçekleştirdiği denetim yalnızca hükümetin siyasal açıdan denetlenmesiyle sınırlı kalmaz. Hükümet kanalıyla kamu yönetiminin denetimi de büyük önem taşır. Hükümet, yapması gerekenleri, kamu hizmetlerini, kolluk görevlerini, vb. kamu yöneticileri ve memurlar eliyle yerine getirir. Yönetimin görevlerinde yolsuzluklar yapması, görevlerini kötüye kullanması, baskı uygulamaları, yönetilenlerin doğrudan ve dolaylı zarara uğramaları sonucunu doğurur. Parlamentolara, milletin vekillerine ve özellikle muhalefetlere düşen, bu tür uygulamaların üstüne gitmek, hükümet aracılığıyla kamu yönetimini denetlemektir.

"Eskişehir'de her şey terkedilmiş ve yalnız iki vagon Rum fahişesi Ankara'ya nakledilmiştir. Bunu kimse inkâr edemez, bir suçüstüdür."

Ülkemizde, yolsuzluk, baskı, işkence iddialarının günümüzde olduğu kadar ileri boyutlara ulaştığı bir başka dönemi bulmak zordur. Ancak, hükümetin bu açıdan yeterince denetlendiği söylenemez. TBMM denetim işlevini yeterince yerine getirmemektedir. Sınırlı sayıdaki girişimler soluksuz kalmakta, sonuç doğurucu yankıyı yaratamamaktadır.

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi gizli oturumlarında yapılan görüşmelerden aşağıya aktarılanlar, savaş içinde bile bakanların nasıl denetlenebildiğini, yolsuzluk iddialarının nasıl hemen Meclis'e yansıtıldığını, bu yolla asker ve sivil kamu yönetiminin iyileştirilmesi için nasıl çaba harcanabildiğini ve sonuç alınabildiğini göstermek açısından ilginç görünmektedir.

Savunma bakanına sorular

Ordunun giydirilmesi ve doyurulması, 1921 ve 1922 yıllarında Meclis üyelerini uzun süre uğraştıran konulardan birisini oluşturuyor. Milletvekillerinin, ordunun giydirilmesi ve doyurulması konusunda çok titiz davrandıkları, Milli Savunma Bakanı'nın sık sık bu konuda sorularla karşılaştığı, milletvekillerinin aksaklıklara neden olan bakan ve kamu görevlilerini sert bir biçimde eleştirmekten kaçınmadıkları görülüyor: *Osman Bey (Lazistan): ...her taraftan aldığım haberlerde askerin çıplak olduğunu ve yemek konusunda özellikle bir kolordunun yarım tayın aldığını haber aldım ve bu konuda bazı haberleşmelerin olduğunu haber aldım. Acaba bu bir zorunluluk sorunu mudur yoksa konaklama yeri örgütündeki eksiklik sorunu mudur? Yoksa ilgili makamın görevini yapmaması nedeniyle ortaya çıkan bir şey midir? Bu konuda Milli Savunma Bakanı Beyefendi bilgi versinler"* (27 Ekim 1921, C. 2, s. 375).

Milli Savunma Bakanı Refet Paşa soruyu şöyle yanıtlıyor: *"Ordunun doyurulması durumu iddia edemem ki parlak denebilsin. Fakat Anadolu'nun kanaatkâr evladını temin edecek derecededir. Ordu aç değildir. Ordu doyuyor. Tabii ordu istenen bir ölçüde doyurulma olanağına kavuşamamış ve sahip olamamıştır"* (C. 2., s. 377).

Konya Milletvekili Vehbi Efendi ise, ordunun gereksinmelerinin yeterli düzeyde karşılanamamasından Milli Savunma Bakanlığı Levazım Dairesi'ni sorumlu tutmaktadır: *"Milli Savunma Bakanlığı Genel Levazım Dairesi kabiliyetsiz ve ehliyetsizdir. Neden bir ceza görmüyor? (...) Eğer kabiliyet ve ehliyeti var da kullanmıyorsa ayrı hatadır. İdare ne için cezalandırılmalı? Şimdi Milli Savunma Bakanı Paşa hazretleri makamına gelmezden önce bu durum öyle devam etmiş idi. Makamına geldikten sonra Genel Levazım Dairesi Başkanı'nı neye oradan çıkarmalı, idareye neden bir düzen verilmedi? Ben yalnız bu soruları sormak üzere buraya geldim"* (C. 2, s. 384).

Mustafa Durak Bey ise işin örgütlenmesi konusunda eleştiriler getiriyor: *"Bendeniz sanıyorum ki, herhangi bir idare başkanı getirseniz bu şekil bozuktur (...) Bugün Refet Paşa hazretlerinden sorarım, beni fırka kumandanı yaparlar mı? Bu nedenle levazım işi de asker işi değildir. Bu ancak ticaret işidir" (...) "Onlar askerliği güzel bilirler, muharebeyi güzel yaparlar. Buna bir şey demiyoruz. Buyursunlar askerliklerini yapsınlar. Toplarıyla tüfenkleriyle düşmanları kahretsinler. Biz de onlarla beraberiz, fakat böyle şeyler yapmasınlar. İşte sonuç böyle olur efendim." "Fakat ben de işittim ki, ordu acele olarak buğday almış. Bunu da bıraksın. Fabrikacı da olamaz. Onu da uzmanlarına bıraksın"* (C. 2, s. 391-392).

Operatör Emin Bey (Bursa) Levazım Dairesi'nin kusurlarını göstermekle birlikte, varlığının sürmesinden yanadır: *"Genel Levazım Dairesi'nde bir fenalık vardır."* Bu fenalıkları örneklerle açıkladıktan sonra şunları ekliyor: *"Tüccarlar gerçekten gereklidir. Ancak tüccarlar levazım dairelerinin bir yardımcısı olmalıdır. Bunlardan yararlanılmalıdır, bu doğrudur"* (C. 2, s. 394).

Milli Savunma Bakanı Refet Paşa ise *"ufak tefek yolsuzluklar olabilir"* demekle birlikte genel olarak finansman yokluğundan yakınıyor. Sonuçta, Refet Paşa hakkında, güvensizlik oyu anlamına gelmemek üzere, denetlenmesini öngören bir önerge kabul edilmiştir.

Eskişehir boşaltılırken

Milletvekillerinin yönetimi denetlemelerine ilişkin bir başka örnek, Eskişehir'in boşaltılması sırasında bırakılan lokomotif, vagon ve aletler hakkında Bayındırlık Bakanı'na sorulan bir soru nedeniyle yapılan tartışmalarda görülüyor.

Erzurum Milletvekili Mehmet Salih, Eskişehir boşaltılırken düşmana birçok malzemenin bırakılmasının yönetimin kusurundan kaynaklandığını ileri süren soru önerge-

sinin sonunu şöyle getirmektedir: "*Maalesef Eskişehir'de her şey terkedilmiş ve yalnız iki vagon Rum fahişesi Ankara'ya nakledilmiştir. Bunu kimse inkâr edemez, bir suçüstüdür. Hepimizin üzüntüyle bilgisi içinde bulunan bu kötülüklerin, cinayetlerin suçluları hakkında ne gibi bir yasal soruşturma bayındırlık bakanlığınca yapılmış ise lütfen Genel Kurulu aydınlatmaları konusunda soru önergesinin tekrar Bayındırlık Bakanlığı'na havalesini öneririm*" (C. 2, s. 445, 8 Ekim 1921).

Bayındırlık Bakanı Rauf Bey, soru önergesini "*Yüce Meclisinizin bu kadar sinirli olarak milletin haklarını savunmasından ötürü öncelikle teşekkürlerimi sunacağım*" sözleriyle karşılıyor. Bakanın kendisini savunması, bunun üzerine yapılan çeşitli konuşmalardan sonra, konu Bakan'ın şu sözleriyle kapanıyor: "*Salih Efendi'nin söylediği gibi mutlaka adam asmak için çalışmayacağız. Ancak her halde hepimizin istediği adaleti ortaya çıkaracağız. Neden olanlar varsa cezalandıracağız ve kötü kuşku altında kalan varsa temize çıkaracağız ve hakkını vereceğiz.*" (C. 2, s. 451).

Orduda yolsuzluklar

Milletvekilleri, savaşın içinde olunmasına karşı, ordunun, subayların da eleştirilebileceğini düşünmekte, yolsuzluk haberi aldıklarında bunları Meclis'te dile getirmekten çekinmemektedirler. 5 Temmuz 1920'de, bazı subaylarla ilgili yolsuzluklar ve asker kaçakları konusunda yapılan gizli oturumda Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'in sözleri bunu kanıtlamaktadır.

"*Ali Şükrü Bey (Trabzon): Daha önce Bursa olayından sonra yapılan görüşmelerde bazı sözler söylendi ve bu sözler arkadaşları sinirlendirdi. Örneğin genel olarak denildi ki ordu aleyhine söz söylenmez. İçimizde hiç kimse yoktur ki subaylar aleyhinde bulunsun.*

"*Hasan Bey: Bu sorunun ilgisi yoktur.*"

"*Ali Şükrü Bey (Devamla): İzin verin efendim. Oturum gizlidir. Fakat zannederim ki ve içimizde inkâr edecek bir arkadaş da yoktur ki seferberliğin başlangıcından beri subaylar arasında öteden beri yolsuzluğa bulaşmış birçok kimseler de vardı ve bunların hiçbirisi durum uygun olup da cezalandırılmadı ve bugün onlar hâlâ iş başında çalışmaktadır. Hatta haklarında soruşturma bile açılmamıştır* .

"*Bu itibarla isim vermeyeceğim. Son zamanlarda bazı olaylarda manevi gücümüzü kıracak bazı hareketlerini işittim. Bunların aleyhindeki şikayetlere önem verilmemiş, yani askeri kesimde önemli görevlerde bulunan bazı kişilerin manevi gücümüzü kıracak bazı davranışına karşı varolan şikayetlerin hiçbirisine önem verilmemiş... Örneğin Haydar Bey arkadaşımızın bize çektiği telgraf havadan değildir. Ordunun tümünü lekeleyecek olan bu durumdan orduyu kurtarmak için hükümet tasfiye etsin, çeşitli yerlerde ve böyle ne kadar kimse varsa cezalandırsın*" (C.1, s.86-87).

Jandarma baskısı

Öte yandan, jandarma baskısı sık sık milletvekillerinin konuyu Meclis'e getirmelerine ve şiddetli eleştirilere konu olmuştur:

"*İsmail Şükrü Efendi (Karahisarışarki): Efendim jandarmalardan ahali nefret etmiştir. Ahali usanmıştır. Çünkü jandarmalar şimdiye kadar köylerde birer rüşvet alma aleti, hırsız ocağı olmaktan başka bir şey değildir. Jandarmalar karakollarından karakol kumandanına kadar öyle büyük bir şey verdiler ki bir taraftan bir tarafa bir kumandan naklederken yirmi bin lira ile oynuyor. Size on tanesini göstereyim. Binlerce lira sahibi olmuştur. Jandarma hırsız ocağıdır. Buna da iman ederim*" (C. 2, s. 203, 11.8.1921).

Bir başka gizli oturumda, jandarmanın görevini yapmadığını örneklerle açıklayan Eskişehir Milletvekili Abdullah Azmi Bey konuşmasında şu satırlara da yer veriyor: "*Çünkü nasıl oluyor da asayişi ihlal eden eşkiyayı jandarma tutmuyor? Herhalde bunu incelemek ve iyileştirilmesine girişmek gereklidir ve aynı zamanda bunları tutmayan jandarmalar ve subaylar hakkında ceza uygulanmalıdır.*" (C. 2, s. 264, 4 Ekim 1922).

Kastamonu Milletvekili Abdülkadir Kemali Bey de jandarmadan yakınıyor: "*Devletin millet işlerini yönetmek için bir takım görevleri vardır. Bunlardan birisi kolluk örgütüdür. Deneye dayanarak iddia edilebilir, kolluk örgütü görevini yapmıyor. Örneğin jandarmanın görevi asayişi sağlamaktan ibaret iken bunu yapmıyor. Asayişi bizzat bozmuştur*" (1921 Yılı Bütçe Görüşmesinden, 5.5.1921, C. 2, s. 62).

Lazistan Milletvekili Mustafa Durak Bey, yolsuzluklarla mücadelede daha radikal önlemler alınmasını ister görünüyor: "*Rica ederim sözlerim yanlış anlaşılmasın. Biz Misaki Milliyi kanımızın son damlasına kadar savunacağız, onu sağlayacağız. Böyle şeyler hatıra gelmesin. Ancak bugün zavallı milletin malını alıyoruz, canını alıyoruz, hatta ırzını yağma ediyoruz. Rica ederim, buna karşı ülkenin hangi tarafında rahat vardır? Ahaliye ne sağlayabildik? Halk hükümete güvenerek dışarıya çıkamıyor, tarlasına gidemiyor. Her kötülük ülkenin üzerine çökmüş, halkı bitiriyor. Halk feryat ediyor, yanıyor, hiçbirisine yardım edemiyoruz. Efendiler Hükümet adeta bir hırsız çetesi gibi halkın boğazına sarılmış, her şeyini yağma ediyor, götürüyor, vuruyor, öldürüyor. Soran yok. Rica ederim, bir buçuk sene içinde halkın başına bu kadar kötülük yapılmıştır. Bir memur sorumlu tutulmuş mudur? Hangi bir memuru darağacına çıkardınız? Hangi bir memura ceza verdiniz? Acaba kabahatli bir memur yok mudur? Efendiler, ülkede yapılan kötülükler B.M.M. adına yapılıyor*" (C.2, s.210).

Hukukun üstünlüğü

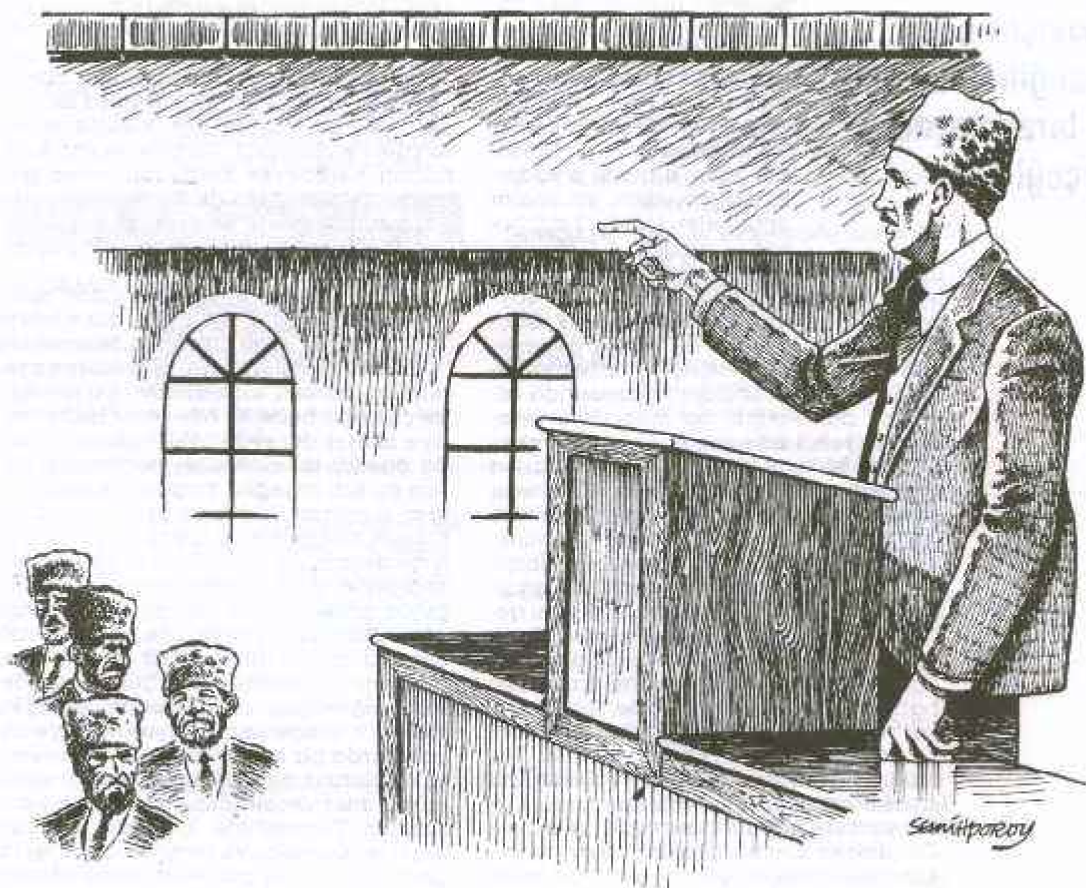
Birinci TBMM üyeleri, savaş koşullarında bile yönetimin hukuka uymasını istemişler, hukukun üstünlüğünü savunmuşlardır.

"*Hüseyin Avni Bey (Erzurum): Size açık söylüyorum biz, Büyük Millet Meclisi, her şeye hakimiz. Efendiler saygıdeğer Kurul kanunu verdi, buraya geldi. Ne için? Kanunu hakim kılmak için. Kişiler, bireyler asla hakim olamaz. Kanun hakimdir. Bunu her zaman için böyle görmek isterim. İşte sizin kanununuz işte sizin hükümetiniz*" (C.2, s.39).

"*Hüseyin Avni Bey (Erzurum): Biz kanuna karşı haksızlığa isyan ediyoruz, bağırıyoruz. Benim bundan başka davam varsa bana lânet...*". "*Biz dahi bu kanun hükümlerine uymak zorundayız. Ta ki Yüce Meclis başka bir kanun daha düzenleyene kadar*" (C. 2, s. 45).

"*Şükrü Bey: Şimdi efendim yapılacak mesele: Meclis soruşturması yoluyla bu işi gerçekten yapanları ortaya çıkarıp atmaktır. Böylece bütün millete herkese karşı ülkede millete KANUNUN HAKİM OLDUĞUNU göstermektir*" (C.2, s.206) ■

*Alıntılar, **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, C.1 ve 2'den alınmıştır.*



Sağdaki Demokrasi

Bizim sağdaki "çifte standartlı" demokrasi anlayışının kararsız ibresi "olağanüstü" dönemlerde başka yönü, güç dengesi kendilerine doğru değişmeye başlayınca başka yönü gösterir.

Bundan birkaç yıl önce, idam cezaları ile ilgili bir kampanya sırasında, Murat Belge, Onat Kutlar ve ben, Hüsamettin Cindoruk'la görüşmeye gitmiştik. Geçmişte, bu tip demokratik talepler doğrultusundaki çalışmalara "sağcılar"ın da katılmasını sağlamak için yapılan girişimler hep düş kırıklığıyla sonuçlanmıştı ama bu kez durum farklıydı. Köprülerin altından çok sular geçmişti.

Cindoruk'un da içinde bulunduğu "eski siyasiler"in, Zincirbozan'da 12 Eylül'e karşı aldıkları ortak tavır, kamuoyunda demokrasimizin geleceği adına yeni umutlar doğurmuştu. Arkadaşlar Ankara'da Demirel'le görüşmüş, idam cezalarıyla ilgili girişimimizi "çok iyi bir teşebbüs" olarak değerlendirdiği yolundaki "mütalaarını" dinlemiş, kendisi "bizzat" katılmasa da "yakın mesai arkadaşlarını teşvik edeceği" konusunda söz almışlardı.

Cindoruk Galatasaray'daki geniş avukat yazıhanesinde bizi kabul ettiği zaman, içerde partisinden çok sayıda ziyaretçisi vardı. Biz yazı masasının çevresinde Cindoruk'a girişimimizle ilgili gelişmeleri anlatırken, onlar da kendi aralarında konuşuyorlardı. Derken sekreter eski CHP'lilerden Metin Tüzün'ün ziyarete geldiğini bildirdi. Metin Tüzün'le Cindoruk birçok eski AP'li ve CHP'li gibi, Zincirbozan'daki ortak kaderi paylaşırken, belirli bir "dostluğu" da geliştirmişlerdi. Çok sıcak bir karşılaşma oldu. Cindoruk Tüzün'ü partili arkadaşlarına tanıtırken, sarılmalar öpüşmeler içinde Zincirbozan anıları tazelendi, sohbetler edildi, demokratik mücadele konusunda yüreklendirici sözler söylendi. Biz de bir hayli etkilenmiştik. Geçmişte hiçbir konuda bir araya gelemeyen bu iki güçlü siyasi eğilimin, demokrasinin "yeniden kuruluşu" aşamasında artık çok daha olgun bir mücadele verecekleri yolundaki çekingen umutlarımız artmıştı. Belki de ilk kez, idam cezalarıyla ilgili kampanyada sağcısıyla, solcusuyla ortak bir tavır alabilecektik.

'Demirel, Ceza Kanunu'nun 141-142. maddeleri konusunda sıkıştırılınca; 'ben liberal değilim' diyerek, kuşkuya yer bırakmayacak açıklıkta gerçeği dile getirmişti."

Tüzün'ün ziyareti bu "samimi" hava içinde sona erdi ve Cindoruk bizi içerdeki partili arkadaşlarıyla yalnız bırakarak, onu geçirmek üzere odadan ayrıldı. Daha Tüzün dış kapıdan çıkmadan, bizi Cindoruk'un yakını ya da siyasal yandaşı zanneden partililer, adeta yarış halinde Tüzün, CHP ve solcular hakkında söylemediklerini bırakmadılar. Tüzün'ün ne "komünist"liği kaldı ne "anarşist"liği. İçinde yaşadığımız siyasal ortamla ilgili yaklaşımlarını hiçbir sansüre uğratmadan dile getirdiler. On dakika önce kucaklaşmalar içinde kurulan "ittifak"ın gerçek yüzü bir anda ortaya çıkmıştı.

Bir rastlantı sonucu sağ politikanın minyatür bir kesitini, kısa bir süre için içerden izlemek fırsatını bulmuştuk. Sol yelpaze içinde çeşitli deneyler yaşamış, sayısız sekterliğe, samimiyetsizliğe, sığlığa tanık olmuştum ama bu küçük zaman parçasında, yakından gördüğüm "politik insan" türünün hamuruna hiçbir yerde rastlamamıştım. Aradaki fark, dürüstlük, kültür, bilgi, ahlak gibi kazanılmış insan değerlerinin eksikliğinden kaynaklanıyordu; neredeyse nitelikseldi. Bu çok öğretici gözlemi daha fazla sürdüremedik. Hiç olmazsa kendilerinden olmadığımızı belli etmek için, "bu kafayla gidersek, daha çok 12 Eylül'ler görürüz..." gibi bir şeyler söylemeye çalıştık. Öylesine kaptırmışlardı ki, bu çıkışımız bile kimliklerimizi kavramalarına yetmedi.

Cindoruk döndüğü zaman artık büyü bozulmuş, "takke düşmüş, kel görünmüştü". Partililerin kuşkulu bakışları altında derdimizi yeniden anlattık. O da tıpkı Demirel gibi, "mesai arkadaşlarıyla meseleyi mütalaa" edeceğini belirtti ve "nezaketle" bize yol gösterdi. Arkamızdan neler konuşulacağını düşünerek oradan ayrıldık. Sonuçta idam cezalarıyla ilgili kampanya da, geçmişteki ve sonraki sayısız benzerleri gibi sadece solcularla sınırlı kaldı. "Af" konusunda da, kamuoyuna "Aydınlar dilekçesi" diye yansıyan eylemde de aynı çabalar gösterildi ve hep aynı sonuç alındı.

Ne zaman, sağla solun bir demokrasi platformunda buluşmaları konusu tartışılsa aklıma bu olay geliyor. İkiyüzlülük, fırsatçılık ve çıkarcılık, Türkiye'de sağ kadroların neredeyse kromozomlarına girmiş bir siyasal felsefedir. Bu felsefe, içinde yaşadığımız sosyal ve ekonomik düzenle çok iyi çakıştığı için de üretken ve başarılıdır.

Sağ kamuoyu, her zaman olduğu gibi, 12 Eylül döneminde de, aynı ilkesizlik felsefesinin öncülüğünde, yeni uzlaşma zeminleri ararken, sol kamuoyu bu dönemde çok ağır bedeller ödeyerek demokrasiye ilkesel düzeyde sahip çıkma yolunda önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bunun en son örneğini, bugünkü siyasal ortamı kızıştıran "türban olayı"nda yaşıyoruz. Sol, bu gösterinin arkasında, devletle içiçe geçmiş dinci ideolojik örgütlenmeyi endişeyle izliyor ama büyük çoğunluğuyla fırsatçılığa düşmemeye ve kendi demokrasi anlayışının ilkeleriyle tutarlı olmaya özen gösteriyor. Bir an için, aynı olay tersine çevrilseydi ve günün birinde, solcu öğrenciler, tıpkı "türbanlılar" gibi, ideolojik simgelerini taşıyarak (diyelim, yakalarda bir kırmızı karanfil...) üniversite kapılarına dayansalardı, korsan yürüyüşler düzenleselerdi ne olurdu, diye düşünelim. Demirel'iyle, Erbakan'ıyla, Türkeş'iyle, türbanlısı ve çember sakallısıyla, geçmişte olduğu gibi elele verip, "devletin güvenlik güçlerinin yardımına" koşmazlar mıydı?

Batı ölçüsünde bir demokrasiye, sağın ne kitle tabanı ne de politik önderliği sahip çıkıyor. Onların anladığı demokrasinin sınırı, kendi seçmen tabanlarının eğilimlerini politik söyleme dönüştürmekten daha öteye geçmiyor. Çankaya'ya doğru tasarladığı tırmanışa soldan destek sağlamak için, bir süredir 12 Eylül rejimine karşı en sert muhalefeti yürüten Demirel, "Yeni Gündem"de, Aziz Nesin, Uğur Mumcu ve Haluk Gerger'le yaptığı söyleşide, "köylü kurnazlığı"nın en başarılı örneklerini sergiliyor. Sola şirin görünmeye çalışarak "ben kişilerin sosyalist veya komünist olmalarına karşı değilim" derken, sağdaki demokrasi anlayışının duvarına çarptığını farkedip hemen ekliyor: "Ve ben düşünce özgürlüğü dediğim zaman, onu yayma özgürlüğünden biraz ayırıyorum. Esasen 141, 142 düşünce özgürlüğüne getirilmiş bir kısıtlama değildir."

Ne yaparsak yapalım, Türkiye'de demokratik solun demokratik sağla, karşılıklı güvene dayanan bir diyalog kurma çabaları daha uzun bir süre sonuç vermeyecek gibi görünüyor. Bu yüzden "demokrasi cephesi" çağrıları dünyadaki bazı örnekte olduğu gibi soldan sağa uzanan geniş bir siyasal yelpazeye değil, sosyal demokrasiden sosyalizme uzanan bir alana seslenebiliyor. Bu gerçeği her deneyde yeniden yaşamaktansa artık kabullenmek gerekiyor.

Dünyanın hiçbir yerinde burjuvazi, demokrasiyi kendi isteğiyle kitlelere sunmuş değil. Biraz gecikmiş olmakla birlikte Türkiye'de de demokrasiyi burjuvaziye belletmek görevi yine sola düşüyor. Sosyalistlerin bu politik alan içindeki niceliksel ağırlığı bugün için marjinal kalabilir, ama demokrasiyi iyi kötü içselleştirebilmiş insan malzemesinin ağırlığı ordadır. Bir araya geldikleri zaman sosyalist birikimin "anlamlı bir çoğunluğunu" temsil edebilecek sosyalistler er ya da geç kendi bağımsız siyasal kimlikleriyle bu yelpaze içinde yer almak zorundadırlar.



Baskılar-İnsan Hakları

16 ARALIK Yeni Çözüm Dergisi toplatıldı.

► Vatan Partisi'nin 6 yöneticisine 6-8 yıl arası hapis cezası verildi.

22 ARALIK Adalet Bakanı Sungurlu işkence olayları sonucunda 13 kişinin öldüğünü, işkence yaptığı için hakkında dava açılan 1459 sanıktan 100'ünün çeşitli cezalara çarptırıldığını söyledi.

24 ARALIK DİSK davası 1169 beraat 264 mahkûmiyet ile sonuçlandı. DİSK ve bağlı sendikalar kapatıldı.

25 ARALIK Ankara Emniyet Müdürlüğü'nce "Yarın" dergisi yöneticisi ve SBF Öğrenci Derneği üyesi bazı öğrenciler ile tiyatrocu-yazar Yılmaz Onay gözaltına alındı.

► İçişleri Bakanı Akbulut öğrencilerle işkence konusunda tartışırken, "tokattan tokata fark var. Bunlar mücerret iddialar. Solcuların ve komünistlerin dışarıdan pompaladıkları propagandalar" dedi.

28 ARALIK Ankara'da Gün, Çar ve Yaba Yayınevi sahipleri gözaltına alındı; Sol Yayınları'na ait 136 kitap ve üzerinde şiirlerin yer aldığı kartpostallar toplatıldı.

► Serbest bırakılan Yılmaz Onay kendisine emniyette işkence yapıldığını ve bunun doktor raporu ile de belirlendiğini basın toplantısında açıkladı.

29 ARALIK Konya Karaman'da sol örgüt kurdukları iddiasıyla 2 gazeteci ve 3 lise öğretmeni gözaltına alındı.

31 ARALIK İzmir'de polis ekipleri kartpostal sergilerini didik didik ederek Nazım Hikmet, Ahmet Arif gibi şairlerden dörtlüklerin olduğu kartpostalları topladı.

3 OCAK 76 Yazar ve gazeteci Demir Özlü'nün yurttaşlıktan çıkarılma kararının geri alınması için Başbakan'a mektup yazdılar.

8 OCAK Karaman'da gözaltına alınan öğretmen Ahmet Yılan'a işkence yapıldığı doktor raporuyla onaylandı. Serbest bırakılan gazeteci Şıhali Yalçıner de kendisine işkence yapıldığını ancak gazeteci olduğu için iz bırakacak işkenceden kaçınıldığını söyledi.

9 OCAK Avrupa İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ETUC) DİSK'in mahkûmiyet kararını kınadı ve bu durumun Türkiye'nin AET'ye girmesini engelleyeceğini söyledi.

10 OCAK Bakan Akbulut, işkencede öldürüldüğü iddia edilen Enver Şahan'ın sorgusu devam ederken aniden rahatsızlanıp hastanede öldüğünü söyledi.

11 OCAK Seçim gezisi sırasında kendisine "yalancı" diyen Özal'a dava açan işçi Namık Yılmaz, davadan vazgeçmesi için 6 polisin kendisini dövdüğünü söyledi.

12 OCAK İnsan Hakları Derneği'nin tüzüğü İçişleri Bakanlığı'nca noksanlık ve yasaya aykırılık bulunduğu gerekçesiyle geri çevrildi.

13 OCAK Kapıkule davasında sanıklara işkence yapan bir komiser ile Edirne Siyasi Şube Müdürü 3'er ay hapse mahkûm oldular, cezaları tecil edildi.

Türban

25 ARALIK Evren'in, üniversitelerde kız öğrencilerin türban takmalarının "önlenmesi istediği" nin belirtilmesi üzerine YÖK konuyu inceliyor.

27 ARALIK YÖK Evren'in uyarısı doğrultusunda üniversitelerde türbanı yasakladı.

6 OCAK Türban yasağının kaldırılması için İstanbul Üniversitesi önünde öğrenciler açlık grevi yapıyorlar.

7 OCAK Özal, "türban yasağı" konusunda Mersin'de, "3-4 kız öğrenci türban taktı diye irtica mı geldi?" dedi.

9 OCAK Evren, Çukurova Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada "irtica vardır" dedi.

► Özal, "irticanın bir tehdit teşkil ettiği konusunda Evren ile aynı görüşte olduklarını" söyledi.

13 OCAK Özal türbanlı öğrencilere "derse başı açık girin, günah sizin değil, sizi oraya öyle sokanlarındır" dedi.

15 OCAK Ordu'nun irtica için Evren'e "uyarı mektubu" verdiği ileri sürülüyor.

Öğrenci Sorunları

27 ARALIK İstanbul İTÜ, Yıldız ve Marmara Üniversitelerinde öğrenciler dün yemek yemeyerek YÖK'ü protesto ettiler.

29 ARALIK Ankara'da 23 öğrenci, dernekleri üzerindeki haksız gözaltı, baskı ve işkence gibi antidemokratik uygulamaları protesto etmek için açlık grevine başladı.

31 ARALIK Açlık grevi yapanların sayısı Ankara'da 47, İzmir ve Bursa'da 29 oldu.

7 OCAK Öğrenci Postası Dergisi sahibi Serhat Şimşek polisçe götürüldü. Şimşek'i arayan avukatına Siyasi Şube'den "gözaltında kimse yok" dendi.

9 OCAK 800 kadar öğrenci gözaltına alınan 3 arkadaşları dolayısıyla İstanbul Üniversitesi kapısına siyah çelenk astılar, üç kişi gözaltına alındı.

Ekonomi

17 ARALIK Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan bir çalışmaya göre Türkiye'de vergi gelirlerinin yarıya yakın bölümü iç ve dış borç ödemelerine gidiyor.

22 ARALIK İstanbul'da bir yılda 12 bin haciz kararı verildi.

3 OCAK Resmi enflasyon açıklandı: % 34.6 (DİE)

5 OCAK TÜSİAD araştırmasına göre aile reislerinin gelirleri 5 yılda düştü.

6 OCAK İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun belirlemelerine göre kayıtlı işsiz sayısı Kasım ayı sonunda 1 milyon 74 bini aştı, 1985 sonunda bu sayı 966 bin civarındaydı.

8 OCAK Şehir hatları vapur biletleri, et, gübre ve otomobil fiyatlarına zam geldi.

9 OCAK Boya, ampul, kumaş ve televizyona zam geldi.



▲ **Fransa'da grev.** İşçiler demiryolu ulaşımını durdurdu.

Dünyadan

17 ARALIK Pekin'de üniversite öğrencileri Deng'in söz verdiği reformların hızlandırılması isteğiyle yürüyüş yapıyorlar.

31 ARALIK Fransa'da grev dalgası. 1968'den bu yana en büyük demiryolu grevine 230 bin işçi katılıyor.

2 OCAK 50 Sovyet göçmeninin ülkelerine geri dönmesi ABD'de şaşkınlık yarattı. Göçmenler, "ABD'de hiçbir güvenlik yok, şiddet var. Evdi, arabaydı diye mücadele etmekten bıktık" dediler.

7 OCAK Fransa'da tren, metro, otobüs grevlerinden sonra elektrik ve gaz işletmelerinde de CGT tarafından grev başlatıldı.

İşçi Olayları

18 ARALIK Bakırköy'de kurulu Derby Lastik'te Laspetkim İş Sendikası'nca başlatılan greve, sendika üyesi 200 işçi katılıyor.

19 ARALIK Üsküdar'da Tekel'in tütün işleme binalarının yıkılmak istenmesini, binada çalışan 700 işçi "işsiz kalmak istemiyoruz" diye protesto etti.

20 ARALIK Öz Gıda-İş'in açlık grevi tarafların anlaşması üzerine sona erdi.

22 ARALIK Türk-İş 14. Genel Kurulu Ankara'da başladı.

29 ARALIK Türk-İş seçimlerinde Şevket Yılmaz'ın listesi kazandı. Başkanlık seçiminde Yılmaz 152, Cevdet Selvi 140, Mustafa Özbek 104 oy aldı.

30 ARALIK 230 işçinin çalıştığı Kartal Sunta ve Tahta Sanayii'nde Ağaç-İş'e bağlı 190 işçi greve başladı.

1 OCAK İstanbul Rami'de Erka Oto Radyatörleri işyerinde Otomobil-İş'e bağlı 100 işçi avans ve ikramiyelerin ödenmemesi üzerine mesai bitiminden sonra iki saat işi terketmeyerek protesto eylemi yaptılar.

6 OCAK İstanbul'da Laspetkim-İş, Dora Plastik Fabrikası'nda 230 işçinin katıldığı grevi başlattı.

► Petro Kimya Tesisleri'nde Petrol-İş'in grev kararı, hükümet ve yargı kararları tarafından yürürlükten kaldırıldı.

14 OCAK İzmir'de Genel Hizmet-İş Sendikası'nın 6 Ocakta başlattığı açlık grevi geriye dönük hakların verileceği sözü üzerine sona erdi.

15 OCAK Basisen Sendikası'na bağlı 154 işçi Şeker Sigorta'da İstanbul, Ankara ve İzmir'de greve başladı.

YENİ DÜŞÜN

ŞUBAT '87

AYLIK DERGİ

YAZILARIYLA

SADUN AREN: 24 Ocağın Sekizinci Yılı ve ANAP İktidarının Ekonomik Çıkmazı / **ALİ TAYGUN:** Yar Bana Bir Muhafazakâr! / **TEKTAŞ AĞAOĞLU:** Üç Şairin Ölümü / **ÖMER B.CANATAN:** Umutlu Olmak Bilimsel Bir Haktır / **GÜRHAN TÜMER:** Öteki Suçları / **MUZAFFER SENCER:** İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi / **NECATİ GÜNGÖR:** Sokrates Davası / **FETHİ NACİ:** Eleştiri Günlüğü / **ÖZDEMİR İNCE:** Her Sığınak Bir Aynadır / **G.LUKACS (Yakup Şahan):** Kapitalizmin Çöküş Döneminde Yazın Erlerinin Durumu / **VEYSEL ÖNGÖREN:** Şiirimizde İki Tarz / **A.HAŞİM AKMAN:** Resimde 1940 Atağı: "D" Grubu'ndan Yeniler'e / **Y.RİTSOS (Herkül Millas):** Yer Değiştirmeler / **CEMAL BALİ AKAL:** M.Hernandez / **ZEYNEP AVCI:** "Birinci" Dünyanın Gözüyle "Üçüncü Dünya" Sinemasına Nasıl Bakılıyor / **MERİH AKOĞUL:** İstanbul Fotoğraf Günleri / **ÖNER YAĞCI:** Kitaplar / **ULUĞ NUTKU:** Satranç / **FERRUH DOĞAN, SEMİH POROY:** Karikatür

SÖYLEŞİLER

YILMAZ ONAY - Mehmet Salim / DANIEL VIGLIETTI - Mehmet Ünal / Prof.ABDUKADİR AYTMATOV - Şükran Kurdakul / İLHAN BERK - Enver Ercan / NURİ İYEM - A.Haşim Akman

ÖYKÜLER

Jean-Pierre Clerc (Hüseyin Baş): Sakıncalı Boğa / **OSMAN ÇALLI:** Düş Gezginleri

ŞİİRLERİYLE

Can Yücel / İlhan Berk / Başaran / Talip Apaydın / Erdoğan Alkan / Afşar Timuçin / Aydın Hatipoğlu / Ataol Behramoğlu / Adnan Özer / Hüseyin Haydar, / Ahmet Erhan / Şükrü Erbaş

BAYİLERDE